

HEERARKA DIIWAANGELINTA KHASAARAHA

Ku saabsan Every Casualty Worldwide (Khasaare Kasta Adduunka-oo-dhan)

Every Casualty Worldwide (ECW, (Khasaare kasta Adduunka-oo-dhan), ama loo soo gaabiyo Every Casualty (Khasaare kasta): <http://www.everycasualty.org>) waa urur madax-bannaan oo samafal oo aan dawli ahayn fadhigeedu yahay UK (Boqortooyada Ingiriiska). Ujeeddooyinkeeda waxaa ka mid ah horumarinta waxbarashada iyo cilmi-baarista hab-dhaqanka iyo nidaamyada diiwaangelinta khasaaraha rabshadaha hubaysan. Tani waxay taageeraysaa mabda'a ah in naf kasta oo lagu lumiyo rabshadaha hubaysan ay tahay in si degdeg ah loo diiwaangeliyo, si sax ah loo aqoonsado oo si guud loo qiro.

Si tan loo hirgeliyo, Every Casualty (Khasaare Kasta) waxay hagaajinaysaa fahamka caalamiga ah ee noocyada kala duwan ee hababka la heli karo ee diiwaangelinta khasaaraha, waxayna soo saartaa tilmaamo lagu fuliyo. Tani waxaa ku jira cilmi-baaris asalka ah oo lagu sameeyo shaqada diiwaangelinta khasaaraha ee hore u jirtay, taasoo ka caawisa in la aqoonsado lana horumariyo heerar iyo hab-dhaqan wanaagsan. Kuwaas waxaa fulin kara ka qayb-qaatayaal kala duwan, oo ay ku jiraan ururrada aan dawliga ahayn, dawlad-goboleedyada, iyo ururrada dawliga ah. Waxa u dheer cilmi baaristeeda, ECW (Khasaare Kasta Adduunka-oo-dhan) waxa ay fududaysaa shabakad caalami ah oo xirfadlayaal ah, Shabakadda diiwaangeliyayaasha Khasaaraha. ECW (Khasaare Kasta Adduunka-oo-dhan) waxay sidoo kale iskeed isu taagtay safka hore isku-darka diiwaangelinta khasaaraha ee qaab-dhismeedka siyaasadda qaranka iyo tan caalamiga ah.

Taariikhda daabacaadda

Ugu horayn la daabacay 2016 (Nooca 1.0). Nooca 1.01 waxaa dib u habeyn loogu sameeyay Ingiriisi Fudud iyadoo ujeeddooyin turjumaad ay sameeyeen Translators Without Borders (Turjumaanada Aan Xuduudka Lahayn) oo la daabacay 2020.

Dokumentigan waxaa laga heli karaa si looga soo dejisado <https://everycasualty.org/standards-v1-en>

Waxaan soo dhawaynaynaa ra'yi-celinta iyo faalooyinka. Kuwaan waa in lagu soo diro email (iimayl) enquiries@everycasualty.org, halkaasna waxaad sidoo kale ka codsan kartaa inaad ku biirto liiska email-lada (iimayl) aan u dirno.

Tusmada

Hordhac	1
Mahadnaq	9

CUTUBKA 1 – Hufnaanta urureed 11

Qaybta 1 – Mabaadi'da ka dambeysa heerarka hufnaanta urureed 12

- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay helaan dheelitirka saxda ah ee u dhexeeya mabaadi'da hufnaanta iyo 'dhib ha gaysan'. 12

Qaybta 2 - Heerarka hufnaanta urureed 13

1. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo ku hufan hadafkooda iyo waxa ku dhiirigelinaya diiwaangelinta. 13
2. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay bixiyaan macluumaadka ku saabsan siyaasadda ama xiriirka kale taas oo waxyeelayn karta u heellanaantooda diiwaangelin loo wada dhan yahay. 13
3. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka dhigaan macluumaadka ku saabsan habkooda mid hufan iyo si guud loo heli karo. 14
4. Qaab dhismeedka urureed ee ururrada diiwaangelinta khasaaraha waa inuu ahaadaa mid hufan oo ay heli karaan dhammaan daneeyayaasha. 14
5. Macluumaadka maalgeliyayaasha waa inuu noqdaa mid hufan oo si guud loo heli karo. 15

CUTUBKA 2 – Habka 19

Qaybta 1 - Mabaadi'da ka dambeysa heerarka habka ee diiwaanagelinta khasaaraha 19

- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan waxa ku saabsan habkooda. Tani waxay kordhisaa kalsoonida lagu qabo xogtooda, waxayna u ogolaataa isticmaalayaasha dhamaadka iyo daneeyayaasha kale inay sameeyaan go'aan la og yahay oo ku saabsan sida loo isticmaalo. 19
- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo joogto ah sida ay u diiwaangeliyaan khasaaraha. 19
- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay noqdaan kuwo loo wada dhanyahay diiwaangelintooda. 20

Qaybta 2 – Ilaha xigashada 20

6. Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan habab cad oo lagula tacaalayo labadaba dukumentu caddaymo iyo hadalo marqaati. 20

Qiimaynta iyo falanqaynta ilaha xigashada 21

7. Diiwaanageliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan dhammaan Ilaha xigashada suurtoogalka ah ee ay heli karaan iyaga marka la eego xaaladahooda shaqo, iyo xaddidaadaha ay leeyihiin. 21
8. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan isticmaalka miisaanka qiimaynta ee darajooyinka isku halaynta ilahooda xigashada oo u furan in dib loo eego. 22

Xulashada Ilaha xigashada 22

9. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in aanay diidin isha xigashada kasta oo bixin karta arrin khuseeya macluumaadka, xitaa haddii macluumaadka la bixiyay uu yar yahay. 22
10. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay isticmaalaan Ilaha xigashada badan oo madax banaan intii suurtoogal ah Gelin mid kasta oo ay diiwaangeliyaan. 23

Qaybta 3 - Xogta 23

11. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan muhiimadda ah in la helo nidaam wanaagsan oo habaysan oo joogto ah oo lagu maaraynayo macluumaadka, iyadoo sidoo kale la sii siinayo fursad garashada bini'aadamka leeyahay iyo dabacsanaan marka la adeegsanayo. 23

Ururinta xogta	23
12. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan si habaysan u diiwaangelinta qodobo gaar ah ee macluumaadka ka caawinaya hubinta joogtaynta iyo saxnaanta macluumaadka la ururiyay.	23
13. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay kaydiyaan dukumenti kasta oo khuseeya.	24
Xaqiijinta xogta	24
14. Diiwaanageliyayaasha khasaaraha waa in ay lahaadaan hannaan xaqiijin ah oo lagu qiimeeyo xogta ay ururiyeen.	25
15. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay hiigsadaan inay ku xaqiijiyaan xogtooda iyagoo isticmaalaya Ilaha xigashada madax banaan oo badan.	25
16. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan sidii loola tacaali lahaa khilaafka u dhexeeya Ilaha xigashada.	26
Gelinta xogta	26
17. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan nidaamyada hawleed caadi ah si loo hubiyo gelinta joogtada ah ee xogta ee database (kaydka xogtooda).	
18. Dhammaan gelinta xogta waa inay furnaadaan si loogu daro macluumaad kasta oo cusub.	27
Xakamaynta tayada	27
19. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay u qaybiyaan qaybaha diiwaangelinta khasaaraha hannaankeeda u dhexeeya dad kala duwan si loo yareeyo qaladka bin'aadamka oo loo fududeeyo shaqada.	27
20. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan in dhowr xubnood oo shaqaale ah ay dib u eegaan mid walba shaqada kuwa kale ka hor inta aan la xaqiijin shil/qof.	27
21. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan habab ay iskaga ilaalinayaan diiwaangelinta koobi ah (ku celcelis ah).	27
CUTUBKA 3 – Qeexitaanno iyo Kala-saarid	29
Qaybta 1 - Mabaadi'da xoojinaysa qeexida iyo kala-saaridda	30
☐ Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay doortaan qeexitaanno loo wada dhan yahay iyo qaybaha.	30
☐ Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si hufan uga hadlaan qeexitaannada iyo qaybaha ayaga isticmaalaan iyo meelaha laga soo saaro.	31
☐ Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay adeegsadaan qeexitaannada iyo qaybaha ay doorteen si joogto ah inta lagu jiro hawsha diiwaangelinta khasaaraha.	31
Qaybta 2 - Doorashada iyo adeegsiga qeexitaannada iyo qaybaha diiwaangelinta khasaaraha	32
22. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan shuruudaha ka mid noqoshada iyo ka saarida cad oo ay sharaxaan sababta ay u doorteen.	32
23. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay doortaan qeexitaanno iyo qaybaha ku habboon macnaha guud iyo ujeedada hindisahooda.	32
24. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aamiyaan qodobada macluumaadka bilowga ah, qaybaha, iyo qeexitaannada ka hor inta aanay bilaabin diiwaangelinta khasaaraha hindisaheeda oo ku dabaqaan kuwan si joogto ah hannaanka diiwaangelintooda.	33
25. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan ikhtiyaar ay ku sifeeyaan macluumaadka "aan la hubin" ama "ku-meel-gaar" marka ay jiraan macluumaad aan ku filnayn la heli karo si loo gaaro go'aan cad.	34
26. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan arrimaha kala-saaridda marka la dhisayo database-kooda (keydkooda xogta).	35

Qaybta 3 - Diiwaangelinta khasaaraha marka ay jiraan haraadiga

bini'aadamka oo aan la aqoonsaniyo dadka maqan

35

27. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay qoraan dhimashada shakhsiyaadka aan ahayn kuwa la aqoonsaday, ilaa heerka faahfaahinta suurtoogalka ah. 35
28. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay la tashadaan database (kaydka xogta) dadka maqan ee jira Ama ha sameeyaan liis iyaga qudhooda, si ay uga caawiso in la ogaado inay yihiin kuwa khasaaraha soo gaaray. 35

CUTUBKA 4 – Amniga

37

Qaybta 1 - Mabaadi'da ka dambeysa heerarka amniga ee diiwaangelinta khasaaraha

39

- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan siyaasadaha amniga xogta si waafaqsan sharciga mabda'a "dhib-ha-gaysan". 39
- Heer gaar ah oo hufnaan ah waa in la fuliyaa oo ku saabsan amniga borotokoolka loogu talagalay dadka la gaarsiinayo arinta ee muhiimka ah ee la aqoonsaday. 39
- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa masuul xilliyo kasta marka loo eego kuwa xogtooda laga yaabo inay halis geliso. 40

Qaybta 2 - Khatarta iyo hannaanka diiwaangelinta khasaaraha

40

29. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sameeyaan qiimayn joogto ah ee khatarta si loo hubiyo amniga dadka ay ku lug leeyihiin howlahooda diiwaangelinta khasaaraha. 40
30. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay falanqeeyaan khatarta ku lifaaqan nooca xogta ay ururiyaan. 41
31. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qiimeeyaan noocyada xogta la ururinayo ama laga saarayo si waafaqsan heerarka ilaalinta ay dammaanad qaadi karaan iyo baahida loo qabo si loo haayo macluumaadkan. 41
32. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ogaadaan in khatara isbeddelaan oo waa in ay aqoonsadaan waa maxay khatara ku lifaaqan weji kasta oo ka mid ah wareegga diiwaangelinta khasaaraha. 42
33. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay helaan ogolaansho la og yahay ee marqaatiyaashooda ee dhammaan ujeedooyinka diiwaangeliyaha khasaaraha isticmaali doona xogtooda. 43
34. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan hawlaha bixiyayaasha kale gargaarka bini'aadannimo iyo taageerada xuquuqda aadanaha ee aagga ay ka hawlgalaan, si ay ugu jiheeyaan marqaatiyaasha ayaga (arrimaha sida hoy, waxbarasho, cunto, nafsi-bulsho iyo taageero). 44

Qaybta 3 - Heerarka amniga shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha

44

35. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u qeexaan xiriirka ay la leeyihiin xubnaha shaqaalaha iyagoo loo marayo heshiis qoraal ah ama afka ah, waxaana looga baahan yahay sirta iyo ka-saarid ayaga xagooda. 44
36. Dhammaan shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha waa inay heli karaan talaabooyinka amniga ee la geliyo meel lagu dammaanad qaado ilaalintooda, si buuxda u ogaadaan ayaga, ayagana lala heshiiyo. 45
37. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay horumariyaan oo ay siiyaan shaqaalahooda borotokoolka amniga. 45
38. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay shaqaalahooda siiyaan tababar amni sida lagama maarmaan ah. 45
39. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dammaanad qaadaan heerka helitaanka taageerada nafsiiyeed ee shaqaalahooda. 46

Qaybta 4 - Heerarka amniga xogta

46

40. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si buuxda u habeeyaan ammaanka xogta, iyagoo qaadanaya xisaabta ku darsanaya labadaba teknooloojiyada iyo arrimaha bini'aadamka ee shaqaynaya. 46
41. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qaataan hab habka-khatarta ku salaysan si ay u qaabeeyaan xogta tallaabooyinka amniga ee ugu habboon hawlhooda gaarka ah. 47

Qorshaynta 47

42. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan sida loo kaydiyo xogtooda ka hor intaysan bilaabin ururinteeda. 47
43. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay bixiyaan heerar kala duwan oo helitaan xogtooda ah gudaha ururka oo ku salaysan baahida-in-la ogaado. 48
44. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan soo kabashada helitaanka xogtooda. 48
45. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan kaydinta xogtooda marka mashruuca socdo la joojiyo ama ku yimaadaa dhamaad dabiici ah. 49
46. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u qeexaan shuruudaha amniga xogta marka lala wadaagayo xogta daneeyayaasha kale. 48
47. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka tixgeliyaan ilaalinta xogta iyo sharciyada kale ay samaynayo hawlhooda, una qorshee si habboon. 50
48. Marna suurtoagal ma aha in la aqoonsado dhammaan khataraha iman kara. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in sidaas darteed u qorshee in la jebiyo ammaankooda xogtoodana la waxyeelleeyo. 50

Fulinta 49

49. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si fican u qiimeeyaan inay qalabyada ay isticmaalayaan la kulmaan iyo in kale ujeeddooyinkooda amniga xogta. 51

CUTUBKA 5-aad – Daabacaadda iyo Wadaaga 53**Qaybta 1 - Mabaadi'da ka dambeysa daabacaadda heerarka amniga ee diiwaangelinta khasaaraha 55**

- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan waxa ku saabsan xogta ay daabacaan. 55
- Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa ka mas'uul ah inay ugu dambayntii ka dhigaan xogtooda mid ay heli karaan dadka ay saameeyeen xaaladda rabshadaha ee ay la socdaan. 55

Qaybta 2 - Heerarka daabacaadda iyo faafinta xogta 56

50. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan siyaabaha kala duwan ee xogtooda loo isticmaali karo waxtar leh marka la samaynayo go'aannada ku saabsan daabacaadda. 56
51. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay aqoonsadaan sababaha ay u go'aaminayaan xogta in aan la daabicin. 56
52. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay calaamadeeyaan haddii/marka macluumaadka ay daabacaan aysan dhicin inay weli la gaaro heer xaqiijin ah oo ogolaanaya in dhacdada si buuxda loo xaqiijiyo. 57
53. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay isticmaalaan heer isku-dar ah oo ku habboon tooda gaarka ah ujeedooyinka marka ay daabacaan xogta, laakiin had iyo jeer tixgeliyaan ugu danbeynta ujeedda ah aqoonsiga khasaare kasta. 57
54. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qiimeeyaan oo ay aqoonsadaan siyaabaha ugu waxtarka badan isgaarsiinta xogtooda. 58
55. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay had iyo jeer isku dayaan inay ku daabacaan xogtooda dhalad ahaan luqadda gobolka hawlhooda ku salaysanyihiin. 58
56. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka fiirsadaan inay qabtaan hawlo wacyigelin ah si ay u hubiyaan in dadka la gaarsiinayo arinta ee bartilmaameedka ah ay ogaadaan isticmaalka xogtooda. 59

Qaybta 3 - Heerarka la wadaaga xogta xirfadlayaasha kale 60

57. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aamiyaan heerarka faahfaahinta ee xogtaas ay la wadaagi doonaan ka qayb-qaatayaasha kale qaabka kiisba kiis ku salaysan. 60
58. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ku dadaalaan inay wadaagaan xogtooda - si waafaqsan heerka 57 - habka ugu ballaaran ee suurtoogalka ah si looga fogaado shaqada koobi ah (ku celcelis ah). 60

Eray-bixinta la doortay 61

AXDIGA AQOONSIGA QOF KASTA KHASAARE KASOO GAARTEY RABSHADAH HUBAYSAN

Axdiga kan wuxuu ku salaysan yahay mabda'a ah in aysan jirin qof dhintay oo aan la diiwaangelin, waxaana uu dalbanayaa in dawlad-goboleedyada ilaaliyaan mabda'a kan ee dhibanayaasha rabshadaha hubaysan.

Waa axdi caalami ah oo si siman loogu dhaqmo qof kasta oo ka kooban qolo kasta oo gacan ka gaysata rabshadaha hubaysan. Shuruudihisu waa kuwo kooban laakiin saameyn ballaaran leh.

Rabshadaha hubaysan waxay sababaan dhib kala duwan oo soo gaara dadka iyo bulshada, oo ay ku jiraan kuwo aan toos ahayn, kuwo aan dhimasho lahayn ama dib u dhac ah. Axdiga kan waxaa loogu talagalay dhibanayaasha ugu dhow ee tooska ah, kuwaas oo dhimashadooda rabshadaha iyo aqoonsigoodaba inta badan weligood ku lumiya diiwaanka dadweynaha. Sidaa darteed waxay si isku mid ah u khusaysaa dhammaan noocyada iyo xaaladaha rabshadaha hubaysan ee dhibanayaasha aan inta badan la diiwaangelin, ha noqoto sababaha dagaal hubaysan, dambiyada dilalka ba'an, ama burburka kale ee amniga rayidka.

Ururada bulshada rayidka ah iyo dhinacyada ay khusayso ee ansixiya axdigan waxa ay ugu baaqayaan dawlad-goboleedyada, iyagoo la kaashanaya ka qayb-qaatayaal kale, in ay aqoonsadaan khasaare kasta oo ka soo gaara rabshadaha hubaysan iyaga oo hubinaya in dhammaan khasaaraha ay yihiin kuwo:

- **si degdeg ah loo diiwaangeliyay**
- **si sax ah loo aqoonsaday**
- **si guud loo qiray**

Khasaare kasta, waxaan ula jeednaa dhammaan ragga, haweenka iyo carruurta, haddii ay ahaan lahayd rayid ama dagaalame, si toos ah loogu dilay rabshadaha hubaysan meel kasta oo adduunka ah.

Si degdeg ah loo diiwaangeliyay, waxaan ula jeednaa isla markiiba markay amni tahay in sidaas la sameeyo.

Si sax ah loo aqoonsaday, waxaan ula jeednaa in faahfaahinta gaarka ah sida magacooda, jinsi, iyo da'dooda si dhab ah loo caddeeyo.

Si guud loo qiray, waxaanu ula jeednaa in macluumaadkan si daahfuran loo wada heli karo, oo ay ku jiraan kuwa dhintay.

Howlahaas si ballaaran ayaa loo wadaagi karaa, laakiin dawlad-goboleedyada waxay qaadaan mas'uuliyad gaar ah oo ku saabsan dadka ay gacanta ku hayaan ama u xukumaan, ama kuwa khatar ugu jira falalkooda. Macluumaadka ku saabsan dhimashada iyo aqoonsiga dadka dhintay waa in loo soo bandhigaa dadweynaha, ka dib marka ugu horeysa ee la ogeysiyo qoysaska ay ka dhinteen halka ay suurtoagal tahay. Kaliya marka ay jirto khatar dhab ah oo waxyeello u geysan karta kuwa nool waa in fulinta tallaabooyinkan dib loo dhigo, laakiin waligood si aan xad lahayn.

Si loo fuliyo baaqan dawlad-goboleedyada iyo ka qayb-qaatayaasha kale waa in:

- hubiyaan in macluumaadka la soo saaray uu yahay mid ku filan oo la heli karo aasaas ahaan wax ka qabashada xuquuqda iyo baahiyaha dhibanayaasha
- qaadaan dhammaan tallaabooyinka khuseeya heer qaran
- la shaqeeyaan kuwa kale si aad u horumariso qaab dhismeedka caalamiga ah ee diiwaangelinta khasaaraha.

Anagoo aqbalnay in aanaan tirtiri karin dhibaataadii horey loogu geystay dadka dhintay, qoysaskooda iyo asxaabtooda, waxaan ku qanacsanahay in wax badan oo wanaagsan ay ka soo bixi doonto hindisahan, kaas oo noqon doona:

- Ka qaad xanuunka guud ee aan ogayn xaaladda dadka qaaliga ah ee maqan, loo malaynayno dhimasho
- Suurtogal ka dhig in la helo kormeer waqti ku habboon, hufan, lagu kalsoonaan karo, oo dhameystiran oo ku saabsan hubka loo adeegsado rabshadaha, oo ay ku jiraan saamaynta ay ku leedahay kooxo gaar ah, weligii lagu guulaystay hadda ka hor
- Sii wejiga bini'aadamka kuwa badan oo magac-la'aan ah, qarsoon, inta badan dhibanayaasha fog ee hubaysan rabshadaha
- Bixi macluumaadka muhiimka ah ee dhinacyada oo dhan si ay u qaadaan tallaabo kasta oo suurtoagal ah si ay u ilaaliyaan dadka rayidka ah rabshadaha hubaysan, taas oo ku dhiirigelinaysa inay sidaas sameeyaan
- In la ilaaliyo oo la horumariyo xuquuqda dhibanayaasha rabshadaha hubaysan
- Keen dawlad-goboleedyada iyo dhinacyada rabshadaha hubaysan si ka wanaagsan ugu hoggaansanaanta ruuxa sida sidoo kale warqadda caalamiga ah ee bini'aadamnimada, xuquuqda aadanaha iyo sharciga qaxootiga
- Taageer dib u soo kabashada dagaal ka dib iyo dib-u-heshiisiinta, taas oo ay tahay in had iyo jeer lagu saleeyo runta

Laga bilaabo marka la bilaabo fulinta dalabaadkeeda, hindisahani wuxuu xaqiijin doonaa oo xoojin doonaa aqoonsiga bini'aadanimada guud ee caalamka. Marka la sameeyo, waxay ina soo dhoweyn kartaa adduun waar rabshadaha hubaysan aysan mar dambe ahayn aafada maanta.

Hordhac

MAXAY MUHIIM U TAHAY DIIWAANGELINTA KHASAARAH?

Diiwaangelinta khasaaraha waa hannaan si nidaamsan iyo si joogto ah la isku dayayo in loo diiwaangeliyo loona qoro macluumaad heer dhacdo ama heer shakhsi ku saabsan dhimashada tooska ah ee ka dhalatay rabshadaha hubaysan¹. Waxay muhiim u tahay ixtiraamka sharafta bini'aadamka, iyadoo loo eegayo xubnaha qoyska ee badbaadaya, iyo in la muujiyo xaqiiqooyinka. Diiwaangelinta khasaaraha ee si guud loo heli kara oo hufan, faahfaahsan, waa muhiim si loo hubiyo isla xisaabtanka, waxayna si toogan uga qayb qaadan karaan dib-u-dhiska iyo xasiloonida dagaal ka dib. Diiwaanada noocan oo kale ah waxay bani'aadamnimo ka dhigtaa dhibbanayaasha, yareeyaan khilaafka tirada la dilay, waxay caawiyaan bulshooyinka inay fahmaan khasaaraha dhabta ah ee bini'aadamka ee dagaalka, iyo inay taageeraan dadaalka runta iyo dib u heshiisiinta.

Cilmi-baarista waxay muujinaysaa in diiwaangelinta khasaaraha ay sidoo kale qiimo leedahay inta lagu jiro colaadda. Xogta khasaaraha ayaa caawin karta qorshaynta gargaar bini'aadanimo iyo ilaalinta rayidka iyadoo la aqoonsanayo meelaha khatarta iyo baahida ka jirto. Diiwaanada khasaaraha ayaa sidoo kale taageeri kara tallaabooyinka lagu kordhinayo u hoggaansanaanta sharciga ee dhinacyada Colaad ka dhaxeeyso iyo in la dhimo dhibaata rayidka ka soo gaarta falalkooda.

WAA MAXAY SABABTA LOOGA BAAHANYAHAY HEERAR DIIWAANGELINTA KHASAARAH?

Faa'iidooyinka qotada dheer ee diiwaangelinta khasaaraha, sida kor lagu sheegay, si joogto ah looguma xaqiijin dhibanayaasha badan ee rabshadaha hubaysan. Qaar badan oo ka mid ah xirfadlayaasha diiwaangelinta khasaaraha² iyo daneeyayaasha kale, waxay isku raaceen in heerarku ay kor u qaadi karaan tayada xogta oo la hagaajiyay iyo isticmaalka waxtarka leh ee shaqada diiwaangeliyayaasha khasaaraha³. *Heerarka Diiwaangelinta Khasaaraha* waxa ay dejiyaan aasaaska la isku raacay ee ku dhaqanka diiwaangelinta khasaaraha. Waxa kale oo ay awood u siinaysaa ka qayb-qaatayaasha badan inay helaan, aaminaan, isticmaalaan iyo/ama wadaagaan xogta ay soo saareen diiwaangeliyayaasha khasaaraha.

Heerarka looga ma jeedo in loo isticmaalo hagitaan hawleed adag. Waxay hiigsanayaan taa beddelkeeda inay ku dhiirrigeliyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay tixgeliyaan qaybaha muhiimka ah ee ku-dhaqanka wanaagsan iyo sida ay kuwan ugu dabaqi karaan mashruucyadooda diiwaangelinta khasaaraha. Heerarkan waxay ujeedadoodu tahay in lagu dabago dhammaan xaaladaha goobta. Xaaladaha qaarkood, xirfadlayaashu ka sare maraan heerarka, waana ku dhiirgelineynaa taas. Si kastaba ha ahaatee xaaladaha aan la taaban karin ama suurtoagal ahayn in la buuxiyo heerarka, xirfadlayaasha waa in ay si joogto ah u shaqeeyaan. Heerarka waxaa loo sameeyay in lagu caawiyo diiwaangelinta khasaaraha la qabsiga iyo horumarinta habka ay u shaqeeyaan, iyo in la waafajiyo dhaqamada Adduunka-oo-dhan. Waxay dejiyaan heer hab-dhaqan kaas oo

¹ Ujeeddada heerarkan, rabshadaha hubaysan waxaa lagu qeexay iyadoo lagu salaynayo qeexidda Baaqa Geneva: "Isticmaalka xoogga ulakac ah (mid dhab ah ama khatar la galiyay) iyadoo la adeegsanayo hub ama walxaha qarxa, oo lagula kacayo qof, koox, bulsho, ama dawlad-goboleedka si loo wiiqo amniga dadka ku salaysan iyo/ama horumar waara." (Xoghaynta Baaqa Geneva, 2008, Culeyska Caalamiga ah ee Rabshadaha Hubaysan, bogga 2) – qeexiddan oo lafteeda lagu salaynayo qeexidda Xoghayaha Guud ee Qaramada Midoobay ee ku saabsan rabshadaha hubaysan, laakiin ka reebaysa rabshadaha is-dilka ah: isticmaalka ula kac ah ee xoog jireed, mid khatar gelin ah ama dhab ah, iyadoo hub loo adeegsanayo naftaada, qof kale, koox, bulsho, ama dawlad-goboleedka, taasoo keenta khasaaro, dhaawac, dhimasho, iyo/ama dhaawac nafsi-bulsho ah oo ku yimaada shaqsi ama dad badan, taasoo wiiqi karta amniga, horumarka bulsho, waddan, ama gobol." (Xoghayaha Guud ee Qaramada Midoobay, 2009, Horumarinta Horumarinta iyada oo loo marayo Yareynta iyo Ka Hortagga Rabshadaha Hubaysan, A/64/228).

² Xirfadle diiwaangelinta khasaaraha (diiwaangeliyaha khasaaraha) waxaa lagu qeexaa urur, shaqsi ama koox ah oo qaata diiwaangelinta khasaaraha si guud ahaan ama qayb ka mid ah shaqadooda.

³ Habka la raacay si loo soo saaro heerarkan ayaa si faahfaahsan loo sharaxay dhammaadka hordhacan.

awood u leh oo ay tahay in lagu dabaqo guud ahaan goobta, iyadoo la ixtiraamayo kala duwanaanshaha ka qayb-qaatayaasha, Habab iyo habeeyaan. Iyo sidoo kale caawinta xirfadlayaasha diiwaangelinta khasaaraha, heerarkan waxay ujeedadoodu tahay inay xogta khasaaraha ka dhigaan mid fudud in la isticmaalo lana wadaago.

Waxay siiyaan isticmaalayaasha dhamaadka shuruudo ka caawinaya inay tixgeliyaan haddii iyo sida loo isticmaalo xogta ay soo bandhigeen Ilaha xigashada kala duwan. Heerarka ayaa ogolaanaya in laga doodo xogta khasaaraha in lagu saleeyo qiimaynta tayada xogta, ee aan ku salaysnayn mawqifka siyaasadeed ee kuwa faafinaya (ama dhaleecaynaya) tirada khasaaraha gaarka ah.

Aaladaha iyo qaab-dhismeedka ayaa taageeri doona oo xoojin doona fulinta wax ku oolka ah ee heerarka. Bangiga agabka sii kordhaya ayaa dhammaystiri doona dukumentigan.. Tani waxay ka caawin doontaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay horumariyaan oo ay hagaajiyaan dhaqankooda oo ay hubiyaan inay u dhigmaan heerarka.

MABAADI'DA DIIWAANGELINTA KHASAARAH

Sida kor ku xusan, diiwaangelinta khasaaraha waxay soo celisaa bini'aadanimada kuwii dhintay, waxaana ka mid ah kuwa la jecel yahay ee ka badbaaday. Sababtaan awgeed, diiwaangelinta khasaaraha waa in ay qaataan mas'uuliyadda saamaynta ay hawlahooda ku yeelanayaan dadka ay saamaysay iyo daneeyayaasha kale. Qeexid ahaan, diiwaangelinta khasaaraha waxaa lagu qabtaa deegaanno adag, haddii aysan mar walba ku jirin xaalad colaad hubaysan. Waxa kaliya oo faa'iido leh haddii diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay qaataan mas'uuliyadda si loo ilaaliyo dhammaan kuwa ku lugta leh habka diiwaangelinta khasaaraha, ka hor wax kasta oo kale.

Dadku waxay inta badan si khaldan u fahmaan, shakiyaan, oo su'aalaan diiwaangelinta khasaaraha sababtoo ah ma haystaan macluumaad cad oo ku saabsan sida xirfadlayaashu u ururiyaan, u habeeyaan, iyo u falanqeeyaan macluumaadka. Sababtaan awgeed waxay si weyn uga faa'iidayanaysaa inay isu furto si ay u baarto hannaankeeda. Ugu dambayntii, hannaan loo wada dhan yahay oo joogto ah ayaa kordhiya sharcinimada iyo kalsoonida xogta la soo saaray. Tani waxay u oggolaanaysaa xogta inay gacan ka gaysato hababka kale ee caddaaladda iyo bani'aadanimada, iyadoo la ilaalinayo heerarka lagama maarmaanka ah ee amniga shakhsi ahaaneed.

Si loo taageero aragtidan diiwaangelinta khasaaraha, shan mabaadi'da aasaasiga ah ayaa la isku raacay intii lagu jiray horumarinta heerarkan⁴. Dhammaan heerarka lagu soo bandhigay halkan waxaa lagu ogeysiiyay mabaadi'dan, waana in la ilaaliyaa inta lagu jiro shaqada mashruuc kasta. Isticmaalka ay ku leeyihiin qaybo gaar ah oo ka mid ah hab-dhaqanka ayaa si faahfaahsan looga hadlaa bilowga cutub kasta. Waxay yihiin:

Dhib ha gaysan

Mabda'a dhib-ha-gaysan waxay ka timid anshaxa caafimaadka. Waxay u baahan tahay ururada bani'aadamnimada inay yareeyaan dhib ay si bareer ah u gaysan karaan iyagoo jooga xaalad gaar ah iyo bixinta adeeg. Mabda'ani wuxuu khuseeyaa dhammaan ururada ku hawlan dadka nugul. Ka fogaanshaha waxyeello kale oo loo geysto kuwa nool waa mabda'a aasaasiga ah ee guud ee ay tahay in dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay ilaaliyaan. Waxay meesha ka saari kartaa afarta mabda' ee kale. Waxay khusaysaa dhammaan dhinacyada diiwaangelinta khasaaraha, laga bilaabo ururinta xogta, iyada oo loo marayo samaynta siyaasadaha amniga, wadaaga iyo daabacaadda xogta.

⁴ Habkan waxaa si faahfaahsan loo sharaxay dhammaadka hordhaca.

Hufnaan

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan intii suurto gal ah dhammaan dhinacyada hawlhooda. Waa inay ahaadaan kuwo hufan oo ku saabsan faahfaahinta ururkooda, habkooda, qeexitaannada ay adeegsadaan, ka saariddooda iyo shuruudaha ka mid noqoshada, iyo sababhooda daabacaadeed. Mabda'an sidoo kale wuxuu khuseeyaa sida ay u xaqiijinayaan amniga shaqaalahooda, markhaatiyaasha, iyo xogta (iyadoo aan la shaacin habraacyada amniga haddii ay khatar gelin karaan badbaadada). Hufnaanta waxay gacan ka geysataa kobcinta kalsoonida xirfadlayaasha dhexdooda iyo inta u dhaxaysa xirfadlayaasha iyo isticmaalayaasha dhamaadka, waxayna dhiirigelisaa aqoonsiga saxnimada xogta. Hufnaanta sidoo kale waxay ka caawisaa isticmaalayaasha inay fahmaan sida saxda ah ee loo isticmaalo xogta iyadoo lagu salaynayo ogaanshaha Xaddidaadeeda. Tani waxay kaa caawinaysaa ka hortagga fasiraadda khalidan ee xogta. Hufnaanata waxay dhiirigelisaa in la baaro xogta diiwaangeliyayaasha khasaaraha, taas oo iyana gacan ka geysan karta hagaajinta tayada xogta.

Loo wada dhan yahay dhan yahay

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ma aha mid siyaasad ahaan dhexdhexaad ah, qaarna waxaa sabab u ah sababo loo qaadan karo inay siyaasad ahaan dhinac ka yihiin. Tani waa inaysan burinin shaqadooda diiwaangelinta khasaaraha haddii ay rabaan inay ilaaliyaan heerarka xirfadeed. Fulinta mabda'a loo wada dhan yahay hababka diiwaangelintooda ayaa si gaar ah muhiim ugu ah ururadan. Waxa ay la macno tahay in la raadiyo in lagu daro dhammaan dhacdooyinka iyo dhibbanayaasha diiwaankooda haddii xogtani ay taageerto sababta ururka iyo in kale, iyo in ay nagu dadaalaan erayada iyo qeexidda xogta si siman u khusaysa dhammaan. Tani waxay si dhow ugu xiran tahay hufnaanta. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u sheegaan xogta, haddii ay jiraan, ay ka saarayaan diiwaangelinta iyo sababta. Tan waxaa ka mid ah ogaanshaha dhibaatooyinka helitaanka macluumaadka bulshooyinka ka soo horjeeda mowqifka siyaasadeed ee ururka ama xiriirka bulshada.

Joogteyn

Mabda'ani wuxuu inta badan khuseeyaa qaybta habka ee shaqada diiwaangeliyaha khasaaraha, gaar ahaan ururinta iyo habaynta xogtooda. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay ku shaqeeya xaalado kala duwan, xaaladaha qaarna waxay adkeynayaan in la diiwaangeliyo dhammaan macluumaadka uu mashruucu rabo inuu sameeyo. Joogtaynta habka ay u ururinayaan macluumaadka iyo hab-socodka waa waxa ugu yar ee diiwaangeliyaha khasaaraha uu samayn karo si loo hubiyo in xogtoodu tahay mid la isticmaali karo iyo tayada ugu wanaagsan ee suurto gal ah. Waxay tahay inay muujinayaan haddii joogtaynta habkooda uu saameyn ku yeesho, togan ama xun, sababtoo ah isbeddelada xaaladaha dibadda ama horumarka ku yimid hababkooda (eeg Hufnaanta, kor).

Mas'uuliyad

Mas'uuliyadda waxaa loola jeedaa baahida loo qabo diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay u tixgeliyaan xuquuqda iyo baahiyaha daneeyayaasha kala duwan ee ay saameeyeen ama ku lug leeyihiin mashruuca. Ururku wuxuu muujin karaa mas'uuliyadda ilaalinta llaha xigashada, shaqaalaha iyo dadka kale ee ay saamaysay xogta la ururiyey. Waxa kale oo ay gudan kartaa mas'uuliyada iyada oo si hufan u ah xaqiiqada in tan la sameeyay. Ku dhaqmid mabaadi'da halkan ku taxan inta ay ku guda jiraan dhaqankooda ayaa calaamad u ah mas'uuliyadda dhinaca diiwaangeliyaha khasaaraha. Tani waxay ka caawineysaa in la hubiyo inay lagu kalsoonaan karo dadka bixiya macluumaadka iyo kuwa isticmaala xogtooda.

QODOBADA AASAASIGA AH EE MACLUUMAADKA DIIWAANGELINTA KHASAARAH

Diiwaangeliyaha khasaare kasta ayaa dejin doona baaxadda mashruucoda si waafaqsan yoolalka waxayna qeexayaan qaybahooda gaarka ah si ay u kala saaraan maccluumaadka la ururiyay. Si kastaba ha ahaatee waxaa jira qaar ka mid ah qodobbada xogta muhiimka ah oo dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay tahay inay diiwaangeliyaan⁵. Kuwani waxay ka dhigan yihiin heerka ugu hooseeya ee goobta, laakiin diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa laga yaabaa inay ka sare mari karaan iyaga. Waxay yihiin:

- **Goobta dhacdada:** Tan waxaa lagu diiwaangelin karaa heerar kala duwan oo faahfaahsan, tusaale ahaan laga bilaabo magaca magaalada ama tuulada ilaa iskuduwayaasha GPS (Nidaamka Meelaynta Caalamka). Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in had iyo jeer ku dadaalaan in ay diiwaan geliyaan heerka ugu sarreeya ee tafaasiisha la heli karo, si sax ah loona barbar dhigo xogta kale.
- **Taariikhda ama wakhtiga dhacdada:** Heerka ugu sarreeya ee faahfaahinta la heli karo waa in la diiwaangeliyaa.
- **isha xigashada:** Ugu yaraan, nooca isha xigashada lagu saleeyay diiwaanka waa in lagu xuso si loogu adeegsado gudaha. Qaybaha suurtoogalka ah waxaa ka mid ah warbixinada wararka, rasmiga ah ee dukumeentiyada, xigashada dadweynaha, ama hadal marqaati ah. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xafidaan diiwaanka (oo ay suurtoogal tahay in uu ku xiro) dukumenti gaar ah. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si taxadar leh u qiimeeyaan khataraha diiwaangelinta xogta shakhsi ahaaneed ee marqaatiga ee bixinaya hadal, iyo hababka la heli karo si loo yareeyo khatarahaas.
- **Tirada la dilay:** Heerka ugu yar ee faahfaahinta loo baahan yahay si loo diiwaangeliyo dhacdada khasaaraha, marka maccluumaadka ku saabsan dhibbanayaasha shakhsi ahaaneed (magaca, da'da, jinsi) aan la heli karin.
 - **Magaca:** Tani waxay inta badan u baahan tahay aqoon gaar ah oo ku saabsan heshiisyada magac bixinta maxalliga ah, iyo Nidaam leh awood lagu dari karo magacyo kala duwan oo hal qof loogu yeero marka loo baahdo (tusaale, naaneysyada ama noms de guerre (Magac afgarasho).
 - **Da'da:** Da'da qofka wakhtiga dhimashada (ama waayida kiiska dhaxdiisa dadka maqan, sida wakhtiga la waayo iyo wakhtiga dhimashadu kala duwanaan karaan). Taariikhda dhalashada waa la qori karaa haddii la heli karo. Haddii da'da saxda ah aan la garanayn diiwaangeliyaha khasaaraha ayaa muujin kara in qofku uu ahaa ilmo ama qof weyn. Waa inay qeexaan da'da qofka loo arko inuu yahay qof weyn oo ay qeexaan kana dhigaan mid la heli karo. Waxa kale oo laga yaabaa inay isticmaalaan qaybo ballaaran oo dheeraad ah, sida ilmaha, dhallaanka, kurayda (dhallin yaro), ama waayeelka.
 - **Jinsi/jinsiga:** Sida loo aqoonsaday dhibbanaha markii ay dhimanayeen.
- **Nooca dhimashada:** Sida ay u dhinteen kuwii ku lug lahaa dhacdada. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxaa laga yaabaa inay u habeeyaan siyaabo kala duwan u habeeyaan, tusaale ahaan iyagoo sharraxaya hubka la isticmaalay sababta caafimaad ee dhimashada, ama sharaxaadda dhacdada.
- **ka qayb-qaatayaasha ku lug leh:** Kooxaha iyo/ama shakhsiyaadka la sheegay inay ku lug lahaayeen dhacdada sababtay dhimashada. Tan waxa ka mid ah dhinacyada dagaalamaya ee hadda, kooxaha ama shakhsiyaadka bilaabay ama sheegtay mas'uuliyadda falalka rabshadaha wata.

⁵ Iyada oo loo marayo cilmi-baaris iyo wadahalal lala yeesho xirfadlayaasha iyo isticmaalayaasha dhammaadka inta lagu jiro habka horumarinta heerarkan.

FULINTA HEERARKAAN IYO XADDIDAADDA

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha oo ku shaqeeya xaalado kala duwan ayaa heerarkan u fulin doona siyaabo kala duwan. Muhiimadda heerarka gaarka ah sidoo kale way kala duwanaa karaan si waafaqsan macnaha guud. Heerarka kala duwan ee baahida ayaa lagu muujiyey isticmaalka erayada “waajib” iyo “waa in” ee heerarka.

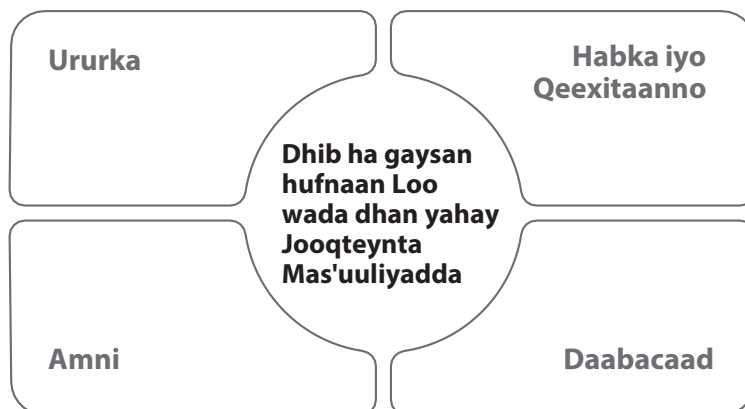
Heer ku qoran ereyga “waajib” macneheedu waa in uu khuseeyo dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha, iyadoon loo eegin macnaha guud ee hawlgalka, habka, ama duruufaha kale. Kuwani waxay matalaan arrimaha asaasiga ah ee habka iyo amniga.

Heerarka ku qoran ereyga “waa in” muujiyaan heerar laga yaabo in la gaaro oo keliya muddo ka dib. Qaar ka mid ah xaaladaha ay ku shaqeeyaan (sida heerarka sare ee rabshadaha, ama ilo dhaqaale iyo agab farsamo oo xaddidan), diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa laga yaabaa inay ka shaqeeyaan oo kaliya sidii loo gaari lahaa heerarkaas. Tani macnaheedu maaha in ay iska indha tireen “waa in.” Taa beddelkeeda, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay muujiyaan waxa ay samaynayaan si ay u gaadhaan.

Dhammaan heerarka waxaa loogu talagalay in la fuliyo. Waxay ka dhigan yihiin oo gundhig u ah diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee shaqeynaya inay ku taamayaan inay fuliyaan sida ugu dhakhsaha badan suurtoogalka ah. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay ku shaqeeyaan xaalado kala duwan oo kala duwan oo leh heerar kala duwan oo agabka ah. Arrimahani waxay saameeyaan hababka iyo nidaamyada ay ururadu awoodaan inay isticmaalaan. Heerarka ujeedadoodu waa inay noqdaan kuwo ay u wada dhan yihiin dhammaan xirfadlayaasha, si loo sii mideeyo loona hagaajiyo goobta. Waxay aqoonsanyihiin yihiin in shuruudaha qaarkood ay ku adkaan karaan in ay u hoggaansamaan xirfadlayaasha qaarkood, gaar ahaan xaaladaha qaarkood sida xilliga colaadda. Si kastaba ha ahaatee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay muujiyaan u hoggaansanaantooda heerarka mabda'a ahaan iyo rabitaankooda ah inay si buuxda u fuliyaan sida ugu dhakhsaha badan suurtoogalka ah.

SIDA LOO ISTICMAALO HEERARKAAN

Heerarka *Diiwaangelinta Khasaaraha* waxa loo qaybiyaa shan cutub kuwaas oo ka hadlaya meelo gaar ah oo ka mid ah hawlaha diiwaangelinta khasaaraha. Cutub kasta waxa loo qaybiyaa qaybo mawduuceed. Dukumentigu wuxuu ka kooban yahay 58 heerar lambaraysan. Marka lagu daro hababkan, qaybta koowaad ee cutub kasta waxay soo bandhigaysaa sida mabaadi'da lagu faahfaahiyay hordhacan ay si gaar ah ugu dabaqayaan meel kasta.

meelaha xudunta u ah iyo mabaadi'da aasaasiga ah ee diiwaangelinta khasaaraha

Heer kasta waxa la socda qoraal sharraxaad ah. Qoraaladani waxay si faahfaahsan u qeexayaan mabaadi'da asaasiga ah waxayna bixiyaan marmarsiiyo heer kasta. Waxay qeexayaan caqabadaha ugu waaweyn ee heerka wax ka qabto, xaddidaaddooda iyo caqabadaha, iyo sidoo kale jahawareer ay u keeni karaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Waxay sidoo kale daboolayaan qaar ka mid ah tixgelinta la taaban karo ee ku saabsan codsigooda. Qoraalladan sharraxaadda ah waxay ka dhasheen hannaan wada-tashi ballaaran⁶, laakiin ma sheeganayaan inay dhammaystiran yihiin. Si ka duwan, waxay ujeedadoodu tahay inay tusaale u noqdaan. Qoraaladu ma aha buug-hawleed hawleed oo ku saabsan ku dhaqmidda heerarka ama qabashada hawlaha diiwaangelinta khasaaraha. Waa mas'uuliyadda diiwaangeliyaha khasaare kasta inuu go'aansado sida loogu darayo heerarkan hab-dhankooda hawleed.

Heerarka ayaa loo habeeyay si ay u suurtoogeliso qof kasta oo baaraya mowduuc gaar ah inuu la tashado cutubka ugu habboon. Si kastaba ha ahaatee, waxaa muhiim ah in la akhriyo dhammaan dukumeentiga si aad si sax ah u fahamto cabbirrada diiwaangelinta khasaaraha, iyo in si sax ah loo qiimeeyo xogta khasaaraha ee ay bixiso urur gaar ah.

ka qayb-qaatayaasha qaar ayaa yeelan doona khibrada iyo awooda loo baahan yahay si ay u qabtaan shaqada diiwaangelinta khasaaraha heer ka sareeya kuwa halkan lagu sheegay. Xaaladahan, heerarka sare waa inay ka hormariyaan.

SIDA HEERARKAAN LOO SOO SAARAY

Baahida iyo rabitaanka in la iswaafajiyo hab-dhaqanka diiwaangelinta khasaaraha ayaa markii ugu horaysay ka soo baxay shirka caalamiga ah ee Isku-xirka diiwaangeliyayaasha Khasaaraha⁷, oo ay martigelisay Every Casualty (Khasaare Kasta) London dhaxdeeda 2011kii. Halbeegyada muhiimka ah ee hab-dhaqanka wanaagsan ayaa tan iyo markaas lagu qeexay taxane cilmi-baaris oo asal ah. Ugu horayntii Daraasad dhammeystiran ee Every Casualty (Khasaare Kasta) 2012 oo ay qayb ka ahaayeen⁸ ka mid ah 40 NGO (ururada aan dawli ahayn) oo diiwaangeliyayaal khasaare ah. Tan waxaa ku xigtay daraasado lagu sameeyay hab-dhaqanka dawlad-goboleedka iyo Qaramada Midoobay. Natiijooyinka iyo saamaynta waxa si tartiib tartiib ah loola wadaagay dawlad-goboleedka, Qaramada Midoobay, iyo wakiilada bulshada rayidka ah. Waxay si gaar ah, laakiin aan si gaar ahaan ugu xirnayn, shaqada Qaramada Midoobay ee New York iyo Geneva. Jawaab celinta fican ayaa caddaysay oo xoojisay doorka dhexe ee jaangooyooyinka kor u qaadida diiwaangelinta khasaaraha wax ku oolka ah iyo qaadashada iyo isticmaalka wax soo saarkeeda. Daneeyayaal badan oo kala duwan ayaa dhiirigeliyay oo taageeray daabacaadda iyo faafinta ballaaran ee heerarkan.

Heerarka dokumentigani waa natijada weji wada tashi oo laba sano ah oo la bilaabay 2013 iyo waji dib u eegis oo la bilaabay 2016. Wajigii ugu horeeyay ee la tashiga waxa uu isu keenay koox aasaasi ah oo xirfadlayaal ah iyo isticmaalayaasha dhamaadka kulan guud oo ka dhacay Bogotá, oo ay wada jir u marti gelisay ee Khasaare Kasta iyo Xarunta Kheyraadka Falanqaynta dagaal (CERAC). Halkan, ka qayb-galayaashu waxay go'aansadeen inay sameeyaan kooxo shaqo oo yaryar kuwaas oo khabiir ay ka doodi doonaan nuxurka heerarka iyada oo ku salaysan mawduuc. Kooxahan shaqadu waxay kulmeen intii u dhaxaysay 2013 iyo 2015. Iyada oo laga duulayo doodaha iyo wax-soo-saarka kooxaha shaqada, qabyo-qoraalka ugu horreeya ee dokumentigan waxaa dib u eegis ku sameeyay kooxda asalka ah ee udub-dhexaadka u ah shir guud ee Sebtembar

⁶ Faahfaahinta habkan waxaad ka heli kartaa xagga hoose ee dhamaadka hordhacan.

⁷ Eeg <http://www.everycasualty.org/practice/ipn>

⁸ E. Minor, Xagga Diiwaangelinta Khasaare kasta, p.7, Every Casualty (Khasaare kasta), 2012, waxaa laga heli karaa: <http://www.everycasualty.org/towards>

2015 oo ay soo abaabuleen ee Every Casualty (Khasaare Kasta) iyo Iraq Body Count (Tirada Haraadiga Ciraaq ee London. Marxaladda dib u eegista waxa ay ku lug lahayd la tashi lala yeeshay dad badan oo kala duwan, oo lagu doortay khibradooda ama xiisaha gaarka ah ee diiwaangelinta khasaaraha. Dib u eegistaan waxaa loo qaabeeyey si loo xaqiijiyo ilaa inta ay aragtiyaha guud ee ka muuqda heerarkan ay amar ku bixinayaan taageerada ballaaran ee ka dhex jira ka qayb-qaatayaasha ay khuseyso ee saaxadda caalamiga ah. Dhammaan hannaanka Heerarka wuxuu si weyn u isticmaalay aqoonta iyo u heellanaanta xubnaha sii kordhaya ee Shabakadda diiwaangeliyayaasha Khasaaraha. Shabakadda diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxa isugu yeeray oo fududeeyay ee Hay'adda Khasaare Kasta, iyadoo la taageerayo mabaadi'da ku jira Axdiga iyo Wicista Ololaha ee Hay'adda Khasaare Kasta .

Every Casualty (Khasaare Kasta) Maareeyey oo fududeeyey habka la-tashiga iyo qorista. Hay'adda Khasaare Kasta wuxuu u bilaabmay sidii barnaamij Kooxda Cilmi-baarista Oxford, laakiin waxay noqotay NGO (urur aan dawli ahayn) madax-bannaan (magaca buuxa Hay'adda Khasaare Kasta ee Adduunka-oo-dhan) Sebteembar 2014. Shaqada Heerarka waxaa dhaqaale ahaan lagu taageeray deeqo ee Every Casualty (Khasaare Kasta) oo ay bixiso Wasaaradda Arrimaha Dibadda Norway, barnaamijka Zivik ee Machadka Xiriirka Dhaqanka Dibadda (IFA) oo ay la socoto Wasaaradda Arrimaha Dibadda ee Jarmalka, iyo Joseph Rowntree Charitable Trust . Deeqahani waxay daboolen kharashaadka shaqaalaha iyo maamulka ee Every Casualty (Khasaare Kasta), iyo kharashyada safarka iyo hoyga ee ka qayb-galayaasha dibadda qaarkood. Ururrada ka qaybgalay waxay bixiyeen waqtiga shaqaalaha ka qayb-qaadanaya habka, kuwaas oo midkoodna aan lagu siin wax lacag ah ama abaalmarin ah oo ka yimid Every Casualty (Khasaare Kasta).

Dib u eegista 2019 ee Ingiriisiga fudud iyo turjumaada Carabiga, Faransiiska, iyo Isbaanishka waxaa fuliyay Translators Without Borders (Turjumaannada Aan Xuduuda Lahayn). Tani waxay suurto gal ka dhigay loo mahadcelinayaa taageerada dhaqaale ee Edith M Ellis 1985 Charitable Trust iyo Waaxda Arrimaha Dibadda ee Federaalka ee Switzerland. Fikradaha iyo ra'yiga lagu sheegay daabacaaddaan qasab maaha inay ka tarjumaan siyaasadda ama mowqifka rasmiga ah ee Dowladda Switzerland.

⁹ Eeg <http://www.everycasualty.org/campaign/charter>

¹⁰ Eeg <http://www.everycasualty.org/campaign>

MAHADNAQYADA

Mashruucan waxa isku dubariday oo maamulay Hay'adda Khasaare Kasta Adduunka-oo-dhan (ECW). Xubnaha Every Casualty (Khasaare Kasta) kooxda ku lug leh shaqadan waa: Hamit Dardagan, Annabelle Giger (Maareeyaha Mashruuca 2014-16), Elizabeth Minor (2013-14), Hana Salama (Maareeyaha Mashruuca 2013-14), John Sloboda, iyo Everett Ressler (lataliye ahaan).

Dhamaan ka qayb-galayaasha kooxaha shaqada, kulamada guud, iyo marxaladda dib-u-eegista waxay ka qayb qaateen si shaqsiyan ah, iyadoo lagu salaynayo khibradooda iyo aqoontooda xogta khasaaraha ee ay ka soo ururiyeen hay'adahooda iyo ururradooda.

Ka qayb-galayaasha wejiga koowaad ee wadatashiga:

Qodobka 36: Elizabeth Minor

Conflict Analysis Resource Center (CERAC) (Xarunta Agabka Falanqaynta Colaadda):

Juan David Gonzalez, Jorge Restrepo **Colombian Campaign Against Landmines (CCCM)**

(Ololaha Colombia ee ka dhanka ah miinooyinka dhulka): Juan Sebastian Gonzalez,

Juan Pablo Escobar, Camilo Serna

Documenta: Igor Roginek, Slaven Raskovic

Elman Peace (Nabadda Elman): Ilwad Elman

Forensic Anthropology Foundation of Guatemala (FAFG) (Hay'adda cilmi baarista

dambiyada aadanaha ee Guatemala): Fredy Peccerelli

Handicap International (Hay'adda caalamiga ah ee dadka laxaadkooda dhiman yahay :

Rashmi Thapa

Human Rights Data Analysis Group (HRDAG) (Kooxda Falanqaynta Xogta Xuquuqda

bini'aadamka/Aadanaha): Megan Price

Human Rights Watch (Ururka Dhowrista Xuquuqda Aadanaha): James Ross

Independent technical consultant (La-taliye farsamo oo madax-bannaan): Ashraf Kheir

International Commission on Missing Persons (ICMP)(Guddiga Caalamiga ah ee Dadka

Maqan): Andreas Kleiser

International Committee of the Red Cross (ICRC) (Guddiga Caalamiga ah ee Laanqeyrta

Cas): Guilhem Ravier

International Criminal Court (Maxkamadda Caalamiga ah ee Dambiyada): Christophe Billen

Iraq Body Count (Tirinta Meydadka ee Ciraaq): Joshua Dougherty

LRA Crisis Tracker: Kenneth Transier

Open Society Foundations (Hay'adda Bulshada Furan): Sara Han

Security First (Amniga marka hore: Rory Byrne

Small Arms Survey (Sahanka Hubka Yar-yar): Matthias Nowak, Irene Pavesi

Syria Justice and Accountability Centre (Xarunta Caddaaladda iyo La Xisaabtanka ee

Suuriya): Mohammad Al Abdallah

Syria Tracker, project of Humanitarian Tracker (Raadraaca Suuriya, mashruuc ka mid ah

Raadraaca Bani'aadanimu): Taha Kass-Hout, Hend Alhinnawi

The Bureau of Investigative Journalism (TBIJ) (Xafiiska Saxaafadda Baarista): Alice Ross,

Jack Serle

UN Office for the Co-ordination of Humanitarian Affairs (UNOCHA) (Xafiiska Qaramada

Midoobay ee Isku-dubaridka Arrimaha Bini'aadanimu): Jeffrey Villaveces

Ka qayb-galayaasha heerka dib-u-eegista waxaa ka mid ah:

Amnesty International (Hay'adda Caalamiga ah ee Xuquuqda Aadanaha): Milena Marin

Action on Armed Violence (AOAV) (Tallaabo ka dhan ah Rabshadaha Hubaysan): Iain Overton

Harvard Humanitarian Initiative (Hindisaha Bini'aadanimu ee Harvard): Rob Grace

HURIDOCS: Bert Verstappen

Independent military consultant (La taliyaha madax banaan ee militariga):

Brigadier General Richard Iron (Sareeye Guuto Richard Iron)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR)

(Xafiiska Wakiilka Sare ee Qaramada Midoobay ee Xuquuqda Aadanaha):

Francesca Marotta, Ahmed Motala, Sonia Muller-Rappard

The Sphere Project: Cecilia Furtade

World Health Organisation (WHO) (Ururka Caafimaadka Adduunka): Erin Kenney

Mahdi Nawaf oo reer Ciraaq ah ayaa soo bandhigaya sawirro xubno qoyska ka mid ah oo geeriyooday intii lagu jiray tacsida duugta ee Ramadi, © Anja Niedringhaus/AP sawirka.

Cutubka 1

Hufnaanta Urureed

Hordhac

Hufnaanta waa lama huraan si loo hubiyo in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay yihiin Ilaha xigashada macluumaadka oo la aamini karo iyo inay si mas'uuliyad ku jirto u maareeyaan xogtooda. Nooca xasaasiga ah iyo inta badan qaabka siyaasadda ee macluumaadka diiwaangeliyayaasha khasaaraha ururiyaan ayaa ka dhigaya hufnaanta gaar ahaan muhiim. Hufnaanta waxay gacan ka geysan kartaa in la hubiyo in xogtooda lagu aamino warbaahinta, ururada caalamiga ah, dawladaha, iyo dadweynaha.

Hufnaanta urureed ee diiwaangelinta khasaaraha waxaa ka mid ah siinta macluumaad la heli karo oo hufan ee daneeyayaasha habka, hawlgallada, iyo xiriirka siyaasadeed iyo maalgelinta. Sidaa darteed waxay ku baaqaysaa wada-hadal joogto ah oo dhexmara diiwaangeliyayaasha khasaaraha iyo daneeyayaasha.

Cutubkani waxa uu dejinayaa heerarka diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay ugu soo bandhigaan ururadooda iyo mashaariicda sida ugu hufan ee suurtoogalka ah. Ku dhaqmid heerarkan waxay ka dhigaysaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha kuwo lagula xisaabtamaan macluumaadka ay u soo saaraan bulshada ay ka dhex shaqeeyaan iyo isticmaalayaasha dhamaadka xogtooda.

Qaybta koowaad ee cutubkani waxa ay ka hadlaysaa sida diiwaangeliyayaasha khasaaraha u dheellitiri karaan mabaadi'da diiwaangelinta khasaaraha si ay u muujiyaan hufnaanta urureed.

Qaybta labaad waxay soo bandhigaysaa shan heerar oo muhiim ah oo loogu talagalay hufnaanta urureed ee diiwaangelinta khasaaraha. Kuwani waxay ka caawin doonaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay u horumariyaan oo ay ugu dabaqaan dhaqanka hufnaanta ee ururadooda.

Qaybta 1 – Mabaadi'da ka dambaysa heerarka hufnaanta urureed

Mabaadi'da soo socota ayaa ah kuwa ugu habboon qaybtan ku-dhaqanka waxaana lagu soo bandhigay halkan si faahfaahsan:

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay helaan dheelitirka saxda ah ee u dhexeeya mabaadi'da hufnaanta iyo 'dhib ha gaysan'.

Ururada diiwaangelinta khasaaraha waa in ay tixgeliyaan sida daabacaadda macluumaadka ku saabsan qaab-dhismeedkooda, maal-geliyayaasha, habka iyo nidaamyada kale ay khatar u gelin karto shaqaalahooda ama Ilaha xigashada. Sidaa darteed waa inay had iyo jeer isku dheelitiraan mabaadi'da hufnaanta oo 'dhib ha gaysan'. Damaanad qaadida amniga dhammaan daneeyayaasha ayaa had iyo jeer ka muhiimsan baahida loo qabo hufnaanta. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ku saleeyaan doorashadooda qiimaynta khatarta ah. Si kastaba ha ahaatee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in aysan u isticmaalin mabda'an sabab ay uga fogaadaan bixinta macluumaadka ku saabsan ururkooda.

Markasababahaamniguaykahortagaan hufnaanta buuxda diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qiraan tan. Inay si hufan u caddeeyaan sababaha ka hor istaagaya inay wadaagaan macluumaadka gaar ah sida nooca ilahooda xigashada), waa ka wanaagsan tahay Hab-dhaqanka ka wanaagsan in xogtan la qariyo iyada oo aan la qiranin xaddidaadda la xiriira.

Qaybta 2 - Heerarka hufnaanta urureed

1. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan oo ku saabsan hadafkooda iyo dhiirigelinta diiwaangelinta.

Arrin muhiim ah oo ka mid ah dhisida kalsoonida daneeyayaasha ayaa ah in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay si cad u soo bandhigaan ururkooda. Waa inay si gaar ah u caddeeyaan ujeedooyinkooda iyo sababaha ay u diiwaangeliyaan dhimashada ka dhalatay rabshadaha hubaysan. Kaliya marka ujeedooyinkan ay caddaadaan ayaa xogta dhamaadka isticmaalayaasha iyo la-hawlgalayaasha kale qiimayn karaan saxnimada macluumaadka la soo bandhigay. Ka hor inta aan la tixgelin habka, ka qayb-qaatayaasha badan ayaa rabi doonaan inay qiimeeyaan ururka laftiisa. Hufnaanta ku saabsan kuwa bilaabay hindise diiwaangelinta khasaaraha iyo sababta ay sidaas u yeeleen waxay kaa caawin kartaa ka hortagga tuhunnada iyo kalsooni-darrada suurtoogalka ah.

Tani waxay si gaar ah u khusaysaa dadka ay saameeyeen rabshaduhu. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xogtooda ka dhigaan mid ay heli karaan bulshooyinka ay dhibaataadu saamaysay. Hufnaanta ururkooda ayaa caddaysay inay muhiim u tahay caawinta diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay gudbiyaan sharcinimadooda.

Ugu dambayntii, si hufan oo ku saabsan hadafkooda iyo dhiirigelinta diiwaangelinta xogta khasaaraha waxay caawisaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay hagaajiyaan tayada xogtooda, iyaga oo dhiirigelinaya jawaab celin badan lana wadaagaya daneeyayaasha kale.

Sidaa darteed, macluumaadkan waa in ay si guud ah u heli karaan – tusaale ahaan. Bogga internetka ee ururka – waana in la hayaa si joogto ah, sax ah, oo dhammaystiran.

2. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay bixiyaan macluumaadka ku saabsan siyaasadda ama kale xiriirka ee laga yaabo inay waxyeelayso u heellanaanta loo wada dhan yahay diiwaangelin.

In loo wada dhan yahay waa mabda'a guud ee diiwaangelinta khasaaraha. Fikradda ah in loo wada dhan yahay lafteedu kama diidayso ururada inay yeeshaan dhiirigelin siyaasadeed. Si kastaba ha ahaatee kuwani waa in aysan saameyn ku yeelan doorashada Ilaha xigashada iyo habka. Colaado badan, dadaallada diiwaangelinta khasaaraha ayaa laga yaabaa inay ka yimaadaan rabitaanka in lagu xisaabtamo qayb-qaatayaal qaarkood ee dagaal. Iyada oo aan loo eegin wax kasta oo dhiirigelin ah, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay diiwaangeliyaan dhammaan shakhsiyadka la dilay. Habkaan loo wada dhan yahay waa in lagu dabaqo iyadoon loo eegin xagga siyaasadeed, midab, qaran, qowmiyad, dhaqan, diin ama hayb jinsiyadeed ee dhibbanayaasha. Waa in sidoo kale lagu dabaqaa iyadoo aan loo eegin cidda ay dagaal ka dhaxayso ee la og yahay ama la tuhunsan yahay inay dishay.

Waa muhiim in laga hadlo waxa dadka kale u arki karaan eex. Sidaas darteed, ururada waa in ay shaaciyaan dhammaan xiriiradooda. Tani, oo ay weheliso hufnaanta ku saabsan habka iyo ilaha xigashada, waa habka kaliya ee diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay wax uga qabtaan fikradaha eexda iyo eexda. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay maskaxda ku hayaan in ay si hufan u caddeeyaan siyaasadahooda ay saamayn ku yeelan karto hawlhooda. Xiriirada noocan oo kale ah ayaa qaar ka mid ah ka niyad jabin kara in ay macluumaadka la wadaagaan. Tani waxay ka dhigi kartaa mid aad u adag in la helo si wax ku ool ah loo wada dhan yahay. Si kastaba ha ahaatee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in aysan ka fogaan in ay si hufan u muujiyaan siyaasadahooda taas awgeed. Qarinta xiriirkooda waxay waxyeelaysaa daacadnimadooda. Taa baddalkeeda, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay isku dayaan inay wax ka qabtaan cawaaqibka noocaas ah, tusaale ahaan, tusinaya daneeyayaasha hab hufan oo loo wada dhan yahay. Waa inay sidoo kale sheegaan marka ay daabacayaan macluumaadkooda in aan cidina si ula kac ah looga saarin habka diiwaangelinta, inkastoo laga yaabo inay is-reeb-reebku dhaceen.

3. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka dhigaan macluumaadka ku saabsan hab-raacooda mid hufan oo si guud loo heli karo.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ku qeexaan habka ay u habeeyaan shaqadooda hab cad oo hufan oo si guud loo heli karo. Habkan waa in lagu daraa faahfaahinta shanta qaybood ee diiwaangelinta khasaaraha ee lagu sheegay qaybta habka (eeg cutubka 2):

- Noocyada ilaha la isticmaalay;
- Habka ururinta;
- Qiimaynta isha xigashada iyo macluumaadka;
- Hannaanka xaqiijinta; iyo
- ilaalinta tayada.

Diiwaangeliyaha khasaaraha waa inay sidoo kale daabacaan qeexitaannada qaybaha loo isticmaalo database (kaydka xogta) oo ay sharraxaan ka-midabkooda iyo shuruudaha ka saaritaankooda (eeg cutubka 3). Si wada jir ah, sharraxadahani waxay u oggolaanayaan daneeyayaasha inay aqoonsadaan sida diiwaangeliyaha khasaaraha u ururiyay, u maamulay oo u habeeyay xogta. Tani waxay awood u siinaysaa inay qiimeeyaan sida loola macaamilo. Si macluumaadkani u noqoto mid faa'iido leh, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si joogto ah ula socdaan oo cusboonaysiiyaan si ay had iyo jeer u noqoto mid sax ah, hadda jirta, oo dhamaystiran.

4. Qaab dhismeedka urureed ee ururrada diiwaangelinta khasaaraha waa in uu noqdaa mid hufan oo ay heli karaan dhammaan daneeyayaasha.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay si cad u sharxaan qaab dhismeedka ururkooda. Tan waxa ku jira macluumaadka ku saabsan shaqaalaha (iyaga oo aan khatar gelinayn), qaabdhismeedka maamulka, barnaamijyada, iyo siyaasadaha. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si joogto ah u cusboonaysiiyaan macluumaadkan si ay u hubiyaan inay sax tahay, oo ay ka dhigaan mid si fudud oo si guud loo heli karo. Hufnaantaas oo kale waxay gacan ka gaysataa adkaynta sharcinimada diiwaangeliyaha khasaaraha. Waxay u ogolaataa isticmaalayaasha dhamaadka iyo daneeyayaasha kale inay qiimeeyaan haddii iyo sida ay rabaan inay u isticmaalaan xogta la soo saaray. Ugu dambayntii, macluumaadka noocan oo kale ah iyo furfurnaanta ayaa gacan ka geysanaya dhisidda heerarka sare ee kalsoonida.

5. Macluumaadka maalgeliyayaasha waa inuu noqdaa mid hufan oo si guud loo heli karo.

Ururada diiwaangelinta khasaaraha waa inay daabacaan macluumaadka ku saabsan ilaha xigashada ay maalgelinta ka helaan. Macluumaadka ku saabsan maal-geliyayaasha waa inay ahaataa mid hufan, si guud loo heli karo (gaar ahaan bogga internetka ururka) oo si joogto ah loo cusbooneysiisaa. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay dabaqi karaan heerar kala duwan oo hufnaanta si waafaqsan xaddidaadda ay xaaladdoodu dul saareyso. Xaaladaha qaarkood maalgeliyayaashu waxay u baahan karaan qarsoodi, ama waxay noqon karaan kuwo aad u tiro badan si loo liis gareeyo, dadweyne maalgashanaya ee¹¹ tusaale ahaan. Xaaladahan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa laga yaabaa inay doorbidaan inay muujiyaan nooca ilaha xigashada maalgelinta, sida maalgelinta dawladda, deeqaha gaarka ah, ama kharashka la-talinta. Haddi diiwaangeliyaha khasaaraha uu galo hawl dhalinaysa faa'iido maaliyadeed mar kasta, waa inay sidoo kale noqdaan kuwo hufan oo soo bandhigaya.

¹¹ dadweyne maalgashanaya waa dhaqanka lagu helo maalgelinta iyadoo laga ururinayo lacag yar oo badan oo dad badan, sida caadiga ah internetka.

Qoysaska dadka lagu dilay dagaal Kosovo
oo bixinaya macluumaadka ku saabsan
qofkooda, goob dadweyne ah keeneen
oo ay soo bandhigtay Xarunta Sharciga
Bani'aadamnimada ee Prizren, © Xarunta
Sharciga Bani'aadamnimada.

Chapter 2

Habka

Hordhac

Habka diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa udub dhexaad u ah hawlhooda oo dhan. Waa ururina tillaabooyinka iyo xeerarka ka warbixiya sida loo diiwaangeliyo khasaaraha. Sidaa darteed, habka diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa ah aasaaska lagu dhisayo diiwaangelinta khasaaraha. Si ay si hufan ugu shaqeeyaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay hawlhooda ku saleeyaan hab adag. Heerarka cutubkan ayaa diiradda saaraya laba hab oo loo maro diiwaangelinta khasaaraha. Labaduba waxaa loogu talagalay in lagu xaqiijiyo caqli-gal la difaaci karo iyo habab la soo celin karo. Hababkaan waa:

- diiwaangelinta ku- salaysan isha xigashada dukumentiga ah iyo
- diiwaangelinta ku-salaysan isha xigashada dukumentiga lagu daray baaritaanka goobta¹².

Heerarka habka ayaa ka hortagaya khaladaadka caadiga ah, tilmaamaya ku-dhaqanka wanaagsan iyo in la ilaaliyo mabaadi'da lagu maamulo diiwaangelinta khasaaraha. Heerarka hab-raacyada waxay sidoo kale muhiim u yihiin isticmaalayaasha dhammaadka ah maadaama ay gacan ka gaystaan abuurista faham la wadaago habka diiwaangelinta khasaaraha oo ay u xaqiijiyaan in natiijooyinkoodu yihiin kuwo la soo celin karo.

Heerarkan waxaa loo qaabeeyey inay ka caawiyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay abuuraan hab dhawaaq leh. Tani waxay ka caawin doontaa inay hagaajiyaan tayada xogta, ka qayb geliyaan isticmaalayaasha dhamaadka waxayna kordhin doontaa suurto galnimada wadaagista xogtooda (taasoo kor u qaadi karta tayada xogta). Sida kor ku xusan, diiwaangeliyayaasha khasaare oo badan ayaa bilaabay hawlhooda sababo leh muhiimad siyaasadeed. Si kastaba ha ahaatee, ururadan oo kale waxay weli buuxin karaan heerarka lagu sifeeyay dukumentigan haddii habkoodu ay raacaan mabaadi'da hagaya iyo waxyaabaha ku dhaqanka wanaagsan.

Cutubkani waxa uu soo bandhigayaa mabaadi'da xukuma dhammaan hababka diiwaangelinta khasaaraha. Waxay mabaadi'dan la xiriirtaa shanta qodob ee kala duwan ee wareegga diiwaangelinta khasaaraha:

- xog ururinta;
- qiimaynta iyo falanqaynta ilaha xigashada;
- Xaqiijinaysa xogta ;
- gelinta xogta; iyo
- maareynta ilaalinta tayada.

Iyada oo ku xiran sida xogta loo diiwaangeliyo, tallaabooyinkani ma aha inay u dhacaan nidaam gaar ah oo waxay dhici karaan isku mar. Diiwaangeliyaha kasta ee khasaaraha ayaa laga yaabaa inuu u socdo qaabab kala duwan. Si kastaba ha ahaatee, heerarkani waxay muujinayaan dhaqanka wanaagsan ee lagu dabaqi karo dhammaan mashaariicda diiwaangelinta khasaaraha.

Qaybta koowaad ee cutubkani waxa ay sharraxaysaa mabaadi'da go'aamisa hababka diiwaangelinta khasaaraha iyo sida codsigoodu u saameeyo ku-dhaqanka.

Qaybta labaad waxay diiradda saaraysaa sidii loola tacaali lahaa ilaha xigashada wargelinaya hawsha diiwaangelinta khasaaraha.

Qaybta saddexaad waxay diiradda saartaa maaraynta xogta, ururinta, xaqiijinta iyo habaynta database (kaydka xogta).

¹² E. Minor, *Towards the Recording of Every Casualty (Minor, Xagga diiwaangelinta Khasaare kasta: Talooiyinka siyaasadda iyo Falanqaynta Laga soo bilaabo Daraasada 40 diiwaangeliyayaasha Khasaaraha*, Kooxda Cilmi-baarista Oxford, 2012, oo laga heli karo: <http://www.everycasualty.org/towards>

Qaybta 1 - Mabaadi'da ka danbaysa heerarka habka ee khasaaraha Diiwaangelinta

Mabaadi'dan soo socda ayaa loo aqoonsaday kuwa ugu khuseeya aagga dhaqankan waxaana halkan lagu soo bandhigay si faahfaahsan:

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan oo ku saabsan habkooda. Tani waxay kordhinaysaa kalsoonida lagu qabo xogtooda, waxayna u ogolaataa adeegsadyaasha dhamaadka iyo daneeyayaasha kale inay sameeyaan go'aan la og yahay ah oo ku saabsan sida loo isticmaalo.

Nidaam cad oo hufan ayaa u sahlaya isticmaalayaasha dhamaadka xogta inay qiimeeyaan shaqada diiwaangeliyaha khasaaraha. Tan waxa ku jira sida ay xogtooda u ururiyeen, sida joogtada ah ee ay u dabaqeen qeexitaannada, iyo sida ay u gaadheen gunaanadkooda. Qaar badan oo ka mid ah diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa waxaa dhiirigeliyay sababo siyaasadeed ama Xuquuqda Aadanaha. Oggolaanshaha isticmaalayaasha inay qiimeeyaan habkooda ayaa muhiim u ah in la muujiyo kalsoonida xogtooda. Habka hufan ayaa ka caawiya dadka kale inay qiimeeyaan haddii xogtu tahay mid eex ama qayb, Xaddidaadda khuseeya, iyo haddii iyo sida loo isticmaalo.

Tilmaanta habka waa inay sharaxdaa, sida ugu faahfaahsan ee suurtoogalka ah.

- *Noocyada ilaha xigashada la isticmaalo*, iyagoo gaar ah intii suurtoogal ah. Tusaale ahaan, kala soocidda dukumentiyada rasmiga ah ama warbixinnada warbaahinta ee ilaha xigashada dukumentiga ah, ama goob joogayaasha, saraakiisha, ama shaqaalaha bani'aadamnimada ee ilaha xigashada aadanaha. Sharax haddii isha xigashada gaar ah la isticmaalay in ka badan kuwa kale ama laga saaray, iyo haddii ay sidaas tahay sababta.
- *Sida diiwaangeliyaha khasaaraha u qiimeeyay ilahooda xigashada*, iyadoo la tixgelinayo mid kastoo suurtoogalka ah eexda suurtoogalka ah ee ka imanaysa ilaha xigashada iyo qiimayntooda. Haddii eexdan oo kale ay jirto, sharax sida loo yareeyay.
- *Sida uu u ururiyay macluumaadka diiwaangeliyaha khasaaraha*. ilaha xigashada dukumentiga ah, sharax sida isha xigashada lagu helay. Dukumentiyada rasmiga ah, sheeg haddii haystaan ogolaansho rasmi ah oo ay ku helaan. ilaha xigashada aadanaha, sharax sida wareysiyada loo qaaday (tusaale ahaan, fool ka fool ama telefoonka). ay tahay inay sheegaan cidda qaaday waraysiyada (tusaale xubin ka tirsan shaqaalaha ururka, ama dhexdhexaadiyayaasha sida kaniisad ama urur gargaar). Waa inay sidoo kale qeexaan farsamada waraysiga ay isticmaaleen (tusaale ahaan, waraysiyo habaysan ama aan rasmi ahayn). Haddii ay isticmaalaan waraysiyo habaysan waxay go'aansan karaan inay daabacaan su'aalaha la isticmaalay, haddii ay amni tahay in sidaas la sameeyo.
- *Tallaabooyinka la qaaday si loo hubiyo in macluumaadka uu yahay mid sax ah* iyo sida khasaaraha diiwaangeliyaha uu u maareeyay warbixinno mugdiga ku jira ama is khilaafaya.
- *Sida diiwaangeliyaha khasaaraha u hubiyay shaqadiisa* si loo yareeyo khaladaadka bini'aadamka iyo gelinta Khaladaadka galinta, isdaba-joogga aan waafaqsanayn, iyo eexda suurtoogalka ah.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo joogto ah sida ay u diiwaangeliyaan khasaaraha.

Si xogta khasaaraha ay u noqoto mid la aamini karo oo la isticmaali karo, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ku dadaalaan in ay u ururiyaan si joogto ah iyaga oo qeexaya baaxad cad laga bilaabo bilowga. Tani waxaa ka mid ah doorashada ilaha xigashada si taxadar leh, qeexida habka lagu xaqiijinayo shilalka ama dhimashada shakhsiga ah, dejinta nidaamyada hawleedka caadiga ah, iyo siinta habraacyo iyo tababaro dhammaan ku lug leh. Habaynta hawlaha waa muhiim si loo kordhiyo saxnaanta xogta lagu soo celiyay codsiga joogtada ah ee habka. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay qeexaan oo ay wadaagaan heerka nidaamyada hawleed caadiga ah gudaha, tusaale ahaan buugga codeka (buug-qoraalada qarsoon). Waxa laga yaabaa inay tan si guud u wadaagaan si ay u sharxaan habkooda. Tani kama hortagayso isbedelada habka ilaa inta ku dhaqanka habraacyadu ay yihiin kuwo joogto ah oo isbedel kasta la tilmaamayo.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay noqdaan kuwo loo wada dhanyahay diiwaangelintooda.

Waa muhiim in Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay iska ilaaliyaan eexda. Guud ahaan waxaa lagula talinayaa inay higsadaan inay diiwaangeliyaan dhammaan dhimashada ka dhalatay dagaal hubeysan ama rabshado. Si kastaba ha ahaatee, ururada qaar ayaa laga yaabaa inay go'aansadaan inay diiwaan geliyaan oo kaliya dhimashada ka dhalatay hub gaar ah ama khasaaraha hal dhinac ee colaadda. Xaaladahan, mabda'a hufnaanta waxay u baahan tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay si cad u qeexaan xaddidaadda xogtooda, iyo ka mid noqoshada iyo shuruudaha ka saaritaankooda (eeg sidoo kale cutubka 3). Tani waxay sidoo kale kordhin kartaa macluumaadka diiwaangeliyayaasha khasaaraha la siiyo helitaanka.

Ururada diiwaangelinta khasaaraha waxay kaloo adeegsan karaan mabda'a loo wada dhan yahay gudaha. Tusaale ahaan, waxay hubin karaan in shaqaaluhu ay matalaan dhammaan bulshooyinka ay saameeyeen dagaal, ama dhammaan kooxaha qowmiyadaha ee dadweynaha. Tani loo wada dhanyahay waxay kaa caawin kartaa in loo xaqiijiyo ilaha xigashada iman kara ama isticmaalayaasha xogta in xogta la ururiyay ay tahay dhexdhexaad.

Qaybta 2 - Ilaha xigashada

Ilaha xigashada macluumaadka waxay noqon karaan dad, ururo, ama caddaynta dukumentiga ah (sheeko ama dukumeenti) ay soo saaraan.

6. Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan habab cad oo lagula tacaalayo dukumentiga cadaymaha dukumentiga iyo hadal marqaati.

Waxyaabaha laga soo xigtay ilaha xigashada waxa ku jiri doona caddayn dukumentiga ah iyo hadalada marqaatiga. Tani waxay shaqeysaa xitaa haddii diiwaangeliyaha khasaaraha aanu heli karin dadka sidii uu u heli karo caddaymaha dukumentiyada. Tani waxay dhici kartaa tusaale ahaan haddii diiwaangelinta khasaaraha meel fog laga qabto, meel ka baxsan gobolka ama dalka ay rabshadha saameeyeen.

Ilaha xigashada dukumentiga iyo marqaatiga way isdhaafsan yihiin sababtoo ah dhammaan caddaymaha dukumentiga ah ee waxtarka leh waa inay ka yimaadaan qof ama urur la aqoonsan karo. Sidoo kale, dadka iyo ururadu waa ilaha xigashada faa'iido leh oo keliya haddii macluumaadka ay bixiyaan la diiwaangelin karo, la kaydin karo oo la falanqeeyo.

Xaaladaha qaarkood, kaliya mid ka mid ah labada nooc ee isha xigashada ayaa laga yaabaa in la helo marka hore. Si kastaba ha ahaatee, dhacdooyinka diiwaangelinta khasaaraha iyo hindisayaasha ayaa horumarin kara. Tusaale ahaan, iyadoo laga yaabo inaan marqaatiyaasha la heli karin marka hore, tani way isbedeli kartaa waqti ka dib. Sidaa darteed diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay fahmaan sida loola macaamilo labada nooc ee isha xigashada. Waxa laga yaabaa inay u baahdaan inay ku kaydiyaan macluumaadka aanay isla markiiba wax ka qaban karin database (kaydka xogta) gaar ah. Taas beddelkeeda, waxa laga yaabaa inay u baahdaan inay dejiyaan nidaamyada ay ku daraan macluumaadka dheeraadka ah ee laga helayo ilaha xigashada cusub habka diiwaangelinta khasaaraha ee jira.

Qiimaynta iyo falaqaynta ilaha xigashada

7. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan dhammaan ilaha xigashada suurtoogalka ah ee la heli karo iyaga marka la eego xaaladahooda shaqo, iyo xaddidaaddooda.

Waxaa lagu talinayaa in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay khariidadeeyaan dhammaan ilaha kala duwan ee laga heli karo macnaha guud ee meesha ay ka shaqeeyaan oo ay aqoonsadaan qiimahooda. Sida kor ku xusan, tani waa inay ku jirtaa labadaba hadalada marqaatiga iyo caddaynta dukumentiga ah.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan haddii, goorta, iyo sida loo kabo caddaynta dukumentiga ah marqaati toos ah. marqaatiga wuxuu ka iman karaa dad goob joog u ahaa dhacdada dhimashada leh, ama si gaar ah u garanayay dhibbanaha iyo xaaladda dhimashadiisa.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay marka hore dib u eegaan dhammaan caddaymaha dukumentiga ah ee la heli karo iyo taariikhda dambe (mar kasta oo ay tani suurtoogal tahay oo amni leh) isticmaalaan marqaatifurka iyo baarista goobta si ay wax uga qabtaan wixii macluumaad ah ee hadhay. Isticmaalka labada nooc ee diiwaangeliyayaasha khasaaraha isha xigashada waxay gaari karaan heerar sare oo sax ah xogta ay diiwaangeliyaan.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan qaybaha kala duwan ee caddaynta dukumentiga sida:

- *Warbixinnada rasmiga ah iyo xogta:* kuwan waxaa ku jira dhammaan warbixinnada ku salaysan shilka ee ay soo saareen Hay'adaha dawliga ah (sida booliska, milateriga, iyo ilaa xad inta ay suurtagal tahay-heli karo, adeegyada sirdoonka; isbitaalada; machadyada caafimaadka; iyo maxkamadaha). Waxa kale oo ka mid ah warbixinnada ururrada dawliga ah (sida ICMP (Guddiga Caalamiga ah ee Dadka Maqan) ama qaar ka mid ah Qaramada Midoobay hay'adaha). Warbixinada ku salaysan-dhacdada waxaa sida caadiga ah soo saara hay'ado gaar ah taasoo qeyb ka ah nidaamyadooda gudaha. hay'adaha noocan oo kale ah ayaa laga yaabaa inay daabacaan warbixino isku dhafan oo bixiya xogta khasaaraha la isku daray ee aag ama muddo cayiman.
- *Warbixinnada iyo xogta bulshada rayidka ah:* kuwan waxaa ka mid ah warbixinnada saxaafadda iyo warbaahinta, warbixinnada NGO-yada (urur aan dawli ahayn) iyo macluumaadka kale ee ka imanaya bulshada rayidka ah, gaar ahaan ururada Xuquuqda Aadanaha, ururrada, Ururada dhibbanayaasha iyo halgamayaasha, bulshada diimeed iyo hoggaamiyayaasha, iyo kuwa bulshada warbaahinta.

- *Sawirada¹³, muuqaalo iyo cajalado maqal ah:* kuwan ayaa si isa soo taraysa loo isticmaalaa in lagu diiwaangeliyo xadgudubyada. Waa isha xigashada faa'iido leh oo la tixgeliyo laakiin waa inay ahaadaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha ogaadaan in warbaahinta noocaas ah, sida kuwa kale, lagu dhaqmi karo. Ma aha qasab in ay iskood isku halayn karaan.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan qaybaha kala duwan ee dadka iyo ururada, sida:

- *Ilaha xigashada rasmiga ah:* kuwaan waxaa ku jira hay'adaha dawliga ah, sida booliiska, militariga iyo hay'adaha sirdoonka, iyo isbitaalada. Waxa kale oo ka mid ah dadka u shaqeeya. Xiriirka rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn ee shakhsiyaadkaas ayaa loo isticmaali karaa in lagu helo macluumaadka.
- *Ilaha xigashada bulshada rayidka ah:* kuwaas oo ay ku jiraan saxafada iyo ururada warbaahinta, iyo saxafiyiinta la aamini karo kuwaas oo heli kara xogtooda aasaasiga ah, oo ay ku jiraan wax aan la daabicin faahfaahintooda. Waxa kale oo ku jira NGO-yada (ururada aan dawli ahayn) maxaliga ah iyo kuwa caalamiga ah ee bixiya suurtagalnimada iskaashiga iyo wadaaga xogta.
- *Shakhsiyaad:* kuwani waa dad aan ku xirnayn urur. Waxay noqon karaan xubnaha qoyska dhibbanaha, marqaatiga dhacdada, ama muwaadiniin leh macluumaad gaar ah oo maxalli ah oo lagu daro.

8. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan isticmaalka miisaanka qiimaynta ee darajooyinka isku halaynta ilahooda xigashada oo u furan in dib loo eego.

Miisaanka qiimaynta rasmiga ah waa hab faa'iido leh oo lagu qiimeeyo isku halaynta isha xigashada (hadday tani tahay urur ama shakhsi) iyo kalsoonida caddaynta dukumentiga ah. Tani waxay ka dhigaysaa qiimaynta isha xigashada mid nidaamsan oo xoojisa dhammaan habka diiwaangelinta khasaaraha.

Si kastaba ha ahaatee, qiimaynta ilaha xigashada iyo kalsoonida macluumaadka ay bixiyaan waa hawl socota. Isha xigashada loo arkayay in la isku halayn karo ayaa laga yaabaa inay noqdaan kuwo aan la isku halayn karin, macluumaadka loo arkay in lagu kalsoonaan karo waxay noqon kartaa been abuur ka dib markii la ururiyo macluumaad dheeraad ah. Sababtan awgeed, diiwaangaliyayaasha khasaaraha waa in ay si gooni ah u qoraan (qoraalada qarsoon) ilaha xigashada iyada oo ku salaysan isku halayntooda iyo kalsoonida macluumaadka ay bixiyaan.

Xulashada Ilaha xigashada

9. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in aanay diidin isha xigashada kasta oo bixin karta arrin khuseeya macluumaadka, xitaa haddii macluumaadka la bixiyay uu yar yahay.

Marka la samaynayo ilaha xigashada kala duwan ee la heli karo, diiwaangaliyaha khasaaraha waa inaanu ka saarin ilaha xigashada sababtoo ah waxay bixiyaan oo kaliya heerar xadidan oo macluumaad ah. Macluumaad kasta oo khuseeya waa in lagu daraa hawsha diiwaangelinta khasaaraha, xitaa haddii ay yar tahay. Waxa laga yaabaa inay lama huraan noqoto in la fahmo macluumaadka soo baxaya hadhow, ama aasaas u noqon kara baaritaano dheeraad ah.

¹³ Sawirada waxaa ku jiri kara sawiro ama sawir dayax-gacmeed.

10. Diiwaangaliyayaasha khasaaraha waa in ay isticmaalaan ilaha xigashada badan oo madax banaan intii suurtoagal ah gelin kasta oo ay soo galaan ayay diiwaageliyaan.

Isticmaalka ilaha xigashada madax-bannaan oo badan ayaa faa'iido u leh dhammaan hababka loo maro diiwaangelinta khasaaraha. Tani ma khusayso kaliya kuwa isticmaalaya isku darka dukumenti ku salaysan iyo baaritaano goobta ah. Tusaale ahaan, diiwaangeliyaha isticmaalaya warbixinnada warbaahinta oo keliya ayaa ka faa'iidayaan doona ururinta warbixinnada ugu badan ee suurtoogalka ah ee isla dhacdo isku mid ah, sababtoo ah kuwani waxay yeelan karaan ilaha xigashada kala duwan ama waxay bixin karaan tafaasiil kala duwan. Dhammaan noocyada ilaha xigashada waxay noqon karaan kuwo aan la isku halayn karin oo eex ah, hadday yihiin ilo dawladeed, NGO-yo (ururada aan dawli ahayn) ama goobjoogayaal. Isticmaalka ilaha xigashada badan oo madax banaan waxay kaa caawin kartaa in la aqoonsado oo la saxo eexdan iyo in la bixiyo sawir dhamaystiran oo dhacdada ah. Tani waxay sidoo kale kaa caawin kartaa xallinta khilaafyada caddaynta ama aqoonso been-abuurka.

Qaybta 3 – Xogta

11. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan muhiimadda ay leedahay in si wanaagsan loo habeeyo iyo nidaam joogto ah oo lagula tacaalayo macluumaadka, iyadoo weliba bannaanka loo banaynayo xukunka aadanaha iyo dabacsanaan dhaqangelintiisa.

Si kastaba ha noqotee, dariiqooyinkooda, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si joogto ah u qoraan xogta iyagoo isticmaalaya nidaamyada la dejiyay. Si kastaba ha ahaatee, nidaamkani had iyo jeer waa inuu noqdaa mid dabacsan oo ku filan si loogu oggolaado xukunka bini'aadamka si loo go'aamiyo sida loo duubo macluumaadka haddii ay dhacdo shaki.

Ururinta xogta

12. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ka fiirsadaan si habaysan u diiwaangelinta qodobo gaar ah ee macluumaadka ka caawinaya hubinta joogtaynta iyo saxnaanta macluumaadka la ururiyey.

Foomamka ayaa kaa caawin kara diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay u ururiyaan macluumaad gaar ah si joogto ah oo la aamini karo. Tani waxay khusaysaa labadaba caddaynta dukumentiga ah iyo hadalo marqaatiga.

Ku koobiyaynta macluumaadka ku jira dukumentiga foom waa hab wanaagsan oo lagu hubinayo habaynta xogta saxda ah. Waxa kale oo ay u fududaynaysaa xubnaha kala duwan ee shaqaalaha inay dib u eegaan qoraallo kala duwan si loo yareeyo khaladaadka bini'aadamka.

Foomamka waxay noqon karaan qalab si gaar ah waxtar u leh baaritaanka gudaha. Ku guuldaraysiga in la ururiyo dhammaan macluumaadka la heli karo marka ugu horraysa waxay u horseedi kartaa shaqo dheeraad ah oo qaali ah oo la socota xogta, ama luminta macluumaadka joogtada ah. Buuxinta foomamka inta lagu jiro ama si toos ah waraysiga ka dib waxay yaraynaysaa khatartan. Si kastaba ha ahaatee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xaddidaan nooca su'aalaha la waydiiyo xilliga waraysiyada marqaatiga si waafaqsan qiimayntooda khatarta ah (eeg cutubka 4 ee ilaalinta amniga shaqaalaha iyo daneeyayaasha kale ee diiwaangelinta khasaaraha).

Foomamku waa in aanay noqon su'aalo-waraysiyo adag balse waa in ay noqdaan tilmaamo lagu dhiirigeliyo diiwaangeliyaha dhammaan qaybaha muhiimka ah ee macluumaadka ay u baahan yihiin in ay diiwaangeliyaan. Foomamka aadka u adag waxay xaddidi karaan habka waraysiga iyo xitaa ka hor istaagi karaan diiwaangeliyayaasha inay helaan macluumaadka lagama maarmaanka ah.

13. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay kaydiyaan dukumentii kasta oo khuseeya.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa laga yaabaa inay ogaadaan macluumaadka aysan isla markiiba falanqayn karin (ama si buuxda u baari karin), sababo kala duwan dartood. Haddaba waa in ay u diyaar garoobaan kaydinta macluumaadka si aanay u lumin ama aan la heli karin hadhow marka ay suurtoagal tahay in la sameeyo falanqaynta loo baahan yahay.

Go'aanka ah in la diiwaangeliyo ama lagu kaydiyo xogtaas iyo dukumentiyadu waa in ay u hoggaansamaan tixginnada amniga sida lagu sharraxay cutubka 4 ee dukumentigan. Sida caadiga ah, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ururiyaan oo keliya macluumaadka ay u baahan yihiin oo ay doonayaan inay isticmaalaan (eeg heerarka 30 iyo 31).

Xaqiijinta xogta

Diiwaangelinta khasaaraha waxay u baahan tahay in la qiimeeyo dhinacyada kala duwan ee dhacdada. Xaqiiqda dhimashada waxay noqon kartaa mid sahlan in la xaqiijiyo, tusaale ahaan haddii uu jiro diiwaan isbitaal oo meydka ah. Si kastaba ha ahaatee macluumaadka kale ee la xidhiidha dhimashada ayaa laga yaabaa inay adagtahay in la xaqiijiyo. Tan waxaa ka mid ah:

- aqoonsiga qofka dhintay;
- haddii ay rayid ahaayeen ama ay ka tirsanaayeen koox hubaysan;
- yaa dilay ayaga; iyo
- sida ay u dhinteen ayaga.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay u baahan yihiin inay baaraan, cadeeyaan, oo qiimeeyaan kalsoonida xogtan ay ka soo ururiyeen ilaha xigashada badan ilaa ay u arkaan mid lagu qanco. In kasta oo aan dhammaan qaybaha dhacdada marka hore aan la "xaqiijin doonin", tani waxay noqon doontaa si tartiib tartiib ah oo suurtoagal ah marka macluumaad badan la helo. Haddii xogta aan si buuxda loo xaqiijin isla markiiba, macnaheedu maaha in aan la aamini karin ama been ahayn. Nidaamka xaqiijinta ee dhamaadka-furan wuxuu u xaqiijinayaa isticmaalayaasha dhamaadka inay kalsooni weyn ku aamini karaan xogta khasaaraha.

Erayga "xaqiijin" halkan ayaa loo adeegsaday "xaqiijin". Isticmaalka sharciga, xogta waxaa kaliya lagu "xaqiijin karaa" ka qayb-galka ka qayb-qaatayaasha hay'adeed sida maxkamadaha cadaaladda. Xogta noocan oo kale ah waxay sidoo kale raacdaa heerar gaar ah oo caddayn ah. Haddaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha laftoodu qayb ka ahayn hababkan, ama aanay isticmaalin xog gaar ah oo iyaga ka soo baxday, ma sheegan karaan in xogtooda la "xaqiijiyay". Si kastaba ha ahaatee, waxay ku siin karaan xog la aamini karo, oo la xaqiijiya ilaa heer ka dhigaya mid waxtar u leh isticmaalayaasha dhamaadka.

14. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan hannaan xaqiijin ah si ay u qiimeeyaan xogta ay ururiyeen.

Habka xaqiijinta inta badan waxa ku jira laba tallaabo. Tallaabada ugu horraysa waa in la go'aamiyo isku xirnaanta gudaha ee macluumaadka la bixiyay; Midda labaad waa in la isku dhaafyo macluumaadka laga helayo ilaha xigashada kale.

Macluumaadka qoran ama afku waxay noqotaa mid isku xiran marka isku xirka doodaha ku jira ay noqdaan kuwo macquul ah, taas oo ah marka ay noqoto mid macno leh marka la eego macnaha dhabta ah ee aduunka. Isku xirnaanta gudaha waxaa loola jeedaa, waxyaabo kale, in macluumaadka la bixiyay ay xor ka yihiin is burinaya iyo iswaafaqid macquul ah (ama la mid ah) oo dhaawacaysa kalsoonida.

Hubinta isdhaafsiga waa isku dayga lagu xaqiijinayo macluumaadka ilaha xigashada kale. Waxay isku daydaa inay xaqiijiso hal qayb oo macluumaad ah iyadoo ka helaya macluumaadka isla mowduuca ilaha xigashada kale oo madax-bannaan. Tan waxa ku jira ilaha xigashada kala duwan oo isku nooc ah (tusaale ahaan, maqaallada wararka ee ka soo baxa saddex wargeys oo kala duwan, mid walbana waxaa qoraya qoraayo kala duwan oo isticmaalaya ilaha xigashada kala duwan). Waxa kale oo ku jira noocyo kala duwan oo ilaha xigashada ah (tusaale, isbarbardhigga muuqaalka, warbixinnada warbaahinta, iyo maragta marqaatiyada hal dhacdo).

Habka xaqiijinta wuxuu yeelan karaa natiiyooyin dhowr ah. Waxaa laga yaabaa in ay:

- xaqiijiso xogta asalka ah;
- soo jeediso in aan gabagabo qeexan aysan suurto gal ahayn hadda marka ay soo baxaan aragtiyo kala duwan oo ay u muuqdaan kuwo si siman suurto gal ah; ama aragtiyo soo baxaan oo u muuqdaan kuwo si siman suurto gal ah; ama
- u horseedo go'aan diidmo ah oo ku saabsan qaybta hore ee macluumaadka.

Habkan waa in loo qaadaa si barbar socda qiimaynta ilaha xigashada (eeg heerka 8) si loo gaadho heer lagu qanco oo xaqiijin ah.

15. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay higsadaan inay ku xoojiyaan xogtooda iyagoo isticmaalaya ilaha xigashada madax banaan oo badan.

Isticmaalka ilaha xigashada badan oo madax banaan si loo xaqiijiyo macluumaadka waxay caawisaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay si fiican u qiimeeyaan. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay xaqiijiyaan macluumaadka ku saabsan shil ama geeri iyaga oo ka hubinaya ilaha xigashada kale. Waa inay sidoo kale isticmaalaan macluumaadka macnaha guud marka ay qiimaynayaan, iyo mararka qaarkood aqoonta ay u leeyihiin xaqiiqooyinka la aasaasay ee ku saabsan dhaqdhaqaaqa rabshadaha ama isku dhaca.

Haysashada macluumaadka hal dhacdo oo laga helay ilaha xigashada kala duwan oo madax banaan waxay sahlaya habka xaqiijinta (eeg heerka 10). Haddi aanay taasi suurto gal ahayn, waxa la aqbali karaa isha xigashada gaar ah oo la isku halayn karo oo la aamini karo. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay soo galaan isha-xigashada-iftiin-sare leh si ay u noqdaan kuwo hufan oo ku saabsan xaddidaadda xogtooda. Tani waxay u ogolaanaysaa isticmaalayaasha dhamaadka xogta inay go'aan ka gaaraan sida loo tixgeliyo kiisaskan.

16. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan sidii loola tacaali lahaa khilaafka u dhexeeya ilaha xigashada.

Marka la isticmaalayo ilaha xigashada badan si loo xaqiijiyo xogta, diiwaangeliyayaasha khasaaraha inta badan waxay u baahan yihiin inay wax ka qabtaan macluumaadka kala duwan ee ku saabsan isla dhacdo ama dhibbanaha.

Sida diiwaangeliyayaasha khasaaraha u xalliyaan khilaafyada waxay ku xiran tahay sida ay u helaan ilaha xigashada iyo arrimo kale. Xalka waxaa ka mid ah:

- *Kala hormarinta ilaha xigashada qaarkood:* tani waxay la xiriirtaa qiimaynta isha xigashada. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay dooran karaan inay diiwaangeliyaan macluumaadka ay bixiyeen isha xigashada ay u arkaan inay yihiin kuwa ugu kalsoonida badan ee ka mid ah ilaha xigashada isku khilaafsan.
- *Ka warbixinta khilaafka:* tusaale ahaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay isticmaali karaan tirooyin kala duwan oo tirooyin kala duwan tirada dhimasho ah laga soo sheegay hal dhacdo. Tani waxay u ogolaanaysaa diiwaangelinta ugu hooseeya ilaa tirada ugu badan ee suurto gal ah ee khasaaraha.

- *Isticmaalka qaybaha ka fogaanaya ama dib u dhigaya xallinta khilaafka:* tan waxaa ku jira ereyo ay ka mid yihiin "aan la garanayn", "aan la xaqiijin", ama "aan la xaqiijin".
- *In kiisaska la furo ilaa laga helayo macluumaad dheeraad ah:* ayaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa la socon kara dhacdada la sugayo macluumaad cusub oo caddayn kara faahfaahinta una oggolaanaya xaqiijinta si waafaqsan heerarka ugu hooseeya.
- *Wadahadal lala yeesho ilaha xigashada:* tani mar walba suurtoagal ma aha oo waa inay raacdaa heerarka amniga shaqaalaha iyo marqaatiyada labadaba.

Diiwaangeliyayaasha waa inay had iyo jeer ku hayaan shil database (kaydka xogta) xittaa marka ilaha xigashada khilaafaan ama aanay suurtoagal ahayn in si buuxda loo xaqiijiyo dhacdada isla markiiba. Daabacaadda xogta aan la hubin waa arrin ka duwan, taas oo aan saameyn ku yeelanayn go'aamada ku saabsan diiwaangelinta iyo haysashada macluumaadka (eeg cutubka 6 ee daabacaadda).

Gelinta xogta

17. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan nidaamyada hawleed caadi ah si loo hubiyo gelinta joogtada ah ee xogta ee database (kaydkooda).

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si joogto ah macluumaadka u geliyaan database (kaydka xogta) si ay uga fogaadaan khaladka bini'aadamka. Tani waxay kordhinaysaa saxnaanta xogta la ururiyay waxayna hubisaa in dhammaan gelitaanka ay si siman u ansax yihiin. Horumarinta nidaamyada hawleed caadiga ah iyo habaynta habka gelinta xogta waxay gacan ka gaysataa sidii loo gaari lahaa joogtayntan. Nidaamyada iyo code (qoraalada qarsoon) waxay qaadan karaan qaab codebook (buug-qoraalada qarsoon) ah. Kani waa dukument keliya oo qeexaya:

- waxa ku jira iyo qaab-dhismeedka database (kaydka xogta);
- sida loo isticmaalo ama loo buuxiyo database (kaydka xogta); iyo
- qeexitaannada qaybaha kala duwan ee la isticmaalo.

Dukumentiga noocan oo kale ah wuxuu xaqiijinayaa in xogta loo geliyo hab joogto ah oo sax ah, oo ay ku jiraan shaqaale cusub waana in lagu daraa tilmaamo cad oo ka fogaanshaha xogta ku celcelis ah iyo wax ka beddelka kuwa jira.

18. Dhammaan gelinta xogta waa inay ahaataa mid furan si loogu daro macluumaad cusub.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xafidaan diiwaankooda mid furan oo ku meel gaar ah si ay ugu oggolaadaan in lagu daro macluumaad cusub iyo xaqiijinteeda. Marka la hayo diiwaanka furan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay u oggolaanayaan hagaajin joogto ah oo ku saabsan database (kaydka xogta) xagga tayada iyo xadka.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa, haddii ay khusayso oo la heli karo, isticmaal software kontoroolka nooca si loo hubiyo maaraynta saxda ah ee macluumaadka cusub ee gelitaanka jira. Tani waxay u oggolaanaysaa inay la socdaan isbeddelada lagu sameeyay database (kaydka xogta) oo ay arkaan cidda samaysay. Waxa kale oo ay u oggolaan kartaa inay ku noqdaan noocyadii hore ee database (kaydka xogta) haddii loo baahdo. La socoshada macluumaadka iyo ilaha xigashada sidoo kale waa ku-dhaqan wanaagsan waxayna abuurtaa silsilad haynta iyo taariikhda dukumeentiyada ujeedooyin sharci ah.

Xakamaynta tayada

19. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay qaybiyaan qaybaha habka diiwaangelinta khasaaraha ee u dhexeeya dadka kala duwan si loo yareeyo qaladka bini'aadamka oo loo fududeeyo shaqada.

Xaqiijinta tayada xogta way fududahay haddii ay tahay hannaan marxalado badan leh, oo sida ugu habboon ku lug leh dad kala duwan oo heerar kala duwan jooga. Kala soocida hawsha adag ee tallaabooyinka la maarayn karo waxay fududaynaysaa shaqada waxayna caawisaa yaraynta khaladaadka bini'aadamka. Xubnaha kala duwan ee shaqaalaha waa inay dib u eegaan shaqada marxalad kasta ka dib, si ay u aqoonsadaan oo ay u xalliyaan khaladaadka ama khilaafaadka tarjumaadda macluumaadka.

20. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan in dhowr xubnood oo shaqaale ah ay mid walba dib u eegaan shaqada kuwa kale ka hor inta aan la xaqiijin dhacdo/qof.

Shaqaalaha waa inaysan leexin, lumin ama tuurin macluumaadka, ama laga yaabo, inay la xiriiiraan khasaaraha. Natiijooyinka kood u samaynta ayaa wax yar ka duwanaan kara iyadoo ku xiran cidda sameeya. Si loo gaaro tayada kood u samaynta xogta weyn, waxaa wanaagsan in dhowr qof ay dib u eegaan gelitaan ka hor inta aan la xaqiijin. Tani waxay yaraynaysaa fursada ah in macluumaadka la ilduufay ama la siiyay mudnaan aad u saraysa (ama aad u hoosaysa).

21. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan habab ay iskaga ilaalinayaan diiwaangelinta koobi ah (ku celcelis ah).

Ururinta macluumaadka ilaha xigashada madax banaan oo ku saabsan isla dhacdo isku mid ah ayaa muhiim u ah muujinta kalsoonida dhacdada. Si kastaba ha ahaatee, waa inaysan u horseedin diiwaangelin koobi ah (ku celcelis ah). Tani waxay si barreer la'aan ah u kordhinaysaa tirada guud ee khasaaraha ama shilalka la diiwaan geliyay. Tani waxay si bareer la'aan ah u kordhinaysaa tirada guud ee khasaaraha ama dhacdada la diiwaan geliyay. Tan waxa la samayn karaa wakhtiyo joogto ah ama marka hawsha ururintu dhamaato. Tan waxaa caadi ahaan loo yaqaan habka "kala-saarid". Waxaa lagu samayn karaa gacanta ama iyadoo la kaashanayo algorithms-ka kumbuyuutarka, iyadoo ku xiran hadba inta macluumaadka la ururiyay.

Walxaha qarxa oo aan diyaarsanayn
ayaa laga helay Bariga Baqdaad, 2005.

Chapter 3

Qeexitaanada iyo Kala-saaridda

Hordhac

Eray bixinta ay adeegsadaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha iyo sida ay u kala saaraan macluumaadka waa qayb muhiim ah oo ka mid ah habkooda. Tani waxay khusaysaa ururinta iyo gelinta macluumaadka si gaar ah (sida lagu qeexay oo lagu soo bandhigay cutubka 2 qaybta 3 ee dukumentigan). Sababtan awgeed, waxay muhiim u tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay doortaan qaybo iyo qeexitaanno buuxiya shuruudaha ugu yar ee la jaan-gooyey.

Qeexitaanno cad iyo qaybo waa qayb muhiim ah oo ku dhaqanka wanaagsan ee diiwaangelinta khasaaraha. Gaar ahaan, doorashada qeexitaannada iyo codsigooda joogtada ah ayaa muhiim u ah hubinta tayada xogta la soo saaray. Tani waxay si gaar ah muhiim u tahay nooca macluumaadka iyo xaaladaha lagu ururiyo. Qeexitaannada iyo qaybaha waxay yeelan doonaan siyaasad iyo muhiimad sharci. Dhanka kale, qeexitaan hufan, oo joogto ah iyo qaybaha ayaa kor u qaadaya fahamka xogta diiwaangelinta khasaaraha ee isticmaalayaasha dhamaadka.

Cutubkani waxa uu bixiyaa qaab-dhismeed lagu caawinayo diiwaangeliyayaasha khasaaraha in ay doortaan qeexitaan khuseeya mashruucoda. Waxa kale oo ay ku siinaysaa hagiis ku saabsan go'aamada khuseeya kala-saaridda iyo sida loogu shaqaalaysiiyo qaybahaan si ku filan.

Qaybta kowaad ee cutubkani waxa ay soo bandhigaysaa mabaadi'da hoose ee ay tahay in ay hagto doorashada iyo isticmaalka qeexitaannada iyo qaybaha ay isticmaalaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha.

Qaybta labaad waxay diiradda saaraysaa sida loo doorto qeexitaannada iyo qaybaha marka la samaynayo mashruuca diiwaangelinta khasaaraha. Waxay sharraxaysaa waxa hagaya diiwaangeliyayaasha khasaaraha marka la samaynayo go'aamadan.

Qaybta saddexaad waxay sahamisaa sida diiwaangeliyayaashu ay tahay inay si gaar ah u maareeyaan macluumaadka ku saabsan dadka aan la aqoonsan iyo kuwa la la'yahay.

Qaybta 1 - Mabaadi'da xoojinaysa qeexida iyo kala-saaridda

Mabaadi'da soo socota ayaa la aqoonsaday kuwa ugu habboon qaybtan ku-dhaqanka waxaana halkan lagu soo bandhigay si faahfaahsan:

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay doortaan qeexitaanno loo wada dhan yahay iyo qaybaha

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay doortaan qeexitaanno iyo qaybo aan si toos ah ama si dadbanba u muujinayn taageerada dhinac kasta oo ku jira dagaalama xaaladda rabshadaha hubaysan. Tani waxay la macno tahay inay iska ilaaliyaan adeegsiga ereyada ama qaybaha muujin kara eexda fikrad gaar ah, koox, urur, shaqsi ama cid gaar ah. Sidaa darteed, inta suurtogalka ah, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay adeegsadaan ereyo jira, oo si wanaagsan loo faahfaahiyay dhinacyada sida sharciga, ama ilaha xigashada tacliinta.

Doorashada ay sameeyeen diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay doorteen cidda ay ku darayaan baaxadda shaqadooda sidoo kale waxay gacan ka gaysataa muujinta ka mid ahaanshahooda. Shuruudaha ka mid noqoshada waa in ay ahaadaan sida ugu ballaaran ee suurtoogalka ah oo ay ku jiraan dhammaan khasaaraha rabshadaha hubaysan ee xaalad gaar ah. Si kastaba ha ahaatee, iyada oo ku xiran ujeedada mashruuca diiwaangeliyayaasha khasaaraha mar walba suurtoogal maaha ama la jecel yahay in la yeesho baaxad ballaadhan. Kiisaskan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwa hufan oo arrintan ku saabsan oo daabacaadda ka mid noqoshada iyo ka saaritaankooda. Waa inay sharaxaan sababaha ay u doorteen, ha ahaato mid istiraatiiji ah ama mid dhab ah.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inuu ahaado mid hufan oo ku saabsan qeexitaannada iyo qaybaha waxay isticmaalaan iyo ilaha xigashada laga soo saaro.

Sida qayb muhiim ah oo ka mid ah diiwaangeliyayaasha khasaaraha hufnaanta waa inay si cad u sheegaan qeexitaannada ay adeegsadaan. Waa inay sidoo kale sheegaan isha xigashada qeexitaannada haddii laga soo qaatay qaybo kale sida sharciga qaranka ama caalamiga ah, ama ilaha xigashada tacliinta. Waa inay daabacaan sababta ka danbaysa kala-saaridooda shaqsiyaadka iyo dhacdooyinka, oo ay sharaxaan sida go'aamadan lagu gaaray. Tani waxay si gaar ah muhiim ugu tahay kiisaska noqon kara muran ama aan la hubin.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka dhigaan qeexitaannadan iyo qaybahaanayheli karaan daneeyayaasha kale ee hawsha diiwaangelinta khasaaraha iyo kuwa ku hawlan xogtooda. Waa in sidoo kale lagu sharxaa dhammaan dukumentiyada gudaha ee ku saabsan habka diiwaangelinta khasaaraha si ay dhammaan shaqaaluhu u fahmaan. Tani waxay sidoo kale u oggolaanaysaa ciiwaangeliyayaasha khasaaraha inay la wadaagaan qeexitaannada iyo qaybaha lammaanayaal gaar ah haddii la codsado.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay adeegsadaan qeexitaannada iyo qaybaha ay doorteen si joogto ah inta lagu jiro hawsha diiwaangelinta khasaaraha.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si joogto ah oo sax ah u adeegsadaan qeexitaannada iyo qaybaha si loo hubiyo tayada xogta la diiwaangeliyay. Isticmaalka qeexitaannada iyo qaybaha caadiga ah inta lagu jiro habka diiwaangelinta waxay soo saartaa xog badan oo cod ah, taas oo isticmaalayaasha suurtoogalka ah ay tixgeliyaan in la isku halayn karo.

Kiisaska suurtoogalka ah ee lagu muransan yahay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan - ugu yaraan gudaha - sababta shakhsiyaadka loo soocay si gaar ah. Tani waxay khusaysaa kiisaska ay adag tahay in la kala saaro sababtoo ah la'aanta macluumaadka xaqiijinta, kuwaas oo aan loola dhaqmin si la mid ah tan si buuxda loo xaqiijiyay.

Qeexitaannada iyo qaybaha ayaa laga yaabaa inay isbeddelaan waqti ka dib sababtoo ah nooca isbeddelka rabshadaha ee lala socdo. Tusaale ahaan, fikradda "dagaalyahan" kuma filna xaaladda rabshadaha ee loo geysto dibad-baxayaasha maadaama fikraddani ay si gaar ah ula xiriirto sharciyada dagaal hubaysan hubaysan. Si kastaba ha ahaatee, dagaal hubaysan oo aan caalami ahayn, rabshado ay ku lug leeyihiin dibad-baxayaashu waxay suurtoogal u tahay inay ku baaqaan isticmaalka ereyga "dagaal".

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan wakhtiga saxda ah ee isbeddel kasta ee qeexitaankooda iyo qaybaha oo ay sharaxaan sida iyo sababta loo beddelay. Way adkaan kartaa in si sax ah loo go'aamiyo isbeddelladan. Sidaa darteed, si looga fogaado in lagu dhex-jiro doodaha ku xeeran fikradaha sharciga ah, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay taas beddelkeed u ddoran karaan erey guud oo aan xaddidnayn sharciga caalamiga ah ee bini'aadantinimada, tusaale ahaan 'dagaalyahan'.

Qaybta 2 - Doorashada iyo adeegsiga qeexitaannada iyo qaybaha diiwaangelinta khasaaraha

22. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan shuruudo ka mid ah ka-reebis cad oo ay sharaxaan sababta ay u doorteen.

Shuruudaha ku darida iyo ka saarida ayaa dejinaya baaxadda mashruuca diiwaangelinta khasaaraha. Waxay qeexaan cidda iyo waxa hindisuha daboolayo. Waxa ku jiri kara shuruudo ay ka mid yihiin shakhsiyaadka iyo kooxaha la diiwaangelinayo (tusaale, rayidka oo keliya, ama dagaalyahannada iyo rayidka labadaba); sida ay u dhinteen (nooca hubka ama rabshadaha ku lug leh, tusaale weerarka hawada); waqtiga iyo meelaha juqraafiga ah ee la daboolay.

Marka la go'aaminayo ka mid ahaanshahooda iyo shuruudaha ka saaritaankooda, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si gaar ah ugu caddeeyaan sida suurtoogalka ah ee waxyaabaha ay ka midka yihiin:

- muddada wakhtiga;
- aagga juqraafigeed ama aagagga;
- isku dhacyada la daboolay (waxaa laga yaabaa inay jiraan colaad badan oo isku dal ah ama gobol);
- ka qayb-qaatayaasha dagaal;
- haddii la diiwaan geliyo dhammaan dhimashada, rayidka oo keliya, ama dagaalyahannada oo keliya;
- dhammaan ama kaliya qaybo ka mid ah dadweynaha (sida diinta, qowmiyadaha ama khadadka siyaasadeed);
- iyo dhimashada dhammaan noocyada rabshadaha ama kaliya kuwa uu sababay hub gaar ah.

23. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay doortaan qeexitaanno iyo qaybaha ku habboon macnaha guud iyo ujeedada hindisahooda.

Waa furaha mashaariicda diiwaangelinta khasaaraha si ay u doortaan qaybaha iyo qeexitaannada ku habboon ujeedooyinka mashruuca. Waa muhiim in kuwan la fahmi karo labadaba diiwaangeliyayaasha iyo isticmaalayaasha dhamaadka. Qeexitaannada iyo qaybaha waxaa si xoog leh u saameyn doona haddii, tusaale ahaan, mashruucu doonayo inuu si fudud kor ugu qaado wacyiga arrin, muujinayo xadgudubyada sharciga, ama caawinta bixinta magdhowga qoysaska dhibbanayaasha. Sidoo kale, nooca rabshadaha la diiwaan geliyay iyo nooceeda (caalami ama heer qaran) waxay saamayn doontaa qeexitaannada iyo qaybaha la isticmaalo. Doorashada qeexitaannada waa inay sidoo kale buuxiyaan ujeedo kasta oo gaar ah oo laga leeyahay diiwaangeliyaha khasaaraha, tusaale ahaan la socodka kooxaha nugul (sida haweenka ama carruurta).

Go'aaminta sida loo qeexo qaybaha kala duwan ee xogta cayriinka ah lagu meelayn doono ayaa haddaba ah shay muhiim u ah naqshadaynta hindise diiwaangelinta khasaaraha.

Waxa kale oo muhiim ah in la tixgeliyo qeexitaannada iyo qaybaha ilaha xigashada la heli karo ay ku taageeri karaan marxaladda xog ururinta. Tusaale ahaan, Xaddidaadda lagu soo rogay isticmaalka warbixinnada aan faahfaahinta lahayn waxay adkayn karaan in la dabaqo qaybaha u baahan macluumaad dheeraad ah (sida haddii shakhsigu ka qayb-qaadanayo dagaalka). Si kastaba ha ahaatee, tani macnaheedu maaha in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay ka fogaadaan qaybahaas oo dhan. Guud ahaan way fiican tahay in la doorto qeexitaanno iyo qaybo kuwaas oo kor u qaadaya kalsoonida iyo saamaynta xogta khasaaraha iyada oo ay weheliyaan dadka la gaarsiinayo arinta ugu badan ee suurtogalka ah.

Haddii diiwaangelinta khasaaraha ay ujeedadeedu tahay inay muujiso saamaynta hub gaar ah ama saamaynta dagaal ku leedahay koox dad gaar ah (sida ragga, haweenka ama carruurta), waxa lagula talinayaa in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay la tashadaan oo ay isticmaalaan ilaha xigashada caalami ah oo la aqoonsan yahay si ay u qeexaan iyo qaybaha.

Waxa kale oo lagula talinayaa in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay la tashadaan khabiiri sharci oo khuseeya marka la samaynayo qaybaha. Tani waxay ka caawin doontaa inay u isticmaalaan dhammaan fikradaha sharci ama qaybaha sida saxda ah ee suurtogalka ah. Waxa kale oo ay ka caawin doontaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay ogaadaan oo fahmaan xuquuqda aadanaha ama xaaladaha ballaaran ee la midka ah ee ay ka shaqeeyaan oo ay hawlhooda saameeyaan.

24. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aamiyaan qodobada macluumaadka bilowga ah, qaybaha, iyo qeexitaannada ka hor inta aanay bilaabin diiwaangelinta khasaaraha hindisaheeda oo ku dabaqaan kuwan si joogto ah hannaanka diiwaangelintooda.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aamiyaan qaybaha iyo qeexitaannada la isticmaalayo bilowga mashruuca diiwaangelinta khasaaraha, oo ay tababaraan dhammaan shaqaalaha sida loo dabaqo. Tani waxay hubinaysaa in xogta khasaaraha la soo saaray ay tahay mid joogto ah oo sax ah marxalad kasta. Waa muhiim in si joogto ah loo dabaqo qeexitaannada si loo kala saaro xogta cayriinka ah ee marxalad kasta oo ah habka diiwaan-hayaha khasaaraha, iyo gaar ahaan inta lagu jiro gelitaanka xogta iyo ilaalinta tayada. In shaqaale kala duwani ay geliyaan xogta oo ay dib u eegaan sida qaybaha iyo qeexitaannada loo isticmaalo waxa ay ka caawinaysaa in la gaadho yoolkan (eeg wax badan oo ku saabsan gelitaanka xogta iyo ilaalinta tayada cutubka 2, qaybta 3).

Diiwaangelinta khasaaraha waxaa badanaa lagu sameeyaa xaalado kacsan. Qeexitaannada iyo qaybaha la abuuray bilawga hawsha waxaa laga yaabaa inaanay ku habboonayn ujeedada diiwaangeliyayaasha khasaaraha ama macnaha guud wakhti dambe. Qeexitaannada iyo qaybaha way isbeddeli karaan waana inay beddelaan haddii falanqaynta macnaha guud ay ku baaqdo. Xaaladdan oo kale, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay macluumaadkan ka dhigaan mid si guud loo heli karo. Waa inay sharxaan sababta qeexitaannada, qaybaha, ama labaduba isu beddeleen, oo ay caddeeyaan taariikhda saxda ah ee isbeddelka.

25. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan ikhtiyaarka ah inay ku sifeeyaan macluumaadka inay yihiin "mid aan la hubin" ama "ku-meel-gaar ah" marka ay jirto macluumaad ku filan oo la heli karo si loo gaaro go'aan cad.

Qaybaha ay ka midka yihiin kuwa tixraacaya heerka dagaal ee shakhsiga ayaa inta badan adag in la go'aamiyo, gaar ahaan haddii macluumaadka isha xigashada ay tahay mid aan dhammaystirnayn ama aan caddayn faahfaahinta ku lug lahaanshaha shakhsiga ama xubinnimada koox hubaysan oo la yaqaan. Hubanti la'aantu waxay sidoo kale khusaysaa meelo kale: go'aaminta in qofka loo kala saaro sidii qof weyn ama ilmo sidoo kale waxay noqon kartaa dhibaato. Hal dariiqo oo tan wax looga qabanayo ayaa ah in la abuurro nidaamyada gudaha ah ama goleyaal lagaga hadlo kiisaska adag.

Waa muhiim inaad dib u eegis ku sameyso gelitaanka aan dhamaystirnayn oo leh dhibco xog aan la xaqiijin sababtoo ah waxaa suurtoagal ah in la xaqiijiyo faahfaahintan mar dambe. Waxay sidoo kale muhiim u yihiin in la isu keeno sawir buuxa oo ku saabsan saameynta rabshadaha. Waa dhaqan wanaagsan in kiisaskan (ama faahfaahinta gaarka ah ee dhexdooda) lagu calaamadiyo inay yihiin "mid aan la hubin" ama "aan la xaqiijin", ama in si gooni ah loo taxdo kiisaska la xaqiijiyay. Kaydinta gelitaannadan waxay saamaxaysaa in dhammaan xogta la heli karo iyo ilaha xigashada la kaydiyo, iyadoo la rajaynayo in macluumaad dheeraad ah lagu dari karo hadhow. Tani waxay suurtoagal noqon kartaa marka dagaal dhamaato oo kiisaska noocaas ah la sii baari karo.

26. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan arrimaha kala-saaridda marka la dhisayo database (Kaydka xogtooda).

Database (kaydka xogta) diiwaangelinta khasaaraha waa in loo qaabeeyaa si aan meesha looga saarin wax macluumaad ah oo khuseeya. Ka-saarista noocan oo kale ah waxay dhici kartaa haddii qaab-dhismeedka database (kaydka xogta) uu aad u sugan yahay ama u adag yahay nooca xogta la helay. Tusaale ahaan, database (kaydka xogta) halka qaybta "da'da" u baahan tahay tiro gaar ah oo sanado ah ayaa laga yaabaa inay ka saarto kala soocida shakhsiyaadka aan da'dooda saxda ah la garanayn. Isticmaalka doorashooyin badan oo dabacsan (sida "qof weyn", "ilmo", ama "aan la garanayn", iyo sidoo kale ikhtiyaarka lagu galo da' gaar ah) waa hab faa'iido leh oo lagu kordhiyo faahfaahinta oo weli u oggolow falanqayn faa'iido leh. In la faahfaahiyo sida ugu macquulsan waa mid qiimo leh, Laakiin diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay feejignaadaan si aysan uga dhigin mid ka adag intii loo baahnaa in la diiwaangeliyo macluumaadka ay hayaan. Tani waxay caqabad ku noqon kartaa falanqayntooda waxayna xaddidi kartaa awooddooda inay si wanaagsan uga faa'iidaystaan database (kaydka xogta) hadhow.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay dhisaan database (kaydka xogta) heerarkii ugu ballaadhnaa ee tafatirka faa'iidada leh ee dhibic kasta, iyaga oo bixinaya ikhtiyaarro lagu diiwaangelin karo xog faahfaahsan haddii la heli karo. Tusaale ahaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha wuxuu abuuri karaa qaybo lagu diiwaangeliyo nooca hubka loo isticmaalo dhacdada. Heerka ugu ballaaran ayaa laga yaabaa inuu isticmaalo qaybaha sida "hubka qarxa" ama "hubka yaryar" ama "hubka kiimikada". Haddii diiwaangeliyaha yaqaanno nooca gaarka ah ee hubka la isticmaalo, waxay ku dari karaan macluumaadkan qayb-hoosaad ikhtiyaari ah. Tusaale ahaan, haddii shakhsi lagu dilo bam foosto, waxay geli kartaa qaybta ku habboon ee "hubka qarxa".

Qaybta 3 - Diiwaangelinta khasaaraha haddii ay dhacdo bini'aadam haraadigiisa aan la aqoonsan iyo dadka maqan

27. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay qoraan dhimashada shakhsiyaadka aan ahayn la aqoonsan, ilaa heerka faahfaahinta suurtoogalka ah.

Haraadiga bini'aadamka, oo ay ku jiraan dhammaan jirka, ayaa la heli karaa inta lagu jiro dagaalka hubaysan ama ka dib. Haddii maamulada awoodda u leh aysan si sax ah u aqoonsan karin hay'ad, shaqsiga waxaa loo kala saaraa "mid aan la aqoonsan". Xitaa iyada oo aan la helin aqoonsi gaar ah sida magaca qofka ama taariikhda dhalashada, diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa wali diiwaan gelin kara macluumaadka la heli karo ee ku saabsan goobta, waqtiga, iyo sababta dhimashada haddii la yaqaan. Faahfaahintaasi waxay kaa caawin kartaa in la kala saaro khasaaraha kuwaas oo aan macluumaadka gaarka ah la helin.

Macluumaadkan ayaa muhiim u ah la socodka tirada guud ee dhibanayaasha dagaal, iyo sidoo kale aqoonsiga suurtoogalka ah ee marxaladda dambe, suurtoogalnimada ka dib colaadda. Tusaale ahaan, macluumaadka lagu hayo meelo kale oo ku saabsan xaaladaha la soo sheegay ee la waayay ama markii ugu dambaysay ee la ogaaday halka ay dadku ku sugan yihiin, xogtan ku saabsan hay'adaha aan la aqoonsan waxay sidoo kale faa'iido u yeelan kartaa hay'adda ay khusayso si ay u aqoonsato.

Aqoon la'aanta qofka aqoonsigiisa waxay sii adkayn kartaa in la helo tafaasiil dheeraad ah oo ku saabsan xaaladaha gaarka ah ee dhimashada. Si kastaba ha ahaatee, ka tagista qaybaha qaar faaruq ama "aan la garanayn" saameyn kuma yeelanayso database (kaydka xogta) kale ee lagu soo celiyo xogta waxayna caawisaa baaritaanno dheeraad ah marka macnaha guud ogolaado.

28. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay la tashadaan database (kaydka xogta) dibadda ee dadka la la'yahay Ama ha sameeyaan liis iyaga qudhooda, si ay uga caawiso in la ogaado inay yihiin kuwa khasaaraha soo gaaray.

Dadka la la'yahay waa kuwa la sheegay in la la'yahay ama qoysaskoodu aysan war ka haynin. Waa la la'yahay ilaa inta la helayo oo wanaaggooda ama geeridooda la xaqiijinayo. Ururada qaar, sida ururada Dhaqdhaqaaqa Laanqayrta Cas iyo Bisha Cas ama Guddiga Caalamiga ah ee Dadka La La'yahay, waxay ka shaqeeyaan inay diiwaangeliyaan dadka la sheegay in la la'yahay. Qaar ka mid ah Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa sidoo kale hayn kara database (kaydka xogta) dadka maqan.

Qorshayaasha diiwaangelinta khasaaraha ayaa gacan ka geysan kara raadinta dadka maqan, maadaama ay gacan ka geysan karaan samaynta liisaska dhammaystiran ee dhammaan dadka maqan ee xaalad gaar ah.

Xaqiijinta in qof maqan uu dhab ahaantii dhintay waxa laga yaabaa in ay badi u baahato baaris ay sameeyaan masuuliyiinta awoodda u leh, oo ay taageeraan marka loo baahdo ururada kale ee ay khusayso.

Chapter 4

Amniga

Hordhac

Cutubkani waxa uu hoosta ka xariiqayaa muhiimadda ay leedahay ammaanka daneeyayaasha. Tan waxa ku jira shaqaalaha, dadka ay saamaysay iyo marqaatiyada. Waxay sharxaysaa sababta iyo sida diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay tahay inay u aqoonsadaan oo ay u gutaan mas'uuliyadda ka saaran dammaanad-qaadka amniga dhammaan daneeyayaasha. Fulinta heerarkan waxay taageertaa tayada xogta iyo sharcinimada iyadoo la hubinayo in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay ururiyaan oo u hayaan xogta si habboon.

Heerar kala duwan oo ammaan iyo agab ay heli karaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Heerarkani waxay ku talinayaan habka qiimaynta iyo qiimaynta ee dejinta siyaasadda amniga. Tani waxay u oggolaanaysaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay la qabsadaan habkooda sida ugu habboon iyadoo ku xiran caqabadaha iyo khataraha ay la kulmaan. Guud ahaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xakameeyaan ujeeddooyinkooda ama hawlhooda halkii ay ka ahaan lahaayeen heerarkooda ammaan halkaasoo xaaladaha isbeddelay (sida rabshadaha kordhay) ay ku qasbaan inay dib u qiimeeyaan amniga shaqadooda.

Heerarkan ammaanku waxay ujeeddadoodu tahay in kor loo qaado wacyiga diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee muhiimadda qorsheynta iyo qiimaynta amniga ka hor intaysan bilaabin hawlhooda. Haddii diiwaangeliyayaasha khasaaraha bilaabaan ururinta xogta iyaga oo aan qorshaynayn oo ay dejiyeen qodobbo ammaan oo ku filan, amniga xogtooda ayaa la gelin doonaa khatar. Tani waxay iyaduna khatar ku tahay amniga dadka macluumaadka bixiyay, iyo sidoo kale xubnaha shaqaalaha, iyo suurtoogalnimada bulsho weynta ay ka dhex shaqeeyaan. Sida dhinac kasta oo kale ee diiwaangelinta khasaaraha, qorshaynta amniga ka hor intaysan bilaabmin hawluhu waxay lama huraan u tahay guusheeda. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka fikiraan inay horumariyaan tallaabooyinkooda amniga xogta oo ay la socdaan habkooda.

Fulinta heerarkan waxay sidoo kale dhiirigelin doontaa heerarka sare ee wadaaga xogta. Tani waxay kor u qaadi doontaa wada shaqaynta oo markaas soo saari doonta xog la isku waafaqsan yahay oo awood leh. Awood u yeelashada dammaanad qaadida ammaan ku filan ayaa fure u ah dhisida kalsoonida u dhexaysaururada iyo dhiirigelinta wada shaqaynta iyo wadaaga goobta oo dhan.

Qaybta kowaad ee cutubkan waxa ay soo bandhigaysaa mabaadi'da hoose ee ay tahay in ay hagto qaabaynta siyaasad kasta oo amniga ah ee diiwaangeliyayaasha khasaaraha.

Qaybta labaad waxay eegaysaa khatarta soo jireenka ah ee ku lifaaqan haynta macluumaadka ku saabsan shakhsiyaadka iyo sida ay khatartu isu beddesho inta lagu jiro wareegga diiwaangelinta khasaaraha. Waxay ku siinaysaa talooyin ku saabsan sida loo qiimeeyo khatartan.

Qaybta saddexaad waxa ay qeexaysaa heerarka lagu ilaalinayo diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Waxay diiradda saartaa siyaabaha loogu talagalay diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay u yareeyaan khatarta iyaga, maadaama aysan jirin wax diiwaangelinta khasaaraha oo khatar gelinaya shaqaalaha.

Qaybta afraad waxay si gaar ah diiradda u saartaa dhinacyada muhiimka ah ee qorsheynta iyo fulinta amniga xogta. Waxay hubisaa in, inkastoo ay ku shaqeeyaan xaalado kala duwan iyo ujeeddooyin kala duwan, dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha way weydiyaan oo ka jawaabaan su'aalaha lagama maarmaanka ah ka hor intaysan bilaabin hawshooda diiwaangelinta.

Heerarkan ka sokow, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxa lagula talinayaa inay eegaan Heerarka Xirfadeed ee ICRC ee Shaqada Ilaalinta.¹⁴ cutubka 1 (mabaadi'da guud ee shaqada ilaalinta) iyo cutubka 6 (Maaraynta macluumaadka ilaalinta xasaasiga ah) ayaa si gaar ah u khuseeya.

Qaybta 1 - Mabaadi'da ka dambaysa heerarka amniga ee khasaaraha Diiwaangelinta

Mabaadi'dan soo socda ayaa loo aqoonsaday inay yihiin kuwa ugu khuseeya aagga dhaqankan, sidaas darteed waxaa halkan lagu soo bandhigay faahfaahin dheeraad ah:

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan siyaasadaha amniga xogta si waafaqsan mabda'a "ha-wax-yeeleen.

Mabda'a dhib-ha-gaysan waxay u baahan tahay go'aan kasta oo amniga ah in lagu saleeyo qiimaynta khatarta ah ee joogtada ah. Kuwani waa lagama maarmaan si loo aqoonsado khataraha soo baxaya iyo u diyaargarowga cawaaqibkooda.

Heer gaar ah oo hufnaanta waa in la fuliyaa oo ku saabsan amniga borotokoolka loogu talagalay dadka la gaarsiinayo arinta muhiimka ah ee la aqoonsaday.

Hufnaanta waa in la ilaaliyaa marka ay timaaddo tallaabooyinka amniga. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha loogama baahna inay la wadaagaan guud ahaan qaab-dhismeedkooda amniga dadweynaha. Si kastaba ha ahaatee, waa inay tixgeliyaan sida hufan u lahaanshaha dadka la gaarsiinayo arinta qaarkood ay uga faa'iideysan karto hawlaha ay qabtaan.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan oo shaqaalahooda u ah khatarta ay qaadanayaan iyo siyaabaha uu ururku isku dayo inuu u yareeyo khatarahaas. Waa inay si hufan ula socdaan ilaha xigashada sida ururku u isticmaali doono macluumaadka ay ku daraan. Tan waxaa ka mid ah sharraxaadda xogta shakhsi ahaaneed ee la wadaagi doono ama la muujin doono. Bulshada inteeda kale iyo dadweynaha guud ahaan, hufnaanta waxay ku timaadaa helitaanka xogta. Dadka ay dhibaataadu saamaysay waxay xaq u leeyihiin in la ogeysiyo, laakiin xaqaas waa in had iyo jeer lagu dheellitiraa xaqga gaarka ah ee dadka xogta khusayso.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxa laga yaabaa inay ku dhiirigeliyaan isticmaalayaasha dhamaadka inay si madax-banaan u qiimeeyaan waxtarka tillaabooyinka ammaankooda, si ay u dhiirigeliyaan ka-qaybgalka weyn ee xogtooda, taas oo u baahan karta inay shaaciyaaan nooca agabka ay isticmaalayaan. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay u diyaar garoobaan in ay la wadaagaan qaar ka mid ah borotokoollada si ay kalsooni ugu dhisaan kuwa kale ee ay rabaan in ay xogta ku weydaarsadaan. Tusaale ahaan, waxa laga yaabaa inay u baahdaan inay sharxaan borotokoolka haddii amniga la jebiyey xogtana la waxyeleeyo.

¹⁴ <https://www.icrc.org/en/publication/0999-professional-standards-protection-work-carried-out-bini'aadantinimo-iyo-xuquuqda-aadmiga>

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa ka mas'uul ah mar walba kuwa xogtood laga yaabo in ay halis gasho.

Sababtoo ah nooca xogta ay ururiyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha, waxay leeyihiin mas'uuliyad joogto ah si ay u ilaaliyaan ilaha xigashada, shaqaalahooda iyo daneeyayaasha kale ee sida tooska ah u saameeyay. Mabda'ani wuxuu si dhow ugu xiran yahay mabda'a "wax-yeelo-la'aan". Mas'uuliyadda noocan oo kale ah waxaa lagu fuliyaa iyadoo lagu dhaqmayo mabda'a hufnaanta.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay mas'uul ka yihiin mar walba kuwa laga yaabo in ay saameeyso xogtooda. Tani waxay ka dhigan tahay inay mas'uul ka yihiin dejinta nidaamyada amniga iyo ogeysiinta dhammaan daneeyayaasha ay khuseyso khataraha ay qaadanayaan, iyo sidoo kale hababka jira si loo yareeyo khatartaas. Marka aad ka ogaadaan nuglaanshaha qaab dhismeedka amniga, waa mas'uuliyadda diiwaangeliyaha khasaaraha in uu si hufan u sheego arrintan oo uu u sheego kuwa laga yaabo in ay saameeyso sida ugu wanaagsan ee suurtoogalka ah. In kasta oo laga yaabo in qaar ay u malaynayaan in soo sheegidda jebinta borotokoolka ay dhaawici doonto sharcinimadooda, welwelkan waa in aan marnaba laga hor marin amniga dadka ay khusayso.

Qaybta 2 - Khatarta iyo hannaanka diiwaangelinta khasaaraha

29. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sameeyaan qiimaynta khatarta oo joogto ah si loo hubiyo amniga dadka ay ku lug leeyihiin khasaarahooda howlahooda diiwaangelinta.

Dhammaan qaab-dhismeedka amniga waa in lagu saleeyaa qiimayn joogto ah oo lagu samanayo xaaladda ay ku jiraan hawlaha diiwaangelinta khasaaraha. Qiimayntan waa in ay tixgelisaa ujeedada diiwaangeliyaha khasaaraha, oo waa in, dhankeeda, ku wargelisaa wax ka beddelka ama isbeddelka ujeedadan. Qiimaynta noocan oo kale ah ayaa ah hab wanaagsan oo loogu talagalay Diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay khariidadeeyaan khataraha iyo khataraha kala duwan ee ku lifaaqan howlahooda. Tan waxaa ku jira khataraha sharci, kuwaas oo inta badan la iska indho tiro.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee ka hawlgala jawi colaadeed oo firfircoon ayaa ku jira xaalad gaar ah oo aan degganayn. Maadaama xaaladdooda amni ay isbedeli doonto, waxaa muhiim ah inay sameeyaan qiimayn amni oo ay dejiyaan siyaasado ku habboon. Tusaale ahaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay lahaadaan nidaamyada ay ku sugaan xogta laga yaabo in la weeraro. Tan waxaa ku jira go'aan ka gaarista sida xogta loo dhimayo si uu weeraryahanku u isticmaali karin.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay dammaanad qaadaan amniga kuwa xogta ku darsaday iyo amniga macluumaadkooda. Waa inay sidoo kale tixgeliyaan sida hab-dhaqanka xog-hayayaasha u saamayn karaan ururka iyo hawlihiisa, oo ay tan ku daraan qiimayntooda khatarta ah. Tusaale ahaan xog-bixiyeyaashu waxay keeni karaan dareenka ka qayb-qaatayaasha iska soo horjeeda hawlaha diiwaangeliyayaasha khasaaraha, iyaga oo khatar gelinaya shaqaalahooda iyo xogtooda.

30. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay falanqeeyaan khatarta ku lifaaqan nooca xogta ay ururiyaan.

Kahor intaanay ka fikirin sidii loo sugi lahaa xogtooda, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan saamaynta nooca xogtan lafteedu ku yeelan karto dhammaan kuwa ku hawlan ururinteeda iyo kuwa isticmaali doona. Tani waxay ka dhigan tahay in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay qiimeeyaan khatarta ururinta noocyada xogta qaarkood - tusaale ahaan, macluumaadka ku saabsan qowmiyadda.

Diiwaangeliyayaasha waa inay ka ogaadaan khataraha amniga iyo khataraha ku lifaaqan xogta ay ururinayaan, oo ay si taxadar leh u eegaan ka hor intaanay xogta ururin. Tusaale ahaan, had iyo jeer diiwaangelinta xogta dheeraadka ah ee aqoonsiga waxaa laga yaabaa inaysan ahayn xeelad ku habboon sababtoo ah waxay keeni kartaa khatar kordhaysa oo ku wajahan isha xigashada haddii aan si habboon loo maamulin. Waa muhiim in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay qiimeeyaan heerka tafaasiisha ay soo ururiyaan iyagoo maskaxda ku haya mabda'a "wax-yeelo-la'aan". Tani waxay gacan ka geysaneysaa in la hubiyo in xogtani aysan saamayn waxyeello leh ku yeelan kuwa wax ku darsaday. Ugu dambayntii, habaynta xogta waa inay la socotaa ujeedooyinka la sheegay diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay hubiyaan in kaliya xogta ugu yar ee loo baahan yahay si loo gaaro ujeedooyinkaas, gaar ahaan xogta shakhsi ahaaneed, la farsameeyay

Diiwaangelinta marqaatiga iyada oo aan la aqoonsanayn waxay weli khatar gelin kartaa marqaatiga. Inta badan way fududahay, inkasta oo aan la sheegin, in marqaatiga laga aqoonsado macluumaadka ay bixisay/ay bixisay. Xaaladahan oo kale, diiwaanka qarsoodiga ah ma bixiyo ilaalin. Qiimaynta khatarta ku lifaaqan marag-furka qarsoodiga ah waa in la sameeyaa ka hor inta aan la go'aansan in la diiwaangeliyo. Qarsoodi waa in aan loo qaadan hab si toos ah wax ku ool u ah ilaalinta marqaatiga. Hase yeeshe, waa hab lagu ixtiraamo rabitaankooda qarsoodiga ah. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sidoo kale tixgeliyaan arrimaha khatarta ah iyo sirta marka ay ururinayaan oo ay dib u daabacayaan macluumaadka la heli karo si guud.

31. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qiimeeyaan noocyada xogta la ururinayo ama laga saarayo si waafaqsan heerarka ilaalinta ay dammaanad qaadi karaan iyo baahida loo qabo in macluumaadkan la hayo.

Marka xogta faahfaahsan la ururiyo, heerka ilaalintu waa inuu kordho si waafaqsan. Haddii aysan suurtoagal ahayn in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay bixiyaan ilaalin ku filan, xogta qaarkood waa in aan la ururin sababtoo ah waxay halis gelin kartaa kuwa soo ururiyay, kuwa bixiyay iyo kuwa kale.

Qiimayntan ayaa si gaar ah muhiim u ah marka la ururinayo xogta xasaasiga ah ee ku saabsan tusaale ahaan. diinta, qoomiyadda, nooca galmoodka, xigaalka ku salaysan taas oo dadka inta badan lagu takooro. Xogta noocaan oo kale ah waxay noqon kartaa mid aad muhiim u ah marka laga hadlayo colaadda-ka dib marka runta iyo dib-u-heshiisiinta la bilaabo in la meel mariyo. Inta badan xogta muhiimka u noqon karta in dadaalladan lagu guuleysto waxaa laga yaabaa inay si lama filaan ah u lunto haddii aan la soo ururin fursadda ugu horraysa, taasoo noqon karta xilliga colaadda. Sidaa darteed waxaa jiri kara dhiirigelin xooggan oo loogu talagalay diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay u ururiyaan macluumaad aad xasaasi u ah. Si kastaba ha noqotee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ururiyaan kaliya xogta looga baahan yahay ujeedooyinkooda gaarka ah iyo inay ilaalin karto macnaha guud. Haddii aysan hubin karin ilaalintaas, waa inay dib u eegaan ujeedooyinkan.

Khataraha ku lifaaqan xogta xasaasiga ah waxaa ka mid ah in la adeegsado ama loo isticmaalo in lagu takooro dadka. Waxa kale oo loo isticmaali karaa fal-dambiyeedyo ay ka mid yihiin baad ama xataa dilalsharci darro ah. Khatarta noocan oo kale ah waxay u baahan tahay taxadar dheeraad ah si loo go'aamiyo in la ururiyo ama laga saaro xogtaas. Waxay sidoo kale u baahan yihiin baaritaan heer sare ah oo ku saabsan in ururinta xogtan ay tahay lagama maarmaan ama ay la mid tahay ujeedooyinka la sheegay ama ujeedooyinka habaynta xogta.

In kasta oo go'aanka xogta lagu ururinayo ay saaran tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha heerarkani waxay muujinayaan gundhig ujeeddadeedu tahay in la iswaafajiyo xog-ururinta guud ahaan goobta iyo fududaynta xogta is-dhaafsiga u dhexeeya diiwaangeliyayaasha khasaaraha iyo isticmaalayaasha dhamaadka. Macluumaadka ugu yar ee heerarkani waxay ku talinayaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay ururiyaan waxaa ka mid ah:

- tirada la dilay;
- meesha dhacdada;
- taariikhda dhacdada; iyo
- isha xigashada macluumaadka.

Heerarka sidoo kale waxay ku talinayaan in la ururiyo, marka la heli karo:

- magaca, da'da, jinsi qofka khasaarey (la diley);
- siyaabaha loo dilay; iyo
- ka qayb-qaatayaasha ku lugta leh.

Fiiri hordhaca halbeegyadan faahfaahin dheeraad ah oo ku saabsan qodobadan macluumaadka.

32. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ogaadaan in khataraha isbeddelaan oo waa in ay aqoonsadaan khataraha ku lifaaqan weji kasta ee wareegga diiwaangelinta khasaaraha.

Sida lagu qeexay cutubka 2 ee heerarkan, waxaa jira shan qaybood oo la aqoonsaday oo ku jira habka diiwaangelinta khasaaraha:

- ururinta macluumaadka;
- qiimaynta ilaha xigashada;
- xaqiijinta;
- gelinta xogta; iyo
- ilaalinta tayada gudaha.

Markay diiwaangeliyayaasha khasaaraha ku sii socdaan qaybahan kala duwan – maahan inay sidaan u kala horreeyaan – xogta ay ururiyaan waxay yeelan doontaa baylahooyin kala duwan. Sidaa darteed waxay u baahan tahay heerar kala duwan ama noocyo feejignaan. Tusaale ahaan, qaabka guud ee ay garteen diiwaangeliyayaasha khasaaraha kuwaas oo ku sameeya barista dhulka ayaa ah in goobta la ururinayo tiro yar oo xog ah (oo ku xaddidan goobtaas ururinta) ay ku jiraan khatar sare. Marka ay gaarto kaydinta, amniga kordhay ayaa yaraynaya khatarta, laakiin khatartani waxay ku lug leedahay tiro badan oo xog ah.

Khatarta sidoo kale way ku kala duwan tahay hababka. Tusaale ahaan, diiwaangelinta khasaaraha badan waxay u baahan tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay ula tacaalaan xaddi badan oo macluumaad ah oo aan daruuri ku ahayn ujeeddada ururkooda, oo aanay doonayn inay qabtaan. Tani waxay la macno tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee la shaqaynaya xigashada dadweynaha¹⁵ habkaas oo ah waa inay maareeyaan xogta aan loo baahnayn ee xambaarsan khataraha iman kara ilaha xigashada.

¹⁵ xigashada dadweynaha waxay u ogolaataa shakhsiyaadka inay soo sheegaan dhacdo ay marqaati ka ahaayeen ama ay iyagu dhibbane ka noqdeen. Tani waxay suurto gal ku noqotaa wadaaga warbixino qoraal, sawir, ama muuqaal oo loo maro iimayl ama shabakad kale oo telefoon ama internet ku salaysan oo la doorto.

33. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay helaan ogolaansho la og yahay ee marqaatiyadooda dhamaan ujeedooyinka uu diiwaangeliyaha khasaaraha u isticmaali doono xogtooda.

Marka la diiwaangeliyo marqaati – haddii marag furkan la bixiyo si qarsoodi ah iyo in kale – diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay u caddeeyaan marqaatiga sida ay u qorshaynayaan inay u isticmaalaan macluumaadkooda oo ay u helaan ogolaanshahooda ujeeddo kasta oo gaar ah. Kuwaas waxaa ka mid noqon kara ku kaydinta database (kaydka xogta), ku daabacida warbixinta, u adeegsiga ujeedooyinka udoodida, ama u wareejinta maxkamada. Diiwaangeliyaha khasaaraha waa inuu sidoo kale u caddeeyaa marqaatiga khatarta lifaaqan bixinta marqaatifurkooda. Aad bay muhiim u tahay diiwaangeliyaha khasaaraha inuu hubiyo in marqaatigu fahmayo khatarahaas. Si kastaba ha noqotee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ixtiraamaan rabitaanka marqaatiga inuu qaado khatarahaas. Marka la helayo ogolaansho la og yahay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sidoo kale ogeysiyaan marqaatiyaasha xaq ay u leeyihiin inay ka noqdaan oggolaanshahan, marka laga reebo marka xogta mar hore la isticmaalay. Tusaale ahaan, marka xogta lagu wareejiyo ogolaanshaha maxkamad lama noqon karo, marka laga reebo sida sharcigu go'aamiyay.

Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sameeyaan nidaamyada ogolaansho la og yahay. Tan waxa ku jiri kara foomam qoran, oo saxeexan, taas oo ku xiran qiimaynta khatarta.

Liis dhammaystiran oo ku saabsan dhammaan isticmaalka suurtoogalka ah ee laga samayn karo xogta lagu ururiyay diiwaangelinta khasaaraha ayaa noqon doonta mid aad u dheer. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay abuuraan nidaam ogolaansho la og yahay iyagoo eegaya ujeedooyinkooda. Nidaamka ogolaansho la og yahay waa in uu bixiyaa dhammaan isticmaalka gaarka ah ee ay qorsheynayaan in ay ka sameeyaan xogta la ururiyay. Tani waa loo baahan yahay, xitaa haddii isticmaalka qaar laga yaabo inaysan degdeg ahayn oo laga yaabo inay ku xiran tahay horumarka qaarkood ee maalgelinta ama xaaladda dagaal. Isticmaalka noocaas ah waxaa ka mid noqon kara: daabacaad degdeg ah ama mustaqbalka; u wareejinta xogta hab cadaalad ku meel gaadh ah ama maxkamad¹⁶; ama la wadaaga xuquuqda bini'aadantinimo ama qayb-qaatayaal xuquuqda aadanaha.

Way adkaan kartaa in la helo marqaati mar kale si loo helo ogolaanshaha isticmaalka cusub ee xogtooda si dhamaan adeegsiyada la qorsheeyay lagu daro foomka asalka ah. Si kastaba ha ahaatee, diiwaangelinta khasaaraha iyadoo lagu saleynayo marqaatiyada tooska ah waxay u baahan tahay in marqaatiyadu ay si xor ah, ogaansho iyo ogolaansho muujinaya u bixiyeen dhammaan isticmaalkan la qorsheeyay.

Helitaanka ogolaansho la og yahay oo marqaatiyadu waa qayb ka mid ah anshaxa diiwaanka dhibbanaha iyo dhaqanka ugu wanaagsan. Si loo helo ogolaansho la og yahay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay u baahan yihiin inay xaqiijiyaan in ogolaanshaha uu bixiyay shaqsi si buuxda u fahmaya waxa isaga/iyada ay gasho. Talada guud waa in marqaatiga la siiyo nuqulka dukumentiga oo la turjumay luqadda ay doorbidaan. Taas beddelkeed, turjumaan ama dhexdhexaadiye dhaqameed waa inuu joogaa marka diiwaangeliyaha khasaaraha uu u sharraxayo dukumeentiga marqaatiga, iyo sidoo kale dhammaan adeegsiyada kala duwan ee loo samayn doono maraggeeda. Waxa kale oo muhiim ah in loo caddeeyo marqaatiga sida iyo goorta ay uga laaban karaan oggolaanshahan.

¹⁶ Xaaladdan oo kale waa faa'iido leh in la qeexo in maragga loo wareejin karo dacwad-qaadid ama difaac, ama labadaba.

34. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka ogaadaan waxqabadyada bixiyayaasha kale ee gargaarka bini'aadantinimo iyo taageerada Xuquuqda Aadanaha ee aagga ay ka hawlgalaan si ay marqaatiyada ugu jiheeyaan (arrimaha sida hoyga, waxbarashada, cunto, nafsi-bulsho iyo taageero).

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay heli karaan su'aalo ku saabsan taageerada marqaatiyayaasha iyo dadka rabshaduhu saameeyeen ee ay la shaqeeyaan. In kasta oo aan diiwaangeliyayaasha khasaaraha laga fileyn in ay bixiyaan baahiyahan, mar kasta oo ay suurtoagal tahay waa in ay u dhaqmaan sidii goob isku xiritaan si ay dadka uga caawiyaan helitaanka taageero dheeraad ah.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay isku dayaan inay khariidad ku sameeyaan joogitaanka adeeg bixiyayaasha kale (ka socda dawlad-goboleedka, ururada caalamiga ah iyo bulshada rayidka ah) ee gobolkooda ama aagooda. Waa in ay higsadaan in ay abuuraan waddooyin tixraac ah ururadan oo kale. UNOCHA (Xafiiska Qaramada Midoobay ee isku xirka arrimaha bini'aadantinimada) wuxuu noqon karaa ilaha xigashada faa'iido leh oo lagala soo xiriiro macluumaadka maadaama ay ka sameyso khariidadaha noocaan ah gobollada dhibaataadu ka jirto.

Qaybta 3 - Heerarka amniga shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha¹⁷

35. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u qeexaan xiriirka ay la leeyihiin shaqaalaha xubnaha iyada oo loo marayo qandaraas qoraal ama oraah ah, waana in ay u baahan tahay sir iyo ka baxsan iyaga.

Xaalad kasta, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u qeexaan xiriirka ku xiraya dhammaan xubnaha shaqaalahooda. Heshiiska had iyo jeer waa lagama maarmaan si loo dhiso xuquuqda shaqaalaha iyo nooca ilaalinta ay filan karaan. Heshiiska waa inuu sidoo kale qeexaa sida shaqaalaha u maamulayaan macluumaadka xasaasiga ah ee ay ku heli doonaan shaqadooda. Heshiiska wuxuu abuura silsilad sharci ah oo mas'uuliyadeed labadaba loo shaqeeyaha iyo shaqaalaha.

Doorashada in lagu qeexo xiriirka iyada oo loo marayo heshiis qoraal ah ama in lagu sii hayo sidii heshiis afka ah oo qasab ah waxay u baahan tahay qiimayn khatar ah. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan suurtoagalnimada in qandaraas qoran uu khatar gelin karo qandaraaslaha iyagoo aqoonsanaya xiriirka ka dhexeeya. Haddii diiwaangeliyaha khasaaraha uusan lahayn awood uu ku xafido dukumeentiyadan oo kale, qandaraas qoran kuma habboona. Heshiiska afka si isku mid ah ayuu u xidhi karaa oo ilaalin karaa amniga jireed ee xubnaha shaqaalaha. Si kastaba ha ahaatee, waxa laga yaabaa inaanay ku filnayn in la sugo sirta xogta shakhsi ahaaneed ee xasaasiga ah.

Sidoo kale, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay xaqiijiyaan amniga ilaha xigashada iyagoo si cad u muujinaya sida shaqaaluhu u isticmaali karaan xogtooda. Waa muhiim in lagu daro heshiiska sirta iyo qodob ka reeban labadaba. Tani waxay ka hortagtaa shaqaalihii hore inay xogta ku sii daayaan kanaalo kale oo aan ahayn diiwaangeliyaha khasaaraha. Tani waxay si gaar ah muhiim u tahay marka lala shaqeynayo saxafiyaanta.

¹⁷ Iyadoo la tixgeliyo tiro diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa isticmaala xigashada dadweynaha si ay u ururiyaan macluumaadka, waa muhiim in wax laga qabto su'aasha qeexida ereyga "shaqaale". Ujeeddada heerarkan, xaaladda "shaqaale" ma khusayso shaqsi kasta oo si iskood ah macluumaadka ugu deeqaya diiwaangeliyaha khasaaraha – gaar ahaan marka la eego qaab-dhismeedka ololaha ka-faa'iidsiga xigashada dadweynaha. "Xubin shaqaale/shaqaale" wuxuu tilmaamayaa dhammaan kuwa ku hawlan hawlaha diiwaangelinta khasaaraha iyagoo matalaya oo si rasmi ah u wakiil ah urur, oo ay ku jiraan shaqaalaha mushaharka qaata, tabaruceyaasha, lataliyayaasha, iwm.

36. Dhammaan shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha waa inay helaan tallaabooyinka amniga ee la geliyo meel lagu dammaanad qaado ilaalintooda, si buuxda looga ogaadaan, iyo laguna heshiiyo.

Shuruuda ugu yar ee lagu xaqiijinayo amniga shaqaaluhu waa in laga dhigo dhammaan macluumaadka ku saabsan tallaabooyinka amniga inay si fudud u heli karaan. Macluumaadkan waa in si diyaar ah loo helo, si xubnaha shaqaaluhu si buuxda u ogaadaan oo ay awood u yeeshaan inay ku heshiiyaan. Waxaa lagu xoojiyay fulinta heerarka 37 iyo 38. Halka qaar ka mid ah diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay haystaan agabka lagama maarmaanka ah si ay u siiyaan shabaq amni (sida caymiska) shaqaalahooda, agabka noocan oo kale ah ayaa inta badan aad u yar. Tani waa inaan loo oggolaan inay saameyn ku yeelato amniga la siiyo shaqaalaha. Shaqaalaha oo si ku filan loo wargeliyay waa hab aan kheyraad degdeg ahayn oo lagu dammaanad qaadayo heerkano ugu hooseeya ee amniga.

37. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay horumariyaan borotokoolka amniga ay siiyaan Shaqaalahooda.

Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay soo saaraan borotokool amni. Kuwaas waxaa lagu waafajin doonaa diiwaangeliiye khasaare kasta ah oo la siiyo agab la heli karo. borotokoolka amnigu waa inuu qeexaa heerar kala duwan oo amniga ah, lagana qorsheynayo tan ugu wanaagsan ilaa tan ugu xun ee suurtoogalka ah ee amniga si loogu hawlgalo. Diiwaangeliyaha khasaaraha waa in uu go'aamiyaa goorta xaaladaha amniga ay noqdaan kuwo si xun u liita, isla markaana uu joojiyo dhammaan howlaha si loo dammaanad qaado amniga dhammaan shaqaalaha iyo marqaatiga. borotokoolka waa inuu sidoo kale go'aamiyaa cidda mas'uulka ka ah muujinta isbeddelka heerkano amniga kaas oo wax ka beddelaya habka howlaha loo qabto. Ugu dambayntii, borotokoolka waa in lagu daraa qodobbo ku saabsan sida heer kasta oo ammaanku u saamayn karo howlaha. Tusaale ahaan, waa inay sheegto sida heer kasta uu u saameyn karo dhaqdhaqaaqa shaqaalaha ama nooca xogta ay tahay inay ururiyaan. Tani waxay sidoo kale la xiriirtaa heerkano 31 ee qiimaynta baahida xog gaar ah.

Haddii ay suurtoogal tahay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay adeegsadaan mabda'a sinnaanta marka ay dejinayaan borotokoolkooda. Shaqaalaha caalamiga ah iyo kuwa maxalliga ah lama siin doono ilaalin isku mid ah oo waxyeello ah. Waa muhiim in la bixiyo xalalka, in kasta oo ay jiraan doorashooyin xaddidan oo lagu hubinayo amniga shaqaalaha maxalliga ah (kuwaas oo aan dibadda loo rari karin, tusaale ahaan). Kuwaas waxaa ka mid noqon kara in la aqoonsado meel amni ah oo shaqaalaha iyo qoyskooda dhow loo guurin karo. Dib-u-dejintu waxay noqon kartaa heer gobol ama heer qaran haddii loo arko inay ka ammaan badan tahay.

38. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay shaqaalahooda siiyaan tababar amni sida laga maarmaanka ah.

Tababarka shaqaaluhu waa shardiga ugu yar ee ay tahay in dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay qabtaan. Tababarka noocan oo kale ah kuma jiraan oo keliya amniga jirka laakiin sidoo kale dhammaan dhinacyada kale ee amniga diiwaangeliyayaasha khasaaraha, oo ay ku jiraan amniga xogta. Si kastaba ha ahaatee heerkano agab, dhammaan shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha waa in lagu tababaraa ujeedooyinka ururka iyo siyaasadaha amniga. Ka warqabka saamaynta shaqada diiwaan gelinta khasaaraha ayaa ah gundhigga hubinta amniga xubnaha shaqaalaha iyo marqaatiyaasha labadaba.

Fikrad ahaan, tababarka waa in qof ahaan loo bixiyaa. Si kastaba ha ahaatee tani daruuri uma aha dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha, iyadoo ku xiran nooca waxqabadkooda. Si kastaba ha noqotee, had iyo jeer waxay suurtoagal noqon doontaa in lagu bixiyo heerka ugu hooseeya ee tababarka iyadoo loo marayo hab fog - oo ay ku jiraan tusaale ahaan telefoon, Skype ama wax la mid ah.

39. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dammaanad qaadaan heerka helitaanka nafsi ahaan taageeridda shaqaalahooda.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay siiyaan shaqaalaha taageero nafsi ah iyaga oo u diyaarinaya nooca macluumaadka iyo muuqaallada ay tahay in ay wax ka qabtaan. Taasina waa si aanay uga naxin iyaga. Waa inay sidoo kale jadwaleeyaan xog-waraysi gudaha ah oo joogto ah. Fikrad ahaan, waa in ay ku saleeyaan xog-waraysiyadan sharraxaad ay sameeyeen cilmi-nafsi yaqaanno aqoon u leh. Dood-wadaagyadu waa inay u dhexeeyaan dhammaan xubnaha shaqaalaha, si ay ula wadaagaan dareenkooda shaqada ay qabanayaan - mid fiican iyo mid xunba. Labadan tallaabo kaliya waxay u baahan yihiin waqti, mana jiraan agab dheeraad ah, laakiin waxay dammaanad qaadayaan heerka ugu hooseeya ee ilaalinta nafsiyeed ee shaqaalaha. Waxay garan karaan khatarta nafsiga ah ee xubinta shaqaalaha ah, taas oo iyaduna khatar u noqon doonta hawlaha diiwaangelinta khasaaraha.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan tallaabooyin dheeraad ah si ay u dammaanad qaadaan amniga nafsiyeed ee shaqaalahooda. Tallaabooyinka noocan ah waxaa ka mid noqon kara abuurista iskaashi lala yeesho NGO-yada (ururada aan dawli ahayn) kale ee ku takhasusay bixinta taageero nafsiyeed. Iskaashiyadani waa in had iyo jeer lagu qaabeeyaa heshiis is afgarad oo saxeexan oo u dhexeeya labada urur oo bixiya sir adag iyo shahaadooyin xirfadeed. diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay kaloo shaqaaleysiin karaan shaqaale khaas ah si ay u helaan taageero nafsiyeed ee ururka dhexdiisa.

Qaybta 4 - Heerarka amniga xogta

40. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si buuxda u habeeyaan ammaanka xogta, iyagoo tixgelinaya arrimaha tignoolajiyada iyo bani'aadamka labadaba.

Qaab dhismeedka amniga xogta waa in uusan bixin oo kaliya dhinaca tignoolajiyada ee ilaalinta xogta. Qodobka bini'aadamka wuxuu door muhiim ah ka ciyaaraa ilaalinta xogta xasaasiga ah mararka qaarkoodna waa dhinaca ugu nugul qaabka amniga. Kobcinta teknoolojiyadda degdega ah waxay bixisaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha sii kordhaya ee agab. Si kastaba ha ahaatee, qalabkani waxa ay wax ku ool u yihiin oo kaliya haddii diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay u isticmaalaan tallaabooyin kale oo ka hortagaya khatarta bini'aadamka. Tignoolajiyada ugu fiican ee lagu ilaaliyo xogta waxay noqon doontaa mid aan waxtar lahayn haddii dadka gacanta ku haya la soo weeraro, ay caddeeyaan daacad-darro iyagoo tusaale ahaan jebiya qodobkooda sirta ah, ama ay ka taxadaraan qalabkooda ama tallaabooyinka amniga aasaasiga ah sida furaha sirta ah.

Sababtan awgeed waxay muhiim u tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay aqoonsadaan, qiimeeyaan, oo ay fuliyaan tillaabooyin ammaan oo dhammaystiran si ay xogtooda uga ilaaliyaan dhammaan khataraha.

41. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qaataan hab habka-khatarta ku salaysan si ay u qaabeeyaan xogta tallaabooyinka amniga ee ugu habboon hawlahooda gaarka ah.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay leedahay ujeedooyin iyo habab kala duwan. Sidan oo kale, ma jiro hal qaab oo ammaan ah oo ku habboon dhammaan noocyada kala duwan ee hawsha diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay qaadan karto. Tani waa sababta habka-khatarta ku salaysan u ogolaato diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay naqshadeeyaan qaab-dhismeedka amniga ee u dhigma sida ugu wanaagsan hawlahooda.

Habka-khatarta ku salaysan ayaa ku baaqaya in la qiimeeyo khataraha gaarka ah ee la xidhiidha deegaanka gaarka ah ee diiwaangeliyayaasha khasaaraha ka shaqeeyo. Diiwaangeliyaye kasta kasaare ayaa sida ugu wanaagsan loo meeleeysa si uu u qiimeeyo khatarta xogtoodu ay ku xiran tahay, iyo in la ogaado jawiga siyaasadeed ee ay ku shaqeeyaan. Sababtan awgeed waxay go'aamin karaan khataraha u baahan in la dhimo oo la yareeyo si ka wanaagsan bixiye kasta oo dibadda ah. Runtii, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan in shirkadaha ammaanka ee dibadda laga yaabo inay si xad dhaaf ah uga hortagaan khatarta. Waxa laga yaabaa inay dejiyaan siyaasado culus oo laga yaabo inay aanay suurto gal u ahayn ururada leh agab yar inay sii wadaan, ama laga yaabo inay caddeeyaan wax aan macquul ahayn xaaladaha qaarkood. Horumarka degdega ah ee joogtada ah ee tignoolajiyada iyo jawiga siyaasadeed ee isbeddelaya ee ay ku shaqeeyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay sidoo kale ku baaqayaan hab dabacsan si looga hortago in tallaabooyinka amniga xogta ay noqdaan kuwo duugoobay. Sidaa darteed, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ogaadaan wixii ku soo kordha goobta¹⁸.

Kaliya habka-khatarta ku salaysan ayaa soo saara qaabka ugu habboon, ugu habaysan, iyo qaabka ugu fudud ee dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha u baahan yihiin inay ku jiraan. Xagga amniga, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay adeegsadaan qaab-dhismeed iyaga u gaar ah halkii ay ku celin lahaayeen waxay dadka kale sameeyeen, maadaama xaalad kasta iyo khatarahooda la xidhiidha ay waxyar ka duwanaan doonaan. Si kastaba ha ahaatee waxa laga yaabaa inay ka helaan dhiirigelin waxtar leh ku-dhaqanka diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee muddada dheer la dhisay oo ay wax ka baran karaan.

Qorshaynta

42. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan sida loo kaydiyo xogtooda ka hor intaysan bilaabin ururinteeda.

Ka hor inta aan la ururin xogta, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay dejiyaan nidaam kayd in oo sugan oo habboon. Waxyaabaha ugu muhiimsan ee la tixgeliyayo waxay la xiriiraan qaabka kaydinta, iyo haddii ay ka fiican tahay in lagu kaydiyo xogta online (khadka internetka) ama offline (khadka internetka la'aan).

Ikhtiyaar badan ayaa hadda loo heli karo diiwaangeliyayaasha khasaaraha oo dhammaantood waa in lagu qiimeeyaa faa'iidooyinka iyo halista ku lifaaqan iyaga. Macnaha guud ee hawleed ee diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa saamayn doona doorashada la sameeyay laakiin maaha qodobka kaliya ee la tixgeliyayo. Tusaale ahaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee ka hawlgala deegaan leh xidhiidh internet oo aan la isku halayn karin ma heli doonaan kaydinta khadka ku haboon. Runtii, kaydinta khadka tooska ah had iyo jeer maaha doorashada ugu fiican, iyada oo aan loo eegin gelitaanka shabakadda. Arrimaha kale ee muhiimka ah marka la dooranayo goobta kaydinta iyo

¹⁸ Madasha Xogta Mas'uuliyadda waa tusaale ka mid ah isha xigashada macluumaadka noocaas ah.

habka waxaa ka mid ah saamaynta sharciga iyo amniga ee habka kaydinta, cawaaqibka tababarka shaqaalaha, iyo saameynta guud ahaan shaqada diiwaangelinta khasaaraha. Tusaale ahaan, kaydinta onlaynku waxa ay kor u qaadaa su'aasha ah in qolo saddexaad ay hesho xogta xasaasiga ah ee bixiyeheeda, oo aan qayb ka ahayn hawsha diiwaangelinta khasaaraha. Taas beddelkeed, tignoolajiyada kaydinta adag waxay u baahan tahay tababaro badan oo shaqaale ah si loo hubiyo inay isticmaali karaan oo ay xogta u hayaan si joogto ah oo si waafi ah loo taageero.

43. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay bixiyaan heerar kala duwan oo helitaan xogtooda ah ururka dhexdiisa iyadoo loo eegayo baahida loo qabo in la ogaado.

Ururada isku dayaya in ay fuliyaan hab dhamaystiran oo ku habeeyaan amniga xogta (eeg heerka 40) mararka qaarkood waxa ay dhayalsadaan qodobka aadanaha. Ficilka bini'aadamka wuxuu si fudud u baabi'in karaa lakabyo badan oo amniga tignoolajiyada ah. Furaha sirta ah waa la isgaarsiin karaa oo qof kasta oo heli kara database (kaydka xogta) wuxuu siin karaa qolo saddexaad oo helitaan noocaas ah. Iyadoo kuwa haysta helitaanka ay muujin karaan inay yihiin kuwo aan u daacad ahayn ururka iyagoo si ku talagal ah isgaarsiinaya macluumaad u gudbinaya qayb-qaatayaal khatar gelinaya, sidoo kale waxaa lagu qasbi karaa xoog ama sharciga si ay u bixiyaan macluumaadkaas. Sababtan awgeed su'aasha helitaanka ayaa muhiim ah. Guud ahaan, waxaa lagula talinayaa in dad kooban oo keliya ay si buuxda u helaan xogta. Abuuritaanka heerarka gelitaanka waxay xoojisaa amniga xogta maadaama ay yarayso tirada meelaha laga soo galo ururka dhexdiisa. Gelitaanka waa in lagu oggolaadaa mabda'a ah ee inta loo baahanyahay-in-la ogaado. Mabda'aani wuxuu dalbanayaa in gelitaanka macluumaadka heerarka qaarkood la oggolaadaa oo keliya qofka baahi gaar ah u qaba inuu ogaado si uu u guto waajibaadkiisa.

Waa muhiim in la abuurto heerar wanaagsan oo ilaalin ah iyada oo loo marayo tignoolajiyada kale ee ka hortagaya jabsiga iyo dhex galka internetka. Kaliya marka la isku daro isticmaalka siyaasadaha gelitaanka iyo tignoolajiyada ayaa soo saari doona heer lagu qanco oo ah amniga xogta.

44. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan soo kabashada helitaanka xogtooda.

Heerarkii hore wuxuu weydiinayaa helitaan buuxa oo lagu xaddido tiro yar oo qof ah (ugu habboon hal ama laba ugu badnaan). Tani waxay ka dhigan tahay in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay tahay inay horumariyaan borotokoolka ay wax kaga qabtaan waayitaanka, dhimashada ama kala fogaanshaha dadka xogta buuxda helaya. Haddii kale, dhammaan xogta waa la lumin karaa sababtoo ah qof kale ma haysto hab uu ku soo ceshado aqoonsiga loo baahan yahay gelitaankeeda (tusaale aqoonsiyada ama furaha sirta ah).

Qofka leh heerka ugu sarreeya ee helitaanka xogta, oo maqnaashihiisuna ay khatar gelinayso dhammaan mashruuca diiwaangelinta khasaaraha, ayaa leh mas'uuliyadda qaabaynta borotokoolka. borotokoolka ayaa bixin doona wareejinta mas'uuliyadaha, furaha sirta ah ee lagama maarmaanka ah iyo aqoonsiga kale.

Bixintani waxay si gaar ah u khusaysaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee ku shaqaynaya xaalad xasaasi ah, laakiin sidoo kale waxay khusaysaa diiwaangeliyayaasha ee hawlahooda fog samaynaya.

45. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan kaydinta xogtooda marka mashruuca la joojiyo ama uu yimaado dhammaad dabiici ah.

Mashruucyada waxay u joogsan karaan sababo kala duwan. Kuwaas waxaa ka mid noqon kara in jawiga hawleed uu ka sii dari karo, ama lacagaha loo baahan yahay si loo sii wado aan la sugi karin. Mashruucyada diiwaangelinta khasaaraha ayaa sidoo kale laga yaabaa inuu ku yimaadaa dhamaad dabiici ah. Sidaa darteed diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan waxa lagu samaynayo xogta marka uu mashruucu istaago. Guud ahaan xogta hadalka waa la baabi'in karaa ama waa la kaydin karaa.

Inta badan dadaallada diiwaangelinta khasaaraha ayaa ka baxsan in si fudud loo bixiyo sawir waxyeello waqti go'an. Waxay bixiyaan xog waxtar u yeelan karta muddada dheer ee dib-u-heshiisiinta, xusuusta iyo dadaallada kale. Burburinta database (kaydka xogta) oo dhan sidaas darteed waa dhif ku habboon diiwaangelinta khasaaraha. Si kastaba ha ahaatee, qaybo ka mid ah database (kaydka xogta) ayaa laga yaabaa inay u baahdaan in la burburiyo halka xogtu aanay muhiim ahayn ama khatar amni. Tani waxay ka dhigan tahay, tusaale ahaan, in diiwaannada waraaqaha qaarkood la baabi'yo isla marka la digitized (tiknoolojiyada dhijitaalka ah) oo la kaydiyo. Xogta dhijitaalka ah, gaar ahaan xigashada dadweynaha, ayaa sidoo kale laga yaabaa in loo baahdo in la burburiyo haddii ay khatar gelin karto ilaha xigashada ama aysan muhiim u ahayn shaqada diiwaangelinta khasaaraha.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay eegaan kaydinta xalalka si ay si habboon u xafidaan xogtooda. Fikrad ahaan, xalalka kaydinta waa in la qiimeeyaa oo la go'aamiyaa ka hor inta aan la bilaabin mashruuca diiwaangelinta khasaaraha. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay hubiyaan in xogta la kaydiyay ay ilaaliso ugu yaraan isla heerkii ilaalinta ee ay bixinayeen, maadaama kaydinta inta badan ay ku lug leedahay siinta xogta cid kale. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay ogaadaan in aanay ku qasbanayn in ay wadaagaan dhammaan xogtooda. Tusaale ahaan, waxay go'aansan karaan inay ka amni badan tahay in aan lagu wareejin macluumaadka ilaha xigashada.

46. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si cad u qeexaan shuruudaha amniga xogta marka ay xogta la wadaagaan daneeyayaasha kale.

Wadaaga waxa lagaga hadlay cutubka 5 ee dukumentigan. Si kastaba ha noqotee, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan dhinaca amniga xogta gaarka ah markay go'aansanayaan inay wadaagaan xogta. Waayo-aragnimadu waxay muujisay in qaar ka mid ah isticmaalayaasha dhamaadka ama deeq-bixiyayaasha aysan ku dabaqin heer ammaan oo ku filan xogta lala wadaago iyaga. Tani waxay khatar gelinaysaa isha xigashada iyo xubnaha shaqaalaha. Sidaa darteed aad bay muhiim u tahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay tixgeliyaan sababta ay xogta ula wadaagaan ururada kale, xitaa haddii ay yihiin deeq-bixiyayaal ama ka qayb-qaatayaasha kale oo la aamini karo.

Si taas loogaaro, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qoraal ahaan ku caddeeyaan rajada amniga ee ururada shuraakada ah. Waa in ay qeexaan amniga la socda xogta iyo heerkii sirta ah ee ay tahay in lagu dhaqmo. Haddii ururka shuraakada ahi aanu dammaanad qaadi karin kuwan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inuu dib u eego wadaaga xogta.

47. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka tixgeliyaan ilaalinta xogta iyo sharciyada kale ay u saameeyaan hawshooda, oo ay u qorsheeyaan si habboon.

Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay ka shaqeeyaan dhul ay hoos yimaadaan sharciyo gaar ah. Waa inay caddeeyaan dhammaan awoodaha ay hawshooda ku dhici karto. Tan waxa ku jiri kara sharci deegaan-hoosaad meesha:

- ururku uu ku diiwaan gashan yahay;
- rabshadaha way socdaan; iyo / ama
- database (kaydka xogta) waa la kaydiyay.

Waxa kale oo muhiim ah in la aqoonsado dhammaan siyaabaha sharciga, gaar ahaan marka uu la xidhiidho ilaalinta xogta iyo sirta xogta, waxay saamayn kartaa hawsha diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Waxay saameyn kartaa xogta lafteeda (taas oo la qabsan karo), ururka (kaas oo la xidhi karo) ama xubnaha shaqaalaha (kuwaas oo la xidhi karo).

Sharciyada intooda badani way horumarayaan, gaar ahaan kuwa la xiriira sirta xogta. Si loo xaqiijiyo badbaado ku filan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay la socdaan sida isbeddelka sharciyada u saameeyaan hawlhooda, xogtooda iyo kuwa ku darsaday xogta.

48. Marna suurto gal ma aha in la aqoonsado dhammaan khataraha iman kara. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha sidaa darteed waa inay qorsheeyaan in la jebiyay ammaankooda xogtoodana la waxyeeleeyay.

In kasta oo dhammaan qorshayaasha la samayn karo ka hor inta aan la bilaabin hawsha diiwaangelinta khasaaraha, horumarka degdega ah ee khataraha tignoolajiyada iyo isbeddelka jawiga siyaasadeed ee ay ku shaqeeyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay ka dhigaan wax aan suurto gal ahayn in laga hortago weerar guul leh dhammaan kiiisaska.

Sidaa darteed diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay dejiyaan tallaabooyin gaar ah iyo borotokool si loo dabaqo marka la jebiyo ammaankooda xogta oo xogta ay suurto gal tahay in la waxyeeleeyay. Qorshaynta lama filaanka ah waa muhiim. Waxa kale oo ay fure u tahay dhisida kalsoonida saaxiibada.

Qorshayaasha degdega ah ee noocan oo kale ah waa in ay ku jiraan hab lagu ogeysiyo kuwa ay sida tooska ah u saameeyeen jebinta amniga si looga digo waxyeelada ka iman karta amnigooda. Marka ay suurto gal tahay tani waxay la macno tahay in la wargeliyo dhammaan ilaha xigashada uu saameeyay jebinta. Haddi ay taasi suurto gal noqon waydo, diiwaangelinta khasaaraha waa in ay ku wargeliyaan dhammaan la heli karo daneeyayaasha sida tooska ah u saameeyay, oo ay ku jiraan shaqaalaha iyo ururada la shaqeeya ee xogta la isweydaarsanayo. Qorshayaasha lama filaanka ah sidoo kale waa inay ku jiraan qodobbo si dhakhso leh dib loogu dejiyo dhammaan amniga tignoolajiyada sida furaha sirta ah iyo sirta kale si loo xaddido waxyeelada uu geystay qofka soo galay. Xaaladda dhaawac uu shaqsiga sameeyo, qorshayaasha lama filaanka ah waa in ay bixiyaan aqoonsigooda, cayrintooda (haddii ay khasayso), iyo tallaabooyin dheeraad ah (laga yaabo in ay sharci tahay) haddii la dammaanad qaado.

Fulinta

49. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si ficcan u qiimeeyaan inay qalabyada ay isticmaalayaan la kulmaan iyo in kale ujeedooyinkooda la xiriira amniga xogtooda.

Ka dib qorsheyn iyo qiimayn dhamaystiran, diiwaangeliyayaasha khasaareyaasha waxay bilaabi karaan hawshooda waxayna hirgelin karaan qaab-dhismeedkooda amni. Marxaladda qorshaynta waa in ay ku jirtaa qiimaynta qalabka la isticmaali karo. Tani waxay si gaar ah run u tahay kaydinta iyo fursadaha kaydinta. Qalabka kale ee la isticmaalo maalin kasta (sida isgaarsiinta iyo software (barnaamij kombuyuutar) waxay u baahan yihiin in si taxadar leh loo doorto oo si joogto ah loo cusbooneysiyo. Cusbooneysiinta qalabka iyo software-ka, in kasta oo aysan u muuqan mid muhiim ah, waa shayga ugu horreeya ee fulinta qaab-dhismeedka amniga xogta oo dhamaystiran.

Chapter 5

Daabacaadda iyo Wadaaga

Hordhac

Cutubkani waxa uu qeexayaa heerarka ay tahay in diiwaangeliyayaasha khasaaraha isticmaalaan si ay u horumariyaan siyaasadaha daabacaadda, faafinta, iyo wadaaga xogta ay ururiyeen. Heerarkani waxay caawiyaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay muujiyaan kalsoonidooda iyo tan macluumaadka ay daabacaan. Waxay sidoo kale ka caawiyaan xogtooda in loo isticmaalo si looga faa'iidaysto dadyowga ay saameeyeen rabshaduhu siyaabaha ugu badan ee suurtogalka ah.

In kasta oo ay jiraan ujeedooyin badan oo xogta daabacaadda laga keenay natiijada diiwaangelinta khasaaraha, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay had iyo jeer tixgeliyaan dadka rabshadaha saameeyeen. Mid ka mid ah ujeedooyinka ugu muhiimsan ee daabacaadda waa in la helo diiwaanka dadweynaha ee dhammaan kuwii ku dhintay rabshado hubaysan. U soo bandhigida macluumaadka dadka ay saamaysay waa qiimaha ugu muhiimsan ee diiwaangelinta khasaaraha.

Daabacaadda xogta diiwaan gelinta khasaaraha ee NGO-yada (ururada aan dawli ahayn) iyo kuwa kale ayaa sidoo kale ah hab lagu dhiirigeliyo laguna kaalmeeyo dawlad-goboleedyada inay qaataan diiwaangelinta khasaaraha, maadaama ay muujinayso suurtogalnimada iyo faa'iidooyinka samaynta sidaas. Axdiga Aqoonsiga Khasaare Kasta ee ka Dhashay Rabshadaha Hubaysan waxa uu dhigayaa in dawlad-goboleedyada ay mas'uul ka yihiin ururinta xogtan oo ay ka qayb qaataan diiwaanka dadweynaha. Dhaqan wax ku ool ah, hufan oo la jaanqaadaya diiwaangelinta khasaaraha ee hadda jira wuxuu caawiyaa taageerada dadaallada caalamiga ah ee lagu dhisayo diiwaangelinta khasaaraha ee hab-dhaqanka dawlad-goboleedka. Iyagoo daabacaya xogtooda si waafaqsan heerarka laga rabo dawlad-goboleedyada, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay xoojinayaan dadaallada u doodista ee lagu wacyigelinayo dawlad-goboleedyada in ay sidoo kale sidaas oo kale yeeshaan.

Hal ujeeddo oo ah horumarinta heerarka daabacaadda ayaa ah inay ka dhigto xogta khasaaraha mid joogto ah oo caalami ah. Iyagoo u hogaansama heerarka daabacaadda ee buuxinaya baahiyaha kala duwan ee isticmaalaha ugu dambeeya, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay si hufan ula wadaagi karaan xogtooda ka qayb-qaatayaal kala duwan oo leh ujeedooyin iyo ujeedooyin kala duwan. Kuwani waxaa ka mid ah bixinta gargaar bini'aadannimo si wax ku ool ah oo hufan loogu fidiyo bulshooyinka sida ugu daran u saameeyey, iyo taageeridda dadaallada u doodista caalamiga ah ee ku aaddan faragelinta wadajirka ah. Waxa kale oo ay ka mid yihiin falanqaynta dhaqdhaqaaqyada rabshadaha iyo aqoonsiga qaababka isku dhaca.

Qaybta koowaad ee cutubkani waxa ay qeexaysaa mabaadi'da ay tahay in ay hagto diiwaangeliyayaasha khasaaraha marka ay samaynayaan siyaasadooda daabacaad.

Qaybta labaad waxa ay qeexaysaa halbeegyada diiwaangeliyayaasha khasaaraha ee la xidhiidha daabacaadda iyo faafinta xogtooda dadka ay dhibaataadu saameysey. Waxay muujinayaan qaybaha ugu muhiimsan ee daabacaadda kuwaas oo Diiwaangeliyayaasha khasaaraha u baahan yihiin inay tixgeliyaan marka ay horumarinayaan siyaasadooda.

Qaybta saddexaad waxa ay qeexaysaa halbeegyada lagu hagayo wadaaga hufan ee xogta khubarada kale ee dhinacyada Xuquuqda Aadanaha iyo gargaarka bini'aadantinimo. Kuwani waxay kaa caawinayaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay habeeyaan habka ay u soo bandhigaan xogtooda si ay ugu fududaato in lala wadaago qayb-qaatayaal la tacaalaya dadka ay saamaysay.

Qaybta 1 - Mabaadi'da ka dambaysa daabacaadda heerarka amniga ee diiwaangelinta khasaaraha

Mabaadi'dan soo socda ayaa loo aqoonsaday kuwa ugu khuseeya aagga dhaqankan waxaana halkan lagu soo bandhigay si faahfaahsan:

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ahaadaan kuwo hufan oo ku saabsan xogta ay daabacaan.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay sharxaan habka, waa in ay bixiyaan sababta heerka isu geynta ee lagu doortay soo bandhigida xogta, iyo qaybaha la isticmaalay.

Dhammaan Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa laga yaabaa inuu go'aansado inuusan daabicin qayb ka mid ah xogta ay ururiyeen sababo dhowr ah dartood. Tani waxay noqon kartaa si looga fogaado khatar gelinta isha xigashada kasta, xubin ka mid ah shaqaalaha ama cid kale oo ay khusayso. Waxa kale oo laga yaabaa inay ku jirto waxtarka, maaddaama heerarka sare ee isku-darka ay u roon yihiin ujeedooyinka falanqaynta qaarkood.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sidoo kale sharxaan xaddidaadda xogtooda oo ay weheliyaan macluumaad kasta oo ay daabacaan (iyo sidoo kale habkooda guud). Tan waxa ku jira in la caddeeyo waxa aanay awoodin inay xaqiijiyaan ama ururiyaan, sida ay u qiimeeyeen isku halaynta ilahooda xigashada ay ka soo jeedaan iyo kalsoonida macluumaadkala diiwaangeliyay (eeg cutubka 2). Waxa kale oo ku jira arrin kasta oo laga yaabo inay saamaysay tayada xogta. Tani waxay yaraynaysaa khatarta ah in si khaldan loo fasiro iyo si xun u isticmaalka xogta diiwaangeliyaha dhibbanaha.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay sidoo kale bixiyaan habab lagu saxo xogtooda, oo ay ku jirto daabacaadda ka dib. Sida dadka la gaarsiinayo arinta bartilmaameedka ah ee weyn, dadka ay saamaysay waxaa laga yaabaa inay hagaajiyaan xogta la daabacay haddii ay jirto dariiq ay ku calaamadiyaan khaladaadka ama ka tagista, oo ay soo jeediyaan sixid. Dhammaan Diiwaangeliyayaasha khasaaraha way ku adkaan doontaa in lagu daro mid kasta oo khasaare ah marka la ururinayo xogtooda. Haddii dadka ay dhibaataadu saameysay ay fahmi karaan oo ay heli karaan xogta, waxay la xiriiri karaan diiwaangeliyaha khasaaraha macluumaad cusub, si ay gacan uga geystaan kor u qaadista tayada iyo baaxadda xogta.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa ka mas'uul ah inay ugu dambayntii sameeyaan xogtooda ay heli karaan dadka ay saameeyeen xaaladda rabshadaha ee ay la socdaan.

Xitaa haddii dadka la gaarsiinayo arinta hore ee bartilmaameedku ahaa mid ka duwan, Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay had iyo jeer isku dayaan inay ka dhigaan macluumaadkooda mid ay heli karaan dadka ay saamaysay. Habkan macluumaadka lagu siinayo dadka ay dhibaataadu saamaysay waxaa mararka qaarkood loo yaqaan "celinta". Wadaaga noocan oo kale ah waxay dhici kartaa marxalad dambe haddii diiwaangeliyaha khasaaraha uu hawlihiisa u qabto meel fog. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay sidoo kale xogtooda ula wadaagaan si macno leh qayb-qaatayaal kale ee bani'aadamnimada. Tani waxay gacan ka geysan kartaa in la wargeliyo oo kor loo qaado waxqabadka bini'aadantinimo ee gobolka ay dhibaataadu saamaysay.

Waxaa muhiim ah in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay ka fiirsadaan oo ay u diyaar garoobaan suurto galnimada in aysan haysan agab ay ku fuliyaan oo ay daabacaan falanqaynta xogtooda. Waxay weli mas'uul ka yihiin inay daabacaan oo wadaagaan xogta xaaladahan. Dhibaatooyinka la taaban karo waa in aysan ka hortagin macluumaadka waxtarka leh in si guud loo wadaago. Sidaa darteed diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qorsheeyaan sidii ay xogtooda ula wadaagi lahaayeen urur kale oo buuxin kara oo daabici kara, haddii loo baahdo. Marka la qorsheynayo kiisaska oo kale, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay hubin karaan in xogtooda ay sida ugu wanaagsan ugu adeegto dadka ay dhibaataadu saameysey.

Tixgelintan waxay sidoo kale khuseysaa ururada (tusaale ahaan, hay'adaha Qaramada Midoobay) ee aruuriya macluumaadka khasaaraha laakiin aan ujeeddadu ahayn qirashada dadweynaha. Haddii ay hayaan macluumaadka muhiim u ah aqoonsiga dadweynaha ee khasaare kasta waa inay la wadaagaan ka qayb-qaatayaal kale ee ku habboon si loo daabaco wakhtiga ku habboon. Had iyo jeer waa in ay jiraan heshiisyo adag oo ku saabsan wadaaga xogtan oo kale si diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay u xakameeyaan xogtooda iyo saameynteeda (eeg sidoo kale heerka 57).

Qaybta 2 - Heerarka daabacaadda iyo faafinta xogta

50. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan siyaabaha kala duwan ee xogtooda loo isticmaali karo waxtar leh marka la samaynayo go'aannada ku saabsan daabacaadda.

Xogta khasaaraha ayaa kaa caawin karta in lagu wargeliyo ama lagu taageero hawlo badan oo hay'ado ah, ha noqoto mid bani'aadamnimo ama siyaasad la xidhiidha. Waxaas oo dhan ka sarreeya, xogta khasaaraha waxay u yeelan kartaa qiime dadweynaha. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay si taxadar leh uga fiirsadaan sida xogtoodu ugu adeegi karto danta dadweynaha.

Tixgelintani waxay saamayn ku yeelan doontaa go'aanka diiwaangeliyaha khasaaraha inta jeer ee ay daabacaan xogta iyo qaabka ay yihiin (tusaale ahaan, database (kaydka xogta), warbixinnada, ama maabaynta). Waxa kale oo ay saamaysaa heerka isku-darka xogta lafteeda. Heerarkani kama bixiyaan jawaab gaar ah su'aalahan. Had iyo jeer waxay noqon doontaa diiwaangeliyaha khasaaraha kaasoo qiimayn doona saamaynta xogtooda iyo isticmaalkeeda kala duwan ee suurto galka ah.

51. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay aqoonsadaan sababaha ay u go'aaminayaan xogta in aan la daabicin.

Marka la naqshadeynayo siyaasadahooda daabacaad, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka fiirsadaan maaha kaliya waxa la daabacayo laakiin sidoo kale sababaha ay u daabici waayeen mid ka mid ah xogta ay ururiyeen.

Mabda'a ah "dhib ha gaysan" wuxuu u baahan yahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha si ay u sameeyaan khatarta iyo falanqaynta khatarta ah ee ku saabsan xogta ay daabacaan. Tani waa si looga fogaado cawaaqib xumada dadka ay dhibaataadu saamaysay - gaar ahaan kooxaha nugul sida haweenka iyo carruurta - iyo shaqaalaha diiwaangelinta khasaaraha laftooda.

Tusaale ahaan, xogta xasaasiga ah ee ku saabsan diinta ama qoomiyada waa la ururin karaa laakiin lama daabicin inta lagu jiro dagaal xaaladaha halkaas oo diiwaangeliyaha khasaaraha uu aaminsan yahay in macluumaadkani ay sii hurin karaan xiisadaha oo

ay khatar gelin karaan qaar badan. Si kastaba ha ahaatee, xogtan oo kale ayaa laga yaabaa inay faa'iido u yeelato oo xitaa lagama maarmaan u noqoto runta dagaal ka dib iyo dadaallada dib-u-heshiisiinta. Si kastaba ha ahaatee, dhammaan xogta la diiwaan geliyey, khataraha ku lifaaqan, iyo sida uu rabo diiwaangeliyayaasha khasaaraha inuu u isticmaalo (ama aan) waa in loo caddeeyaa isha xigashada marka la ururinayo. Oogolaansho la og yahay ee loogu talagalay waa in la helaa haddii xogtan waligeed la daabacayo (eeg heerarka 30, 31, 33).

52. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay calaamadeeyaan haddii/marka macluumaadka ay daabacaan aysan wali gaarin heer xaqiijin ah oo u ogolaanaya dhacdada in si buuxda loo xaqiijiyo.

Qaar ka mid ah diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa go'aansada inay daabacaan dhammaan dhacdooyinka ay diiwaangeliyaan - ilaa iyo inta ay amni tahay in sidaas la sameeyo - iyaga oo aan awoodin inay caddeeyaan dhammaan macluumaadka. Waxaa laga yaabaa inay adagtahay in isla markiiba la go'aamiyo xaqiiqada sababtoo ah warbixinno is khilaafaya ama macluumaadka maqan. Diiwaan-hayaha khasaaraha ayaa laga yaabaa inuu go'aansado inuu daabaco waxa laga yaqaan dhacdo wakhtigaas. Xaaladahan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay calaamadiyaan dhacdooyinka ama shakhsiyaadka aan xogtooda la xaqiijin heerka caadiga ah. Tani waxay u ogolaaneysaa isticmaalayaasha inay go'aan ka gaaraan sida loo maareeyo kiisaska noocaas ah. Tani waxay khusaysaa, tusaale ahaan, diiwaangeliyayaasha khasaaraha kuwaas oo bixiya ugu yaraan iyo inta ugu badan ee khasaaraha la qiyaasay haddii ay dhacdo markii ay xallin waayaan macluumaadka iska soo horjeeda. Qodobbada muhiimka ah ee habka xirfadlaha ee saameeya sida xogta loo isticmaali karo waa in ay mar walba ka muuqataa habka xogta loo daabacay. Tan waxaa ku jira mareegaha, warbixinnada iyo tabinta.

53. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay isticmaalaan heer isku-dar ah oo ku habboon ujeeddooyinkooda gaarka ah marka ay daabacayaan xogta, laakiin had iyo jeer waxay tixgeliyaan ujeeddada ugu dambaysa ee aqoonsiga khasaare kasta. kama dambaysta ah in la aqoonsado khasaare kasta.

Ujeeddada kama dambaysta ah ee diiwaangelinta khasaaraha waa in ay noqotaa aqoonsiga shakhsiga iyo dadweynaha ee khasaare kasta. Si kastaba ha ahaatee, heerarkani ma sheegaan heerka kala-saarida xogta daabacaada. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxay u shaqeeyaan sababo kala duwan oo kala duwan iyo ujeeddooyin kala duwan. Ma jiro hal heer oo isku-dar ah oo dhammaantood si hufan ugu adeegi kara. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waxaa laga yaabaa inaysan mar walba rabin inay daabacaan xogta si buuxda loo kala saaray (macnaha xogta lagu bixiyay shil ama heer shaqsi) sababo istiraatiijiyadeed dartood. Tusaale ahaan, haddii ujeeddada ugu weyn ee xogta diiwaangeliyaha ay tahay taageeridda u doodista, waxay go'aansan karaan in xogtu ay ka xoog badan tahay oo ay soo saarto natiijooyin badan haddii loo daabaco isbeddello halkii ay ahaan lahayd dhacdooyin, si loo soo jiito dareenka qaababka waxyeellada. Si kastaba ha ahaatee, waxaa lama huraan u ah dadaallada xususinta si loo helo heerka ugu sarreeya ee kala qaybinta ee suurtoogalka ah ee daabacaadda. Tani waxay buuxinaysaa shayga aqoonsiga iyo ixtiraamka ee hindisayaashan oo kale ujeedadoodu tahay in la gaaro.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aansadaan heerka isku-darka sida ugu wanaagsan ee u adeegaya ujeeddada iyo ujeeddada nooc gaar ah oo daabacaad ah, iyadoo la ixtiraamayo heerarka amniga sida lagu qeexay cutubka 4.

Haddii diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay ururiyaan xogta la kala saarayo waa inay ilaaliyaan-amnigeeda, xitaa haddii ay go'aansadaan inaysan daabacin. Tani waxay ogolaaneysaa xaqiijinta mustaqbalka haddii macluumaad cusub la heli karo iyo la wadaaga la-hawlgalayaasha ku habboon. Waxa kale oo ay ogolaataa daabacaadda mustaqbalka haddii ujeeddooyinka ama istiraatiijiyada ururka ay isbedelaan.

54. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay qiimeeyaan oo ay aqoonsadaan siyaabaha ugu waxtarka badan isgaarsiinta xogtooda.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa mas'uul ka ah daabacaadda xogtooda iyo ka dhigista in ay heli karaan dadka ay dhibaataadu saameysey, waana in ay go'aamiyaan habka ugu wanaagsan ee tan loo samayn karo marka la eego xaaladda ay ku shaqeeyaan.

Tani waa inay ku lug yeelato kuwa sida tooska ah ay khasayso daabacaadda. Waxaa laga yaabaa inay ku caawiso inaad la tashato ururada dhibbanayaasha ama ururada bulshada rayidka ah ee ku lug leh dadka ay saamaysay. Haddii ay suurto gal tahay, waxaa faa'iido leh in si toos ah loola macaamilo dadweynaha si loo cabbiro waxay filayaan.

Waa muhiim in la tixgeliyo helitaanka hababka farsamada ee loo isticmaalo daabacaadda xogta. Wadaaga xogta iyada oo loo marayo mareegaha guud ahaan waxay faa'iido u leedahay gaaritaanka dadka la gaarsiinayo arinta qaranka iyo kuwa caalamiga ah. Si kastaba ha ahaatee marar badan kani maaha xalka kaliya ee loo baahan yahay si loo gaadho dadka ay saamaysay si wax ku ool ah. ku xirnaanta internetka wuxuu noqon karaa arrin ka jirta gobollo gaar ah oo kaabayaashoodu liitaan ama halka ay shakhsiyaad badani aanay heli karin aaladaha internet-ka ku xiran. Dhinaca kale, goobaha dagaal qaarkood waxa laga yaabaa in isku xirku uu sareeyo isticmaalka baahsan ee talefannada casriga ah, goobaha mareegaha ayaa laga yaabaa inay noqdaan habka ugu kalsoonida badan ee lagu gaadho qayb badan oo ka mid ah dadweynaha. Meesha isku xirnaantu ay xun tahay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay tixgeliyaan beddelka sida daabacaadda daabacaadda iyo qaybinta nuqullo waraaqo ah oo macluumaadkooda ah. Ikhtiyaarada kale waxa ka mid ah isticmaalka raadiyaha ama samaynta kanaalka isgaarsiinta telefoonka gacanta (kaas oo la shaqeeya nooc kasta oo talefanka gacanta ah, ma aha oo keliya talefannada casriga ah). Tani waxay si gaar ah faa'iido ugu yeelan kartaa dadka la gaarsiinayo arinta bartilmaameedka ah ee leh heerar sare oo aqoon-la'aaneed.

55. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay had iyo jeer isku dayaan inay ku daabacaan xogtooda dhalad ahaan luqadda gobolka hawlhooda ayaa ku salaysan.

Doorashada luuqaddu waa inay ka dhalataa qiimaynta luuqadda (afafka) ugu dhibka yar oo loo heli karo daabacaad. Tani waxay kuxirantahay diiwaangeliyayaasha khasaaraha dadka la gaarsiinayo arinta bartilmaameedka ah iyo baahida loo qabo in la tixgeliyo la xiriiiridda dadka ay saamaysay.

Inta badan tani waxay noqon doontaa luqadda hooyo ee gobolka/dalka ay khasaaraha ka dhaceen. Ku daabicida ugu horraysa Ingiriisi ama Faransiis waxay si aan waxtar lahayn u soo jeedin kartaa in ajandaha dibadda lagu soo rogo kooxda bartilmaameedkaah. Dhanka kale, samaynta siyaasadeed ee doorashada luqadda (iyo cawaaqibka ka dhalan kara habka loo wada dhan yahay) waxay ka dhigi kartaa mid dhexdhexaad ah "caalami" luqad mid la aqbali karo.

Dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay tixgeliyaan daabacaadda Ingiriisiga, maadaama ay taageeri karto ujeedooyin kala duwan. Tusaale ahaan, haddii diiwaangeliyayaasha khasaaraha uu rabo inuu soo jiito indhaha caalamka ama uu sameeyo u doodid caalami ah, ku daabacida xogtooda Ingiriisi waxay noqon doontaa lagama maarmaan. Si kastaba ha ahaatee, Ingiriisiga si gaar ah looguma talinayo inuu yahay luqadda ugu weyn ee daabacaadda marka laga reebo meesha ay tahay luqadda rasmiga ah ee dadka ay saamaysay.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha oo badan ayaa doorta in aanay ku daabicin xog dhamaystiran labada luuqada maxaliga ah iyo Ingiriisiga sababtoo ah agabka ay dalban karto. Si kastaba ha ahaatee, waa inay tixgeliyaan inay habkooda u tarjumaan Ingiriisiga (gaar ahaan qaybaha iyo qeexitaannada). Tani waxay sahlayaa in la wadaago oo laga caawiyo ka jawaabista su'aalaha beesha caalamka.

56. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ka fiirsadaan inay qabtaan hawlo wacyigelin ah si ay u hubiyaan in dadka la gaarsiinayo arinta ee bartilmaameedka ay ka ogaadaan oo ay isticmaalaan xogtooda.

Si loo gaaro dadka la gaarsiinayo arinta ee bartilmaameedka ah si wax ku ool ah, oo ay ku jiraan dadka ay dhibaataadu saamaysay, diiwaangeliyayaasha khasaaraha ayaa inta badan u baahan inay qabtaan hawlo wacyigelin ah ka dib markay daabacaan xogtooda. Tan waxa ku jiri kara la shaqaynta warbaahinta iyo ururada kale, sida ururada dhibanayaasha, si loo gaadho dadka ay saamaysay. Tani waxay u oggolaanaysaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay xaqiijiyaan in dadka la gaarsiinayo arinta ee bartilmaameedka ah ay ka ogaadaan oo isticmaalaan xogtooda. Waxa kale oo ay awood u siinaysaa inay dejiyaan habab ku habboon macnaha guud ee dadka la gaarsiinayo arinta bartilmaameedka ah si ay u bixiyaan jawaab celin xogta lafteeda iyo siyaabaha looga dhigi karo mid faa'iido leh.

Dhaqdhaqaaqyada wacyigelintu waxay noqon karaan kuwo qaali ah waxaana laga yaabaa in agabka xaddidan ay ka hortagaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha inay si hufan u fuliyaan. Si kastaba ha ahaatee, waxay ku talisay inay ka fiirsadaan samaynta xeeladaha wacyigelinta xitaa haddii aanay si degdeg ah u fulin karin. Tani waxay ka caawisaa kuwa diiwaangeliyaha khasaaraha inay caddeeyaan waxa ay rajaynayaan ama si dhab ah u filan karaan inay ku gaaraan hawlhooda. Fursadda lagu fuliyo istaraatiijiyadahan waxay imaan kartaa marxalad dambe, waana in la isticmaalo haddii ay suurto gal tahay (tusaale ahaan, haddii miisaaniyadda ururku kororto).

Qaybta 3 – Heerarka wadaaga xogta lala wadaago xirfadlayaasha kale

57. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay go'aamiyaan heerarka faahfaahinta ee xogtaas ay la wadaagi doonaan qayb-qaatayaal kale, iyadoo lagu salaynayo xaalad kasta gooni ah.

Macnaha guud iyo ujeedooyinka diiwaangeliyaha khasaaraha waa inay hagaan heerarka isku-darka xogta ee ay la wadaagaan qayb-qaatayaal kale. Ma jiro heer isku-darid oo ku habboon dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha iyo la-hawlgalayaashooda.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay keliya wadaagaan xogta haddii ay la jaanqaadayso ujeedooyinkooda oo ay helaan ogolaansho la og yahay ka hor inta aysan samayn. Sidoo kale waa inay qiimeeyaan oo yareeyaan khataraha ay macluumaadka la wadaagistaasi ku keeni karto daneeyayaasha.

Haddii ujeeddada wadaaga ay tahay in la xaqiijiyo oo lagu horumariyo xogta, markaa diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay wadaagaan xogta heer isku-darid la mid ah tan uu isticmaalo la-hawlgalaha. Tani waxay noqon kartaa heer sare oo kala-soocid ah. Si kastaba ha ahaatee, wadaaga xog aad u kala-soocneyn ma noqon karto mid la jecel yahay ama lagu taliyo dhammaan xaaladaha iyo dhammaan diiwaangeliyayaasha khasaaraha. Diiwaangeliyaha khasaaraha waa in si cad oo adag u qeexaa habka ay xogta u wadaagaan si looga fogaado in kuwa kale si khaldan u isticmaalaan.

Go'aamada ku saabsan heerka isku-darka xogta, qaybaha, iyo faahfaahinta ay wadaagi doonaan diiwaangeliyaha khasaaraha iyo xirfadlayaasha qayb-qaatayaal kale waa in had iyo jeer lagu qoro heshiis rasmi ah oo wadaaga xogta. Tani waxay labada dhinac ku xiraysaa adeegsiga xogta ee ay ku heshiiyeen.

58. Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa inay ku dadaalaan inay wadaagaan xogtooda - si waafaqsan Heerka 57 – si ugu ballaaran ee suurtagal ah si looga fogaado shaqo koobi ah (ku celcelis ah).

Tamarta badan ayaa inta badan lagu luminayaa ururo ururinaya xog ay horey u soo ururiyeen kuwa kale. Tani ma aha oo kaliya inay lumiso agabka (wakhtiga, hantida, iwm), balse sidoo kale waxay sababtaa daal waraysi oo ku yimaada dadka la waraysanayo. Daalka waraysigaysigu wuxuu u horseedi karaa xogta beddelan iyo niyad-jabka sii kordhaya ee dadweynaha, taas oo laga yaabo inay bilaabaan inay u arkaan ururada kala duwan kuwo aan waxtar lahayn oo aan la isku hallayn karin. Sidoo kale, waxay kordhin kartaa halista in markhaatiyaasha dib loogu abuuro dhaawac maskaxeed iyagoo marar badan sheekadooda dib u xusuusanaya una sheegaya.

Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay si ugu badan ee suurtagal ah xogtooda ula wadaagaan hay'adaha bini'aadantinimo iyo la-hawlgalayaasha kale ee xirfadlayaasha ah. Tani waxay xiriirisaa samaynta khariidado ay tahay in diiwaangeliyayaasha khasaaraha ay sameeyaan taasoo u oggolaanaysa in ay dadka ugu jiheeyaan hay'adaha ka jawaabi kara baahiyahooda (eeg heerka 34). Diiwaangeliyayaasha khasaaraha waa in ay samaystaan iskaashi ay la yeeshaan hay'ado kale si ay u wadaagaan macluumaad. Tani waxay ka caawisaa in laga fogaado waxyeello soo gaarta bulshada ay saameyntu ku dhacday iyadoo la isku celceliyo dadaallada.

Eray-bixinta la doortay

Rabshado hubaysan (Gacan-ka-hadal hubeysan) ¹⁹:

(Gacan-ka-hadal hubeysan) Ujeeddada heerarkan, rabshadaha hubaysan waxaa loo qeexaa si waafaqsan Baaqa Geneva: "Isticmaalka ula kaca ah ee xoog (mid dhab ah ama mid lagu hanjabayo) iyadoo la adeegsanayo hub ama walxaha qarxa, laguna beegsanayo qof, koox, bulsho, ama dowlad si ay u wiiqdo amniga dadka-u jihaysan iyo/ama horumarka waara." (Xafiiska Baaqa Geneva, 2008, Culeyska Caalamiga ah ee Rabshadaha Hubeysan, bogga 2) (Geneva Declaration Secretariat, 2008, Global Burden of Armed Violence, p.2).

Diiwaangelinta khasaaraha:

Habka si nidaamsan oo joogto ah loogu dadaalayo in la diiwaangeliyo lana caddeeyo macluumaadka heer dhacdo ama shaqsiyeed ee ku saabsan dhimasho toos ah oo ka dhalatay rabshadaha hubaysan.

Xirfadlaha diiwaangelinta khasaaraha/diiwaangeliyaha khasaaraha:

Urur, shaqsi, ama koox ku hawlan diiwaangelinta khasaaraha iyada oo ay tahay shaqadooda oo dhan ama qayb ka mid ah.

Silsiladda haynta:

Taariikhda isdaba-joogga ah ee la xiriirta haynta ama goobta uu yaalo dukumentiga.

Dadweyne maalgashanaya:

Habka lagu helayo maalgelin adoo ururinaya lacag yar-yar oo badan oo laga soo aruuriyo tiro dad ah oo ballaaran, caadiyan iyada oo loo marayo internetka.

Xigashada dadweynaha:

Waxay u ogolaataa shakhsiyaadka inay soo sheegaan dhacdo ay marqaati ka ahaayeen ama ay iyagu dhibbane ka noqdeen. Tani waxay suurto gal ku noqotaa wadaaga warbixino qoraal, sawir, ama muuqaal oo loo maro iimayl ama shabakad kale oo telefoon ama internet ku salaysan oo la doorto.

Shaqaaale:

Ujeeddada heerarkan, xaaladda "shaqaale" ma khusayso shaqsi kasta oo si iskood ah macluumaadka ugu deeqaya diiwaangeliyaha khasaaraha – gaar ahaan marka la eego qaab-dhismeedka ololaha ka-faa'iidaydiga xigashada dadweynaha. "Xubin shaqaale/shaqaale" wuxuu tilmaamayaa dhammaan kuwa ku hawlan hawlaha diiwaangelinta khasaaraha iyagoo matalaya oo si rasmi ah u wakiil ah urur, oo ay ku jiraan shaqaalaha mushaharka qaata, tabaruceyaasha, lataliyayaasha, iyo wixii la mid ah.

Barnaamijka kontoroola nooca:

Barnaamij u oggolaanaya dabagalka isbeddellada iyo cidda bilowday isbeddelladaas ee ku jira database (kaydka xogta) waqti kasta.

¹⁹ Qeexitaankan laftiisu wuxuu ku salaysan yahay qeexitaanka Xoghayaha Guud ee Qaramada Midoobay ee rabshadaha hubaysan, balse waxa uu ka reebayaa rabshadaha qofku iskii isu geysto: "Isticmaalka ula kaca ah ee xoog jireed, khatar gelinaya ama mid dhab ah, iyadoo la adeegsanayo hub, lagana soo horjeedo naftaada, qof kale, koox, bulsho, ama dawlad-goboleedka taas oo keenta khasaare, dhaawac, dhimasho, iyo/ama dhibaato nafsi-bulsho oo soo gaarta shaqsi ama shaqsiyaad, islamarkaana wiiqaysa guulaha iyo rajada horumarineed ee bulsho, waddan, ama gobol (UNSG, 2009, Promoting Development through the Reduction and Prevention of Armed Violence, A/64/228.)

Khasaare Kasta Adduunka-oo-dhan
80-90 Paul Street
London
EC2A 4NE

enquiries@everycasualty.org
www.everycasualty.org
[@everycasualty](https://twitter.com/everycasualty)

Company No. 9082055
Lambarka Hay'adda Samafalka ku
diiwaangashan tahay. 1166974

everycasualty
WORLDWIDE

promptly **recorded**, correctly **identified**, publicly **acknowledged**.